

МЕЖДИСЦИПЛИНАРНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК УКРАИНЫ

СБОРНИК НАУЧНЫХ ТРУДОВ

Первой Международной научно-методической конференции
МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В НАУКЕ И ОБРАЗОВАНИИ

Первая Международная
научно-методическая
конференция
МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
В НАУКЕ И ОБРАЗОВАНИИ

посвящена

1 сентября – Дню Знаний

Секция:
Философские науки

Киев, 1 сентября 2012

МЕЖДИСЦИПЛИНАРНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК УКРАИНЫ
НАУЧНЫЙ ЦЕНТР СВЯЗИ И ИНФОРМАТИЗАЦИИ ВИТИ НТУУ “КПИ”

Научно-исследовательская лаборатория МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
Военный институт телекоммуникаций и информатизации Национального технического университета Украины
“Киевский политехнический институт” (ВИТИ НТУУ “КПИ”)

Кафедра “Применения средств радиосвязи”

Институт специальной связи и защиты информации Национального технического университета Украины “Киевский
политехнический институт” (ИССЗИ НТУУ “КПИ”)

Кафедра “Применения средств специальных телекоммуникационных систем”

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
РОССИЙСКАЯ АКАДЕМИЯ ЕСТЕСТВОЗНАНИЯ

Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования
«Алтайская государственная педагогическая академия» (ФГБОУ ВПО «АлтГПА»)

Кафедра социальной педагогики и педагогических технологий

Негосударственное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Благовещенский филиал
Московской академии предпринимательства при Правительстве Москвы» (НОУ ВПО БФ МосАП)

Кафедра мировой и региональной экономики

Кафедра Менеджмента, маркетинга, торгового дела и предпринимательства

Міждисциплінарні дослідження в науці та освіті: Філософські науки [Текст] /
Збірник праць Першої Міжнародної науково-методичної конференції (1 вересня
2012 р.): під ред. д.ф.н., професора В.А, Ананьїна. [Електронний ресурс].
Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – №1 К. – Режим
доступа URL: <http://www.es.rae.ru/mino/158> (дата звернення: 14.09.2012).

Междисциплинарные исследования в науке и образовании: Философские науки
[Текст] / Сборник трудов Первой Международной научно-методической
конференции (1 сентября 2012 г.): под ред. д.ф.н., профессора В.А, Ананьина.
[Электронный ресурс]. Междисциплинарные исследования в науке и образовании. –
2012. – №1 К. – Режим доступа URL: <http://www.es.rae.ru/mino/158> (дата обращения:
14.09.2012).

© МАН

© РАЕ

© Авторский коллектив

Уважаемые коллеги!

Оргкомитет благодарит всех студентов, бакалавров, специалистов, магистров, аспирантов, докторантов, научных, педагогических и научно-педагогических работников, которые активно приняли участие в организованной Первой Международной научно-методической конференции **«МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В НАУКЕ И ОБРАЗОВАНИИ»**, посвященной 1 сентября Дню Знаний, организованный авторским коллективом учебных и научных заведений НТУУ «КПИ», г. Киев, Украина.

Голова оргкомитета

Козубцов Игорь Николаевич, к.т.н., профессор РАЕ, заслуженный работник науки и образования РАЕ. Ведущий научный сотрудник НИЛ Междисциплинарных исследований НЦЗИ ВИТИ НТУУ «КПИ», (Украина, г. Киев).

Совголова оргкомитета

Ерохин Виктор Федорович, д.т.н., с.н.с., профессор. Заведующий кафедрой Применения средств специальных телекоммуникационных систем Институт специальной связи и защиты информации Национального технического университета Украины “Киевский политехнический институт”, (Украина, г. Киев).

Мароховский Леонид Федорович, д.т.н., профессор. Профессор кафедры Государственного экономико-технологического университета транспорта, (Украина, г. Киев).

Заместители головы оргкомитета

Иваньков Олег Анатолиевич, Заместитель заведующего кафедрой Применения средств специальных телекоммуникационных систем. Институт специальной связи и защиты информации Национального технического университета Украины “Киевский политехнический институт”, (Украина, г. Киев).

Масесов Николай Александрович, к.т.н. Старший научный сотрудник НЦЗИ ВИТИ НТУУ «КПИ», (Украина, г. Киев).

Президиум организационного комитета

Ананьин Валерий Афанасьевич, д.ф.н., профессор. Профессор кафедры ВИТИ НТУУ «КПИ», (Украина, г. Киев).

Безубко Лариса Владимировна, доктор наук по государственному управлению, профессор. Донбасская Национальная академия строительства и архитектуры, (Украина, г. Макеевка).

Гиенко Любовь Николаевна, к.п.н., доцент. Доцент кафедры социальной педагогики и педагогических технологий, ФГБОУ ВПО «Алтайская государственная педагогическая академия» институт психологии и педагогики, (Российская Федерация).

Гинзбург Михаил Давидович, д.т.н., профессор, академик Украинской нефтегазовой академии. Начальник отдела. Институт транспорта газа, (Украина г. Харьков).

Золотовская Людмила Алексеевна, к.ф.н., профессор. Профессор кафедры военно-социальной и воспитательной работы Военно-технического университета при Федеральном агентстве специального строительства (Российская Федерация).

Ильинов Михаил Дмитриевич, к.т.н., доцент. Преподаватель кафедры Применения средств радиосвязи ВИТИ НТУУ «КПИ», (Украина, г. Киев).

Кайдаш Иван Никифорович, к.т.н., с.н.с. Ведущий научный сотрудник НИО НЦЗИ ВИТИ НТУУ «КПИ», (Украина, г. Киев).

Кочетова Жанна Юрьевна, к.х.н. Старший преподаватель. Военный авиационный инженерный университет (Российская Федерация г. Воронеж).

Латышева Инна Валентиновна к.геогр.н., доцент. Доцент ФГБОУ ВПО Иркутский государственный университет, (Российская Федерация).

Мазор Сергей Юрьевич, к.т.н. Доцент кафедры Применения средств специальных телекоммуникационных систем ИССЗИ НТУУ “КПИ”, (Украина, г. Киев).

Макухин Владимир Леонидович, к.т.н. Старший научный сотрудник, ФГБУН Лимнологический институт СО РАН, (Российская Федерация)

Мельников Александр Григорович, к.гос.упр-я. Директор Международно-правового департамента Администрации Государственной пограничной службы Украины, (Украина,

г. Киев).

Москалева Людмила Юрьевна, д.п.н., доцент. Заведующий кафедрой социальной педагогики и дошкольного образования Мелитопольского государственного педагогического университета им. Богдана Хмельницкого, (Украина, г. Мелитополь).

Новикова Ирина Викторовна, к.э.н., доцент. Заведующий кафедрой мировой и региональной экономики Благовещенского филиала Московской академии предпринимательства при Правительстве Москвы (Российская Федерация).

Потемкин Владимир Львович, к.геогр.н., доцент. Старший научный сотрудник, ФГБУН Лимнологический институт СО РАН, (Российская Федерация)

Раевский Вячеслав Николаевич, к.т.н., с.н.с. Доцент кафедры Применения средств радиосвязи ВИТИ НТУУ «КПИ», (Украина, г. Киев).

Семенюта Николай Филиппович, к.т.н., профессор, академик Международной академии связи. Почетный профессор. Белорусский государственный университет транспорта. (Республика Беларусь).

Стахов Алексей Петрович, д.т.н., профессор, академик Академии инженерных наук Украины, (Канада).

Стеценко Ирина Александровна, д.п.н., доцент. Декан факультета информатики и управления ФГБОУ ВПО «ТГПИ имени А.П. Чехова» (Российская Федерация).

Таршилова Людмила Сергеевна, к.э.н, доцент. Руководитель отдела системы менеджмента качества и инноваций. Западно-Казахстанский аграрно-технический университета имени Жангир хана (Казахстан).

Тен Евгения Петровна, к.п.н., Доцент кафедры профессиональной педагогики и инженерной графики Республиканское высшее учебное заведение «Крымский инженерно-педагогический университет» (Украина, г. Симферополь).

Черномаз Павел Алексеевич, к.геогр.н, доц, Доцент кафедры международных экономических отношений, ХНУ имени В.Н. Каразина, (Украина, г. Харьков).

Чупров Леонид Федорович, к.псих.н, профессор РАЕ. Главный редактор Электронного научного журнала «Вестник по педагогике и психологии Южной Сибири», (Российская Федерация, Хакасия, г. Черногорск).

Шептенко Полина Андреевна, к.п.н., профессор. Профессор кафедры социальной педагогики и педагогических технологий ФГБОУ ВПО «Алтайская государственная педагогическая академия» институт психологии и педагогики, (Российская Федерация, Алтайский края, г. Барнаул).

Содержание

ВЫСОКИЕ ТЕХНОЛОГИИ И СРЕДА ОБИТАНИЯ	6
МОЛИТВА ЗА ВСЕХ ПО УЧЕНИЮ ПРЕПОДОБНОГО СИЛУАНА АФОНСКОГО	8
КОНЦЕПЦІЯ МУЗИЧНОГО СЕМІОЗИСУ ЯК МІЖДИСЦИПЛІНАРНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ	11
ФЕНОМЕН ІНФОРМАЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО АНАЛІЗУ	15
ОПЫТ ПОСТРОЕНИЯ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ АРМИИ США	33
ЛОГИЧЕСКИЕ ОШИБКИ ДЕДУКЦИИ И ИХ ПРОЯВЛЕНИЕ В ЖУРНАЛИСТСКОЙ АРГУМЕНТАЦИИ	38
ПОХОВАЛЬНИЙ ТЕКСТ В ГУМАНІТАРНОМУ ТА ПРИРОДНИЧО- НАУКОВОМУ ОСМИСЛЕННІ	47
СОЦИАЛЬНЫЕ ФУНКЦИИ ТРАДИЦИИ	59
ЭВОЛЮЦИЯ ПОЗИТИВИСТСКИХ ВОЗЗРЕНИЙ В. ЛЕСЕВИЧА	65
ТРАДИЦИИ НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ КАК ФАКТОР ВОСПИТАНИЯ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ	71
КОНЦЕПЦІЯ ГЛОБАЛЬНОГО ЭВОЛЮЦИОНИЗМА КАК РЕАЛИЗАЦИЯ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОГО ПОДХОДА К ИЗУЧЕНИЮ УНИВЕРСУМА	76
МІСЦЕ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СУЧАСНІЙ ПРИКОРДОННІЙ НАУЦІ	79
ФІЛОСОФСЬКІ ВАРІАНТИ РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ПІРАМІДИ У ХХІ СТОЛІТТІ	81
Библиографическая ссылка	91
Информационные партнеры	93
Об электронном научно-техническом журнале "Междисциплинарные исследования в науке и образовании"	93

ВЫСОКИЕ ТЕХНОЛОГИИ И СРЕДА ОБИТАНИЯ

к.ф.н., доцент Дедюлина М.А.
Южный федеральный университет

Подобно природе, технология стала нашей новой средой обитания, имеющей свои собственные цели, которые независимы от человеческих, поскольку технология как среда, как бытийная тотальность машинных образований, сама определяет свое направление развития. Высокие технологии влияют на образ жизни, ценности и телесность современного человека, существенно изменяют способы его существования. Мощь Hi-Tech актуализирует проблему оценки последствий от внедрения новых высоких технологий. Важную роль в решении проблемы «технического усовершенствования человека» играют так называемые конвергентные технологии, к которым относятся: нанотехнология, биотехнология и геновая инженерия, информационные и коммуникационные технологии и когнитивные науки. Высокие технологии создают новые «мыслительные пространства».

Исследования по данной проблеме показали, что взаимоотношения человека и высоких технологий, возможно, изучать, опираясь на экоантропоцентрическую модель социального познания, разработанную российским социологом и психологом Т.М. Дридзе. Данная парадигма является трансдисциплинарной. Исследователи, выбирающие эту парадигму как основу исследования, обращают особое внимание на метаболические процессы, которые происходят между человеком и высокими технологиями как средой обитания. По утверждению Дридзе, человек живет пока ему комфортно в среде обитания (в нашем случае, высокими технологиями как средой обитания). Осваивая высокие технологии как среду обитания, «человек привносит в нее себя, т.е. состояние и направленность своего сознания, свое жизненное кредо» [1, с. 21-22.]. Между человеком и средой обитания важно «признать наличие неявного «медиатора» - динамического антропокультурного образования, интегрирующего так называемые «объективные» свойства среды с их индивидуальной интерпретацией личностью.

Сегодня, условием выживания человечества в современном мире является очень высокий уровень «техно-гуманитарного баланса»: чем выше энергетическая мощность технологий, тем более эффективные социокультурные регуляторы их использования.

Современная этическая оценка науки должна разделять фундаментальные открытия, которые непредсказуемо влияют на общество и практическое использование фундаментальных разработок в технике и технологиях, воздействие которых нужно предполагать заранее. Например, итальянские ученые из исследовательского госпиталя Фонда Санта-Лючия в Риме создали экспериментальную модель устройства, которое дает возможность инвалидам силой мысли осуществлять элементарные бытовые операции: открыть дверь, включить свет, взять трубку телефона. Этот прибор – есть робототехническая рука, осуществляющая связь с больными, неинвазивными датчиками, улавливающими

электронные импульсы головного мозга. Инвалиду достаточно передать на устройство желание, какое действие необходимо воспроизвести и «рука» это действие исполняет. Другим важным достижением, которое позволяет инвалидам чувствовать себя комфортно со средой обитания является Интернет, который дает им возможность жить, работать и дружить, почти также как в реальном мире.

Все вышеперечисленное показывает, что сегодня кардинально меняются взаимоотношения человека со средой обитания. В последнее время, в современной западной философии данная проблема поднимается, с целью, дать ответ насколько высокие технологии приносят пользу человеку и среде его обитания. Однозначного ответа пока дать невозможно. Так, в монографии голландского философа Катинки Валберс [2, с. 73-137.] исследуется и доказывается полезность высоких технологий. В этой книге автор пытается доказать полезность высоких технологий в жизнедеятельности человечества. «Почему бы нам не научиться понимать, что технологии влияют на действия людей, чтобы проектировать лучший мир? Это исследование стремится развить некоторые этические аргументы и инструменты, чтобы дать возможность практикам-инженерам, ученым и специалистам – взять на себя ответственность за изменения, которые их технологии могут вызвать» [2, с. 2.].

С введением в конце XX века термина «технонаука», важно научить ученых проектировать и создавать только такие высокие технологии, которые безопасны для социума и не наносят вред своим присутствием окружающей среде. По утверждению Валберс, проблема технологического и морального посредничества высоких технологий пока недостаточно осмыслена. В частности, в аспекте, того, что практически все ее предшественники, ставившие целью показать полезность и эффективность технологического посредничества, приходили к выводу, что воздействие высоких технологий на социум и природу чаще всего предсказать невозможно. Недостаточно изучено и моральное посредничество. Особенно, в части того, как оно влияет на свободу человека, который ее использует в повседневности.

Чтобы аргументировано ответить на все вышеперечисленные вопросы автор стремится в исследование комбинировать латуровское понятие технологического посредничества с этическими и антропологическими идеями Макинтайра. Проанализировав концепцию «актор-сеть» Латура Валберс приходит к выводу, что технологии имеют неожиданные и нежеланные социальные последствия, потому что они изменяют наши действия, приводящие к полностью новым ситуациям и воздействиям. Этот процесс описан Латуром как «черный ящик».

«...«черный ящик» может быть понят как ряд отрезков, которые последовательно становятся невидимыми. В нем находит сокрытие открытость аппаратов, и тогда коммуникацию аппаратов с окружающим миром можно рассматривать, прежде всего, в функциональном контексте. Таково, например, сообщение между автомобильчиком и пультом дистанционного управления. Раньше, с большим трудом, можно было посредством ключа, уловить скрытую логику переключений, тогда как компьютер, при подключении блютуза и рандеву, снимает все вопросы – в логике самой конструкции машины вновь становятся простыми предметами, в том смысле, что их сложность уже невидима (во всяком случае, пока мы не проникаем под корпус) социальная ответственность технологий, философия технологий нидерландского философа Катинки Велберс» [3, с. 166]. В подтверждение, вышесказанного приведем рассуждения

североамериканского философа Альбертом Боргманна: «Технология обещает принести силы природы и культуры под контроль, чтобы освободить нас от страдания и тяжелого труда, и обогатить нашу жизнь» [4, р. 413]. Фактически, современные машины вновь становятся простыми предметами, в том смысле, что их сложность уже невидима (во всяком случае, пока мы не проникаем под корпус). В этом плане интересна позиция У. Эко. Он пишет, что «люди сегодняшнего дня не только ожидают от технологии непомерных достижений, но прямо требуют их, при этом, не отграничивая разрушительную технологию от технологии созидательной. Дети воспитываются компьютерными играми, считают наушники природным отростком евстахиевых труб и дружат по Интернету. Они живут в технологии, они не в состоянии представить себе, как мог бы существовать иной мир, мир без компьютеров и даже без телефонов» [5]. Поэтому высокие технологии нужно изучать и исследовать для того, научиться их не только использовать в повседневности, но и понимать, что они могут быть угрозой для существования человечества, особенно, если по футурологическим прогнозам, они уже способны заменить действительность непосредственно. Следовательно, нам еще пока предстоит высокие технологии рассматривать как среду обитания. И самое главное понять, чем руководствуемся мы (люди), когда даем возможность высоким технологиям принимать моральные решения за нас.

Список литературы:

1. Дридзе Т.М. Экоантропоцентрическая модель социального познания как путь к преодолению парадигмального кризиса в социологии // Социс. 2000. -№2. – С.21 – 22.
2. Waelbers Katinka Doing Good with Technologies.Taking Responsibility for the Social Role of Emerging Technologies. – London – New York: Springer Science+Business Media, 2011. – P.73-137.
3. Кассунг К. Аппарат — это не постав //Логос . 2 0 1 0-№ 1 (7 4). – С. 166 – 170.
4. Borgmann, A. () Technology and the Character of Contemporary Life, Chicago, IL: U of Chicago Press, 1984
5. Эко У. Наука, технология, магия // Достижения науки, техники и культуры. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://elementy.ru/lib/430605>.

УДК 248

МОЛИТВА ЗА ВСЕХ ПО УЧЕНИЮ ПРЕПОДОБНОГО СИЛУАНА АФОНСКОГО

Шлепин В.В.

Ярославская Духовная Семинария,
Открытый Институт Богословия Славяно-Греко-Латинской Академии

Архимандрит Сафроний (Сахаров) говорит о преп. Силуане Афонском: «Жизнь духовного мира старец сознавал, как единую, и в силу этого единства, каждое духовное явление неизбежно отражается на состоянии всего этого мира» [5, с. 44].

Можно выделить три основных аспекта понимания преп. Силуаном той

всеобъемлющей любви и молитвы, которые и составляют истинное призвание каждого человека. Во-первых, твердая убежденность преп. Силуана в том, что Бог призывает каждого человека ко спасению. Во-вторых, его учение о «всем Адаме» и связанная с ним идея о том, что «мой ближний – это я». В-третьих, его непоколебимая уверенность в том, что, согласно Божественному замыслу, не только человечество, но и все мироздание должно быть искуплено и преобразено.

Преподобный Силуан Афонский говорит: «Нужно молиться за всех» [5, с. 23]. Эти слова основываются на Священном Писании: Бог «хочет, чтобы все люди спаслись и достигли познания истины» (1 Тим. 2:4). Однако «Бог убеждает, а не принуждает, ибо Богу не свойственно принуждение» [4, с. 598]. Божий призыв ко спасению люди могут принять или отвергнуть. Однако всем людям дается возможность достичь спасения.

Вера старца Силуана в то, что Господь действительно желает всеобщего спасения человеческого рода, может быть суммирована в четырех взаимозависимых аспектах единого подвига, единой устремленности человека к Богу: любви всех, молись обо всех, плачь обо всех, кайся за всех.

1. Преп. Силуан Афонский говорит: «Любовь не терпит, чтобы погибла хотя бы одна душа» [5, с. 118]. «В своем искании спасения всех – любовь влечется идти до конца, и потому она объемлет не только мир ныне живущих на земле, но и уже умерших, и самый ад, и тех, которые имеют родиться, то есть всего Адама» [5, с. 47].

2. Любовь к людям означает долг молиться за них. Поэтому старец Силуан говорит: «Молю Тебя, милостивый Господи, дай всему народу от Адама до конца веков познать Тебя» [5, с. 134]. «Буду молиться за весь род человеческий, дабы все люди обратились ко Господу и упокоились в Нем, ибо любовь Божия всем хочет спастись» [5, с. 138].

Преподобный Силуан считает молитву обо всех прежде всего призыванием монахов: «Монах – молитвенник за весь мир, он плачет за весь мир, и в этом его главное дело» [5, с. 169]. Непрестанная молитва за других является служением монаха обществу: «Благодаря монахам на земле никогда не прекращается молитва; и в этом – польза всего мира, ибо мир стоит молитвою; а когда ослабеет молитва, тогда мир погибнет»¹ [5, с. 169].

Во взаимоотношениях монаха с миром старец Силуан различает следующую последовательность. «В своем устремлении к Богу он ненавидит мир и всецело уходит в глубину своего сердца. И когда действительно войдет туда, чтобы сотворить там брань с сатаной², чтобы очистить сердце свое от всякой греховной страсти, тогда в том же сердце своем, в глубине его, он встречается с Богом, и в Боге начинает видеть себя неразрывно связанным со всем бытием мира, и нет тогда для него ничего чужого, постороннего. Порывая в начале с миром, он чрез Христа снова обретает его в себе, но уже совершенно иным образом, и становится связанным с

1 Преп. старец Варсануфий (VI) утверждал, что в его время молитва трех мужей удерживала мир от катастрофы.

2 Сатана, вселившись в сердце, скрывается в нем, объят тьмою страстей, и услаждается страданием человека, обычно действуя так, чтобы смущать его и не быть узнанным, не обнаружить своего местопребывания. Дьявол обольщает человека помыслами и выдает их за мысли, принадлежащие самому человеку. На это указывает Господь, говоря, что «от сердца бо исходят помышления злая» (Мф. 15:19). Пока еще зло не укоренилось, оно отсекается легко, а совершается такое отсечение сладчайшим именем Господа Иисуса [2].

ним «союзом любви» на всю вечность» [5, с. 101-102].

3. Предстояние пред Богом за людей предполагает внутреннее мученичество, готовность принять страдание. Старец Силуан говорит: «молиться за людей – это кровь проливать»; «кто больше любит, тот больше и страдает» [5, с. 103, 142]. «Молиться за всех», по словам старца Силуана, значит «плакать обо всех»: «Сердце мое болит за весь мир, и молюсь, и слезы проливаю за весь мир, чтобы все покались» [4, с. 143]. «Плачь обо всех», следовательно, «все будут тебе родные и милые, и будешь проливать обильные слезы за ближнего и за всякое дыхание и тварь» [5, с. 177].

4. Покаяние за себя является отправной точкой пути духовной жизни, но покаяние за других постепенно становится возможным для человека по мере того, как он учится любить, молиться и плакать о них. По мнению старца Силуана, этим частично исполняются завет апостола Павла: «Носите бремена друг друга, и таким образом исполните закон Христов» (Гал. 6:2). Падение Адама заключалось в его отказе признать, что он был тоже повинен в грехе. «Адам отрекался от ответственности, возлагая вину на Еву и Бога, давшего ему эту жену, и тем разбил единство Человека и единение его с Богом» [5, с. 52]. Так и человек, отказываясь приносить покаяние за других, повторяет грех Адама и делает его падение своим собственным. Преп. Марк Подвижник говорит: «Святые понуждают себя приносить его и о ближних, не могли быть совершенными без действенной любви <...> Если милующий (других) сам помилован будет, то, как полагаю, весь мир держится покаянием, когда один от другого промыслительно бывает вспомоществуем»³ [1, с. 500].

Старец Силуан видит в первозданном Адаме главу всего человеческого рода, вмещающего в себе все человечество. Скорбное покаяние Адама есть также и плач человечества. «Душа, потерявшая благодать, скучает по Владыке и плачет, подобно Адаму по изгнании из рая» [3, с. 137]. Адамов плач – это плач и всего творения, всех тварей, ставших невольными участниками Адамова падения: «Вся земля скорбит» [4, с. 86].

Личное спасение взаимосвязано со спасением всего человеческого рода и всего творения. Поэтому, по словам старца Силуана, нужно молиться о других, как о себе самом: «Я хотел бы научиться только смирению и любви Христовой, чтобы никого не обидеть, но молиться за всех, как за самого себя» [5, с. 147]. Страдание ближнего должно восприниматься как свое страдание, а исцеление – как свое исцеление: «Страдает ли один член, страдают с ним все члены; славится ли один член, с ним радуются все члены» (1 Кор. 12:26). «Чрез любовь Христову все люди воспринимаются как неотъемлемая часть нашего личного вечного бытия» [5, с. 22].

Христос вместил в Себя «всего Адама» и пострадал за него, поэтому и нам следует вместить в себя жизнь всего человечества, видя в каждом человеке «вечного брата своего»: «В вечности все мы едино, и потому каждый из нас должен заботиться не только о себе, но и об этом всеединстве» [5, с. 23]. Непосредственное следствие нашей взаимосвязи во «всем Адаме» есть любовь к врагам.

Хотя преп. Силуан и размышляет о грехе Адама, он всегда говорит о нашем праотце с уважением и почтением, пронизанным любовью. Для старца Силуана и

³ Наставления Марка подвижника о духовной жизни, 2, сл. 37, 38.

традиционному православному пониманию Адам и Ева являются примерами святости: они рассматриваются не просто как грешники, но как покаявшиеся грешники, которые стали причастны божественному свету и славе через Воскресение Христово. Кроме того, благодаря воскресению Христа из мертвых, вся земля вместе с нами воскресает к новой жизни [3].

Список литературы:

1. Добротолюбие. Т.1 / Перевод. – Репринт. изд. – Сергиев Посад: Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1993, 640 с.
2. Игнатий (Брянчанинов), еп. Аскетические опыты. В 2-х т. Т I. – Мн.: Лучи Софии, 2001. – 496 с.
3. Каллист (Уэр), еп. Нужно молиться за всех [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.kiev-orthodox.org>
4. Ранние Отцы Церкви. Антология. – Брюссель: Жизнь с Богом, 1988. – 735 с.
5. Софроний (Сахаров), архим. Преподобный Силуан Афонский. Эссекс, 1990.

УДК 111.85.7.01.78.01

КОНЦЕПЦІЯ МУЗИЧНОГО СЕМІОЗИСУ ЯК МІЖДИСЦИПЛІНАРНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

к.філос.н., доцент Капічіна О.О.

Східноукраїнського Національного університету ім. В. Даля

Науковий керівник – д.філос.н., професор В.К. Суханцева

Постановка проблеми та зв'язок її з важливими науковими завданнями.

Семіотична методологія у ХХ ст. стає актуальною як у загальнофілософському знанні, так і в естетичному. Сучасна естетична думка все більше використовує семіотичний категоріальний апарат для дослідження естетичної реальності людини. Художній процес сучасності формує нові засоби виразності, нові мови, коди, які можливо осмислити на основі семіотично-естетичної методології. Але сама семіотика як учення про знаки та знакові відношення зосереджує свою увагу найбільше на мистецтві слова, вона постає як літературоцентрична. В естетиці також спостерігаємо процес літературоцентрації, і тому семіотико-естетична методологія зміщує свої акценти на мистецтво слова, а музика (і деякі інші мистецтва) залишається без належної уваги. Музична семіотика як галузь музикознавства вже має власне коло наукових інтересів і застосувань, але як методологія естетичного дослідження, що обґрунтовує загальнофілософські критерії осмислення людського існування й сприйняття світу, є практично не дослідженою. Цим зумовлено актуальність звернення до проблеми музичного семіозису, яка дозволяє сформулювати універсальну мову філософсько-естетичного усвідомлення сучасної культури. Концепція музичного семіозису формує нову категоріальну систему семіотико-естетичного дослідження й розширює апарат естетичного знання.

Музика є світом людського буття, моделлю просторово-часового континууму, у якому крізь призму соціокультурного досвіду символізації значень чуттєво

освоюваного світу вибудовується естетична реальність. Тому музичне мовлення постає універсальною формою мислення людини, яке в умовах сучасної культури перетворюється на семіозисне й дослідження якого дозволяє сформулювати фундаментальні підстави естетичного сприйняття й мислення людини. Музика ХХ – початку ХХІ ст. складна й суперечлива, багата новими тенденціями, техніками й експериментами, у ній відбуваються кардинальні зміни в композиції, творчості та сприйнятті музичного простру. Сучасна музична культура являє собою нескінченний кодований естетичний простір, що потребує декодування й розуміння. Усвідомлення цього простору як естетики музичного семіозису дозволяє структурувати музичні смисло-цінності, що розкриваються в процесі означування й розуміння знаково-символічного музичного континууму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен музичного семіозису ХХ ст. розглянуто з позицій багаторівневості, суперечливості методологічних позицій та наукового усвідомлення як самого явища семіозису, так і його соціального функціонування. Оскільки проблема музичного семіозису в контексті філософсько-естетичного бачення постає багатогранною та практично не розробленою, ми зосередилися на трьох загальних аспектах дослідження. Це естетичні засади обґрунтування музичного семіозису, естетико-герменевтичне розуміння музичної знаковості й естетико-феноменологічний аспект усвідомлення сприйняття сучасної музики та процесу музично-семіозисного мислення. Поняття „музичний семіозис” формується в рамках семіотико-музикознавчих досліджень ХХ ст. Проблему семіозису в структурально-лінгвістичному визначенні розробляли представники різних шкіл сучасної семіотики, такі як: Р. Барт, У. Еко, Ю. Крістева, Ю. Лотман, Ч. Морріс, Я. Мукаржовський, А. Нестеров, Ч. Пірс, А. П’ятигорський, Ц. Тодоров, Р. Якобсон та ін. Але перші джерела традиції визначення поняття „семіозис” знаходимо ще в античності. Наукові праці, у яких подано аналіз естетики семіозису та знака, дають деяке уявлення про характер і методологічні стратегії теоретичної роботи таких дослідників, як У. Еко, Ю. Лотман, О. Лосєв, Ч. Морріс, Я. Мукаржовський, А. Нестеров, Ч. Пірс, Ю. Полулях та ін. Музична проблематика дослідження мови, мовлення, формотворення, тексту формується в загальному музикознавстві. Видатними теоретиками західної музичної семіотики є Н. Бриндуш, П. Булез, А. Вієру, М. Грабоц, Р. Хетген, К. Леві-Стросс, Ж.-Ж. Натъез, Ш. Ніколеску, Р. Монелле, Ч. Розен, Д. Рінк, Н. Рюве, Д. Стефані, Г.-П. Шпрінгер та ін. У вітчизняному музикознавстві лінгво-семіотичний напрям не набув поки що очевидних меж, достатнього метанаукового осмислення, ознак організованості, утім, його представлено змістовними й оригінальними музикознавчими дослідженнями. До цього напрямку відносимо (з деякими застереженнями) праці Б. Асаф’єва, М. Арановського, Л. Березовчук, І. Беленкової, Р. Болховського, М. Бонфельда, М. Бороди, О. Бурліної, І. Волкової, Б. Гаспарова, В. Гошовського, І. Земцовського, Д. Кірнарської, О. Козаренка, Ю. Кона, М. Ланглебен, Ю. Лотмана, С. Мальцева, В. Медушевського, В. Москаленка, О. Нікітенко, Є. Назайкінського, Г. Орлова, І. Пясковського, О. Сокола, О. Сохора, Г. Тараєвої, Д. Терентьева, В. Холопової, Т. Чередниченко, С. Шипа, Б. Яворського та ін. У сучасній українській естетиці та мистецтвознавстві взагалі можна констатувати відсутність більш-менш систематичних розробок з музичної семіотики, тут чи не найголовніше місце

відведено дослідженням з національної фольклорної мови та музичних діалектів (праці С. Грици, О. Мурзіної, І. Клименка, А. Іваницького та ін.), а також із національної професійно-композиторської мови (праці Н. Герасимової-Персидської, О. Зінкевич, В. Іванова, О. Козаренка, О. Маркової, Л. Черкашиної, Ю. Ясинівського та ін.).

Формулювання цілей. Ціллю тез є усвідомлення проблеми музичного семіозису як міждисциплінарного дослідження в сучасній філософсько-естетичній науці.

Основний матеріал дослідження. Музичний семіозис є структуруючим елементом естетичного відношення, що відбувається у вимірах, які позначають способи розкриття суб'єктивно-особистісного розуміння музично-знакового відношення. Перший вимір – музична синтактика, яку визначаємо як організацію музичного мовлення та аналіз елементів музичних форм і зв'язків між ними, що створює цілісне сприйняття музичного твору й розуміння його глибинних смислів. Другий вимір – музична семантика як смисловий рівень естетичних відношень, що породжує безмежне коло екзистенційно-суб'єктивних значень. Третій вимір – музична прагматика, що позначає сферу відношення між знаками музичного твору та їх інтерпретатором, втілюється у формі ціннісних смислів та естетичних переживань. Загалом констатовано факт цілісності семіотичного простору в поєднанні всіх трьох вимірів естетичного відношення. В аксіологічному аспекті музичний семіозис є ціннісною формою структурованості музичного смислу. Естетичне відношення в ціннісному аспекті розглядаємо як дуалістичне: у формі об'єктивної цінності та суб'єктивної оцінки. Музичний семіозис – це та гранична єдність і цілісність, чия явленність схоплюється „відразу” й одночасно, у будь-якій точці процесуальності, змістовно й ціннісно.

У структурі музичного семіозису виявлено: 1) об'єктивний шар, що представляє естетико-герменевтичний аспект структури музики, яка містить внутрішньо-знаковий шар та зовнішньо-текстуальний; 2) суб'єктивний шар, який формується як естетико-феноменологічний аспект структури музики на основі аналізу музичного сприйняття та розуміння, що складається у свідомості людини. На підставі аналізу знакового простору сучасної музики було усвідомлено, що універсальною найменшою музичною одиницею семіозису є музичний знак як самореферентна модель породження значення, представлений різноманітними лексико-граматичними одиницями музики. У семіотико-естетичному плані їх об'єднує той потенціал окреслення смислу звуковідношень, який реалізує музичну символіку. За допомогою системного аналізу текстуальної проблематики було доведено, що текст – це жорстка структурно-логічна система знаків, яка має семіотичні структури музичного семіозису: мову, синтаксис, семантику й прагматику. Музичний твір є такою текстуальною єдністю та рафінованим проявом музичного тексту, буття якої становить складний онтологічно-екзистенційний процес соціального функціонування музики. Він існує в теперішньому часі, у виконанні-звучанні, у суб'єктивно-екзистенціальному відчутті автора-виконавця-слухача. Досліджуючи особливості формотворення в контексті герменевтики музичного семіозису, ми встановили, що в ХХ ст. формуються нові способи герменевтичної організації музичної композиції та інтерпретації музичної знаковості. В умовах сучасного

формотворення виникають нові математичні моделі музичної форми (кристалічні, динамічні, графічні, дзеркальні, відкриті, алеаторні та ін.), герменевтично відкриті та ризомні за смислотворенням. Музичний семіозис є інтерпретаційним простором структурування смислу та значення, у якому народжується розуміння музики. Музичний семіозис як процес інтерпретації музичних знаків і музичних символів витримує потрійну інтерпретацію (від автора до слухача) й зберігає цілісність темпоральної музичної форми, весь буттєвий потенціал музичного.

Естетико-феноменологічний аспект дослідження музичного семіозису передбачає аналіз процесу сприйняття музичного знакового поля, унаслідок якого народжуються особистісні музичні смисли. Музичне сприйняття – це естетичний феномен, який у контексті феноменолого-герменевтичного аналізу є гілетично-ноетичною структурою свідомості. Кожне інтенціональне переживання складається із сприйняття (як гілетично-ноетичної структури) та сприйнятого (ноематичної структури), тобто чуттєво-духовного акту переживання та смислу, що стоїть за ним. Під час сприйняття музичного твору естетично актуальним є не текст з його функціональними механізмами, а стани свідомості, що протікають як внутрішня комунікація, через що й стає можливим естетичне співпереживання.

Проаналізувавши смисло-ціннісні витoki сучасної музичної культури, ми з'ясували, що цей процес має власні онтологічні підстави. Дослідження феноменологічних смислів елітарно-інтелектуальної опус-музики та інтенцій популярно-розважальної музики дозволило розкрити їхні характерні риси та особливості технічних прийомів, специфіку розуміння й смислотворення в сучасному масовому суспільстві. Основою феноменологічної редукції музичного смислу опус-музики є декодування. Опус-музика як інтелектуальна практика формує аналітично-математичні підстави музичного семіозису, який дозволяє зрозуміти ті феноменологічні смисли, що витлумачуються через аналітичне декодування музичної культури загалом. У ході дослідження з'ясовано, що витoki основних інтенцій популярної музики сягають корінням феноменології розважального музичного мистецтва (архаїчно-фольклорна та менестрельно-розважальна символіка). Отже, типологічну визначеність поп-музики створюють чотири чинники: 1) розважальна функція, 2) особлива роль художнього стандарту, аналогічна канону у фольклорному й традиційному професійному мистецтві, 3) тісний зв'язок з мас-медіа та технічними засобами тиражування й поширення художньої продукції, 4) комерційна стратегія промоушн – просування до популярності виконавців і творів. Семіозис поп-музики формує емоційно-чуттєвий життєво-побутовий простір, що не потребує особливих тлумачень, він зрозумілий одразу. Смисли стають брендами, що тиражуються й іміджуються, створюючи специфічну індустрію. Можна стверджувати, що феноменолого-герменевтичний смисл музичного семіозису ХХ ст. поляризується від смисло-цінностей брендових кліше до жорстких раціональних схем, що деякою мірою пояснює відкритість музичних смислів сучасної культури.

Висновки з даного дослідження. Концепція музичного семіозису є міждисциплінарним дослідженням, оскільки надає інструменти розуміння сучасного музичного простору, структурує музичне мислення й дозволяє розширити межі естетичного аналізу сучасної культури. Музичний семіозис породжує герменевтико-

інтерпретаційний простір музичного буття, дозволяє усвідомити естетико-феноменологічні смисло-цінності музичної культури загалом. Дослідження музичного семіозису як естетичного феномену стає однією з актуальних проблем сучасної української наукової думки, що дозволяє розширити проблемне поле сучасної естетики. Естетика семіозису формує нові підходи до створення сучасного термінологічного апарату філософсько-естетичної думки, спрямовує свої зусилля на розуміння структури музичної знаковості, смисло-цінностей, що за нею стоять, та особливостей естетичного сприйняття й усвідомлення сучасної музики.

ФЕНОМЕН ІНФОРМАЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО АНАЛІЗУ

Ливенко В.І.

Аспірант відділу досліджень інформаційного суспільства та інформаційних стратегій Національного інституту стратегічних досліджень

Науковий керівник – Дубов Д.В., кандидат політичних наук, завідувач відділу досліджень інформаційного суспільства та інформаційних стратегій Національного інституту стратегічних досліджень

Поняття «інформація» стало символом постіндустріального суспільства. Воно сформувалося як загальнонаукове поняття у результаті розвитку ідей самоорганізації, системних і структурних досліджень, кібернетики, криптології, семіотики, успіхів біологічних наук тощо.

Інформація – могутній засіб, вона всеохоплююча, діє потайки, творить і руйнує повільно. В усі часи інформація виступала інструментом примирення і ворожнечі, розвитку і знищення цілих народів. Інформація, подана певним чином, може викликати емоції, формувати суспільну свідомість і підготувати позитивне або негативне рішення у сфері політичних, громадських, економічних, технічних та інших відношень [24, с. 23].

Як зазначає Д. Глейк: «інформація це те, що приводить у рух наш світ, кров і пальне, життєвий принцип. Вона охоплює науку з гори до низу, трансформуючи кожен гілку знання. Теорія інформації провела спочатку міст від математики до електротехніки, а звідти до комп'ютеризації. Сьогодні навіть біологія стала інформаційною наукою, предмет повідомлень, інструкцій і коду. Гени утримують (encapsulate) інформацію та роблять можливими процедури її зчитування та переписування. Життя розгортається через організацію мереж. Саме тіло є інформаційним процесором. Пам'ять знаходиться не лише у головному мозку але і в кожній клітині. Не дивно, що генетика розквітнула поруч із теорією інформації. ДНК є квінтесенцією інформації молекули, найдосконаліший процесор повідомлень на клітинному рівні - алфавіт і код, 6 мільярдів біт⁴, щоб сформувати людину. «Що

⁴ Частіше за все одиницею інформації обирається кількість інформації, що міститься у вказуванні значення випадкової величини, та набуває з рівною імовірністю два різні значення (наприклад, 0 і 1). Ця одиниця кількості інформації називається двоїчною одиницею або «біт» (bit - скорочення від binary digit - двоїчна цифра). Вимір інформації у двоїчних одиницях особливо зручний для технічного застосування, оскільки у системах, що зберігають і оброблюють

примушує битися серце кожної живої істоти - це не вогонь, не теплий подих, не "іскра життя"» зазначає теоретик еволюції Річард Доукінз. «Це інформація, слова, інструкції...Якщо ви хочете зрозуміти життя, не думайте про резонанс, пульсуючий гель і твань, подумайте про інформаційні технології». Клітини організму це вузли у щільно переплетеній комунікаційній мережі, передачі та отримання, кодування і декодування. Еволюція уособлює безперервний обмін інформацією між організмами та навколишнім середовищем» [3, р. 10].

Зараз є багато визначень поняття «інформація», і жодне з них не є загальноприйнятим; немає навіть чіткого розуміння суті цього явища, хоча потреба у ньому вже назріла. Це природно, оскільки загально визнані визначення з'являються в науці, коли вона стає класичною і перестає розвиватися [45, с. 16].

Сучасні загальнотеоретичні підходи до поняття «інформація»

Інформацію як термін не можна розглядати лише як технічне, міждисциплінарне і навіть наддисциплінарне поняття. Інформація – фундаментальна філософська категорія.

Інформація може розумітись і як буття, і цей зв'язок, вірогідно, не випадковий. Інформація, та споріднені з нею поняття такі як обчислення, дані, комунікація тощо, відіграють ключову роль у тому як ми прийшли до розуміння, моделювання і трансформації реальності. Цілком природно, що інформація пристосувалася до певних проявів буття.

Оскільки інформація це багатогранне (multifaceted) і поліпараметричне (polyvalent) поняття, питання «що таке інформація?» здається оманливо простим, так само як і «що таке буття?». Тут має місце фундаментальна і складна проблема, захоплива у своїй суті й не менш багатообіцяюча (challenging) ніж «що таке правда?», «що таке добродієність?», «що таке знання?» або «що таке значення?» [4].

Сучасний італійський філософ Лучіано Флоріді⁵ активно розвиває концепції інформаційної етики та філософії інформації. На його думку філософія інформації це галузь філософії, що займається: а) критичними дослідженнями концептуальної природи та основними принципами інформації, включаючи її динаміку, використання, і теорію, і б) розробкою та застосуванням інформаційно-теоретичної і обчислювальної методологій щодо філософських проблем [2].

Перша частина поняття стосується філософії інформації як нової галузі. Філософії інформації притаманна чітка, ясна і точна інтерпретація класичного Сократівського питання «ti esti...?» («що таке...?»), а саме: «Що таке інформація?». Це найбільш прозора ознака нової галузі. Звичайно, що разом з іншими галузевими питаннями, це (питання) лише розмежовує сферу досліджень, але не встановлює специфіку проблеми в деталях. В цілому, її (галузі) завдання полягає у розробці інтегрованої сім'ї теорій, що мають аналізувати, оцінювати і пояснювати різноманітні принципи та ідеї інформації, її динаміку і використання. Особливої уваги заслуговують системні питання, що виникають у різних контекстах, та взаємозв'язок з іншими філософськими поняттями, такими як знання, правда, значення, реальність і етичні цінності [1].

інформацію, найпростіше оперувати з величинами, вираженими у двоїчній системі обчислення, а одна двоїчна одиниця якраз і є кількість інформації, необхідна для ідентифікації однієї двоїчної цифри [15, с. 87].

⁵ Див. докл. - www.philosophyofinformation.net

Друга частина поняття вказує на те, що філософія інформації є не лише нова галузь, але ще й забезпечує інноваційною методологією. Дослідження концептуальної природи інформації, її динаміки та використання продовжуються з «вдалих плацдармів» репрезентованих насамперед методологією комп'ютерних наук (ICS - information and computation sciences) та інформаційно-комунікаційних технологій (ICT - digital information and communication technologies). Ця перспектива так само стосується й інших філософських тем. Інформаційно-теоретичні та обчислювальні (computational) методи, ідеї, інструменти і способи (techniques) вже розроблені та застосовуються у багатьох філософських сферах.

У другій половині минулого століття відбулися фундаментальні зрушення у метатеоретичній структурі наукового пізнання, сформувався парадигма⁶ функціоналізму як альтернатива парадигмі фізикалізму, що панувала в епоху індустріального суспільства. Сутність парадигми функціоналізму визначається тим, що описання і пояснення функціональних відношень логічно незалежне від фізичного описання і пояснення. Отже, перші не можуть бути зредуковані до других. Це було ґрунтовно показано А. Т'юрингом, а серед філософів Х. Патнемом. Звідси – принцип ізофункціоналізму систем (обґрунтування можливості відтворення системи з даним набором функцій на різних субстратах) і первинна роль поняття інформації у дослідженні систем, що самоорганізуються, біологічних, психологічних і соціальних явищ, завдання з'ясування специфічного зв'язку інформації з фізичними процесами [17, с. 87].

Таким чином, сформувався новий тип теоретичного знання⁷, пов'язаний передусім з принципами інформаційної причинності та організації, інформаційного управління і функціонування самоорганізаційних систем, який, не суперечить фізичним поясненням, але розширює горизонти наукових досліджень і створює нові концептуальні можливості вирішення міждисциплінарних проблем. Саме у цьому аспекті головну роль відіграють інформаційні підходи. Їх результативність обумовлена тим, що вони здатні створювати концептуальні мости між фізичними, біологічними, психологічними і соціогуманітарними дослідженнями.

Як зазначає Д.І. Дубровський «першочергове значення мають інформаційні підходи у процесах конвергенції чотирьох мегатехнологій: - нанотехнології, біотехнології, інформаційні технології і когнітивні технології, від розвитку яких, без перебільшення, залежить доля земної цивілізації» [Цит. по 17, с. 87].

Інформаційна революція, починаючи з п'ятдесятих років минулого століття, докорінно і безповоротно змінює світ, у темпі, що захоплює дух, і з безпрецедентними можливостями, роблячи створення, управління і використання інформації, комунікації і обчислення життєво важливими ресурсами [1].

Інформація у контексті кібернетики та управління організаційними системами

Розуміння того, що інформація це самостійна сутність, виникло разом із

⁶ Парадигма (від грец. paradeigma – приклад, зразок) – ключове поняття концепції науки, розробленої Т. Куном; зразок раціональної діяльності вченого, прийнятий і беззастережно підтриманий науковим співтовариством; відповідно до цього зразка формулюються і вирішуються концептуальні, інструментальні та математичні завдання [46, с. 684].

⁷ Знання – форма соціальної та індивідуальної пам'яті, згорнута схема діяльності і спілкування, результат позначення, структуривання і осмислення об'єкта у процесі пізнання [46, с. 246].

кібернетикою. Саме у рамках кібернетики було продемонстровано, що інформація має безпосереднє відношення до процесів управління⁸ і пізнання, що забезпечують такі якості систем⁹, як стійкість і адаптивність.

Починаючи наш аналіз¹⁰ поняття «інформація» у рамках кібернетичної парадигми зазначимо, що спочатку уявлення про інформацію природним чином зв'язувалося з відомостями, повідомленнями. Але вже з середини ХХ століття бурхливий розвиток радіо, телефону, телеграфу, телебачення та інших засобів зв'язку викликав потребу в кількісній характеристиці повідомлень, що передавалися. Відповіддю на цю потребу стала статистична, шеннонівська теорія інформації. У цій теорії був здійснений перехід від "неявного" уявлення про інформацію як про відомості, того чи іншого характеру, до точного поняття «кількості інформації». Це поняття визначалося на імовірнісних засадах [40, с. 178].

Н. Вінер і К. Шеннон показали фундаментальне значення поняття інформації для кібернетики і дали поштовх математичній розробці проблеми. Вплив робіт Шеннона був настільки сильним, що статистичну теорію інформації нерідко називають шеннонівською.

В.І. Корогдін виокремлює наступні три характерні риси робіт Шеннона. По-перше, в них відсутнє визначення поняття «інформація». По-друге, термін «кількість інформації» тут використовується як синонім статистичних характеристик букв, що становлять повідомлення. По-третє, по відношенню до джерела повідомлень тут застосовується слово «ентропія¹¹». Риси ці, несуттєві у контексті математичної теорії зв'язку, здійснили значний вплив на долю теорії інформації.

З усім цим можна було б цілком погодитися, коли б не одна обставина: окремі сигнали або букви, що передаються по каналах зв'язку, самі по собі не несуть тієї інформації, для обміну якої існують системи зв'язку. Інформацію містять лише поєднання сигналів або букв, причому далеко не будь-які, а лише осмислені, наповнені визначеним змістом. Введення єдиної міри кількості інформації, що міститься у повідомленнях, міри, не залежної від їх семантики, нібито блискуче вирішувало задачу порівняння нескінченної кількості можливих повідомлень, що відрізняються за змістом. І у той же час введення такої міри створювало показовість дроблення, квантування інформації, показову можливість оцінювати її кількість як суму елементарних кількостей інформації, пов'язаних з кожною окремою буквою, що її (інформації), містилося у повідомленні [20, с. 25].

⁸ Управління – здатність біологічних і соціальних систем за допомогою накопичення, перетворення і передачі інформації направляти і корелювати різноманітні прояви їх внутрішньої та зовнішньої активності. Управління є елементом, функцією організованих систем різного роду, що забезпечує зберігання їх визначеної структури, підтримку режиму діяльності, реалізацію програм і цілей [7, с. 437].

⁹ Система – сукупність елементів, що об'єднані метою функціонування і загальним функціональним середовищем, у якому під дією системних взаємозв'язків частково втрачають свої індивідуальні властивості та отримують спеціалізацію [22, с. 55].

¹⁰ Аналіз (від грец. analysis – розкладання, розчленування) – процедура реального або уявного розчленування предмета, явища або процесу, а також їх взаємовідносин на складові частини, елементи, властивості, функції і підсистеми [46, с. 40]. Аналітика це цілісна сукупність принципів методологічного, організаційного і технологічного забезпечення індивідуальної і колективної розумової діяльності, що дозволяє ефективно оброблювати інформацію з метою удосконалення існуючих та придбання нових знань, а також підготовки інформаційної бази для прийняття оптимальних управлінських рішень [22, с. 28].

¹¹ Ентропія – міра хаосу, кількісна міра безладу в системі. Надлишок зв'язків, що потенційно здатні створювати хаос у прийнятті рішень [7, с. 483].

В цілому класична кібернетика визначила такі сутнісні ознаки інформації: інформація є змістом особливого роду взаємодії, що відрізняється від матеріальної чи процесу енергетичного обміну, вона може бути кількісно виміряна, сприйняття інформації залежить від попереднього досвіду суб'єкту (приймача) у відношенні до об'єкту, тому інформація про об'єкт у різних ситуаціях буде відрізнятися кількісно і якісно [44].

На наш погляд найвдаліше визначення інформації, у рамках кібернетики, було запропоновано А.А. Дородніциним: «Під інформацією у кібернетиці розуміють будь-яку сукупність сигналів, впливів або відомостей, які деяка система сприймає від навколишнього середовища (вхідна інформація), видає у навколишнє середовище (вихідна інформація) або, в решті решт, зберігає у собі (внутрішня, внутрішньосистемна інформація)» [Цит. по 14, с. 6].

Характерною рисою будь-якої кібернетичної системи (наприклад, підприємства, установи і тощо) є так звана властивість замкнутості відносно інформації. Це означає, що будь-яка інформація, що приймається системою або виходить з неї, контролюється [41, с. 24].

Усім без виключення кібернетичним системам притаманний так званий закон необхідної різноманітності. Цей закон говорить про те, що система (регулятор), що керує, повинна мати необхідну різноманітність (складність, організацію), щоб упоратися із різноманітністю, що поступає до неї. Якщо ж регулятор (система, що керує) виявиться простішим, ніж це впливає із закону необхідної різноманітності, то він просто не працюватиме, не зможе належним чином реагувати на інформацію, що поступає. Якщо ж регулятор виявиться дуже складним, а потоки інформації, що надходять до нього, невеликими, то зайва складність не поліпшить якості регулювання, управління. Із закону необхідної різноманітності випливає існування певних оптимальних співвідношень між внутрішньою різноманітністю кібернетичної системи та інформації, що надходить до неї [41, с. 25].

З позицій теорії управління організаційними системами інформація визначається як «знання, відомості, дані, що отримуються і накопичуються у процесі розвитку науки і практичної діяльності людей, і можуть бути використані у громадському виробництві та управлінні як чинник збільшення обсягів виробництва та підвищення його ефективності» [15, с. 84]. Інформація – є особлива форма існування матерії. Подібно до речовини і енергії, інформацію можна збирати, обробляти, зберігати, змінювати форму її представлення. Проте у неї є і деякі особливості, які полягають перш за все у тому, що вона може виникати і зникати [15, с. 89-90].

Поняття «інформація» може бути представлене як деяка сукупність відомостей (повідомлень), що визначають міру наших знань про ті або інші події, явища, факти і їх взаємозв'язок. Таке визначення підкреслює величезне різноманіття змісту інформації, що проявляється у найрізноманітніших фізичних, економічних і соціальних явищах. Інформація збільшує знання і поглиблює інтелект [15, с. 84].

Атрибутивний і функціональний підходи до трактування інформації

На теренах філософії уже більше півстоліття співіснують два різні підходи, дві різні концепції інформації – атрибутивна і функціональна. Атрибутивна концепція трактує інформацію як властивість усіх матеріальних об'єктів, тобто як атрибут

матерії. Функціональна концепція, навпаки, зв'язує інформацію лише з функціонуванням систем, що самоорганізуються. Кожна з цих концепцій відбиває визначений аспект інформації, і тому їх можна розглядати у єдності, в рамках якої атрибутивна концепція наголошує на незалежності інформації як атрибута матеріального об'єкта від процесів її використання, відображаючи тим самим статичний аспект інформації. Функціонування ж кібернетичної системи, з чим зв'язує інформацію функціональна концепція, відбиває за своєю суттю динамічний аспект інформації, що визначає інформацію за допомогою динаміки інформаційних процесів [32; 35, с. 58-59].

Одним з найважливіших філософських положень є загальне визначення поняття «відображення» як відтворення змісту одного об'єкту в іншій формі в іншому об'єкті у процесі їх взаємодії [41, с. 15].

Розмірковуючи про природу інформації А.Д. Урсул писав: «інформація у найзагальнішому вигляді характеризується як істотний зв'язок відображення і різноманітності, або коротше – як відображена різноманітність» і далі «інформація – це лише та різноманітність, яку об'єкт, що відображає, містить про відображення» [41, с. 16].

Інформація хоча і існує в неживій природі, але вона не використовується її системами. Використання інформації – це і є проблема управління, але саме процеси управління відсутні в природних неживих об'єктах (тут є лише зачатки, елементи). Тому інформація у неживій природі не має цінності, змісту, в її об'єктах немає особливих структур для переробки інформації тощо [41, с. 19].

Розмірковуючи про зв'язок інформації з матерією А.Д. Урсул зазначає: «Якщо інформація іманентно пов'язана з відмінністю, то вже на концептуальному рівні можна виявити істотні зв'язки з таким способом існування матерії як рух. Якщо рух – це зміна взагалі, то очевидно, що у процесі зміни матеріального утворення один його стан чимось відрізнятиметься від іншого. Саме у процесі руху як зміни виникає відмінність як відмінність подальшого стану об'єкту від попереднього стану. Поза рухом, зміною, відмінністю про інформацію говорити не має сенсу. Проте зараз з'явилася досить обґрунтована космологічна модель існування матерії без руху, а отже, без різноманіття та інформації. Десять років тому астрофізики і космологи відкрили так звану «темну енергію» з самою великою щільністю енергії і негативним тиском. На «темну енергію», яку частіше називають космічним вакуумом, ніщо не впливає – ані речовинний фрагмент Всесвіту, що займає близько 3% усієї щільності енергії, ані «темна маса» (прихована речовина), що складає, відповідно, майже чверть цього вмісту. Поміж тим, космічний вакуум впливає на усі інші фрагменти Всесвіту, примушуючи його розширюватися, причому з прискоренням.

Оскільки в темній енергії немає різноманітності, то І.М. Гуревич, який серйозно займається цією проблемою, висловив гіпотезу, що там немає і інформації.

Значна частина матерії, що «наповнює» наш Всесвіт, не містить різноманітності або містить її у мінімальній кількості. Але це означає, що, згідно з сучасними уявленнями, там інформація фактично виявляється «зайвою» для тих способів буття матерії, які не «використовують» процес еволюції для свого самозбереження, що особливо характерно для космічного вакууму. При пізнанні темних форм матерії (темної енергії і темної маси) виникають труднощі: адже інформація від них безпосередньо не доходить до суб'єкта

пізнання, принаймні, в умовах тієї відносно простої гносеологічної ситуації, яка характерна для вивчення космічних об'єктів речовинного Всесвіту. Це виразно проявляється при дослідженні таких великомасштабних форм темної матерії, як чорні діри (як об'єкт «прихованої речовини»).

З гіпотезою про те, що темна енергія не містить інформації (раз там немає руху, ніякої неоднорідності та різноманітності), можна «примиритися», навіть якщо дотримуватися атрибутивної концепції. Можна також зрозуміти, що еволюція матерії має місце тільки там, де є інформація. Проте усвідомити, що більше двох третин нашого Всесвіту існує (самозберігається) мільярди років без якої-небудь зміни, дуже не просто, оскільки філософія в принципі не допускала існування матерії без руху. Тепер доведеться серйозно замислитися, як розв'язати цей філософсько-космологічний парадокс у науковій картині світу XXI століття» [17, с. 90- 91].

Д.І. Дубровський розмірковуючи про «головний контраргумент функціоналістів» атрибутивній концепції зазначає, що «інформація повинна мати три параметри: синтаксичний, семантичний і прагматичний; але якщо вона властива фізичним процесам самим по собі, то як можна приписувати їм семантичні і прагматичні властивості (тобто зміст, інтенціональність, мету, волю)» [17, с. 86].

Відомий вчений П.К. Анохін у своїй праці [5] присвяченій теорії відображення вказував: «Відображення зовнішнього світу живими організмами стало формуватися і прогресувати на основі тільки одного-єдиного критерію – сприяє воно закріпленню і виживанню живої організації або, навпаки, руйнує цю організацію» [5, с. 7]. Відображення як вирішальна умова зв'язку організму із навколишнім середовищем допускалося і спадково закріплювалося шляхом природного відбору, оскільки сприяло виживанню організму.

Розвиток сигнальної діяльності у вищих тварин, мало своїм джерелом первинне відображення просторово-часової структури світу. Саме часова структура світу, що існувала і до розвитку життя, змусила організм відобразити її у своєрідних морфо-фізіологічних конструкціях, які стали апаратом випереджаючого відображення дійсності. Це випереджаюче відображення вже на ранніх етапах розвитку життя служило основній потребі усього живого – пристосуватися і вижити [5, с. 26].

Уся історія розвитку живої матерії до її самого вищого етапу - мислячої людини - підкорюється одному і тому ж закону: адаптивна поведінка організмів, що зберігає їм життя і що веде їх до прогресу, можлива лише тому, що зовнішній світ через різноманітні параметри свого дняння входить в організм у формі найтонших інформаційних процесів, що дуже точно відображують основні параметри цього об'єктивного зовнішнього світу [5, с. 42].

Тут ми можемо пригадати слова Н. Вінера: «Інформація – це позначення змісту, отриманого із зовнішнього світу в процесі нашого пристосування до нього». Але щоб не надавати інформації антропоморфний відтінок, що проступає у Н. Вінера, наведемо визначення запропоноване В.І. Корогдіним: «інформацією можна назвати алгоритм побудови системи, що забезпечує відтворення цієї інформації, функціонально пов'язаної із середовищем свого місця розташування» [20, с. 11]. При цьому необхідно наголосити, що забезпечення відтворення інформації – обов'язковий і необхідний атрибут будь-якої інформаційної системи. Адже система, що не відповідає цій вимозі, неминуче «вибуває із гри», а інформація, що кодує її,

руйнується і безслідно зникає. Саме зникає, а не переходить у щось інше, – адже як стверджує Н. Вінер у кінці глави «Обчислювальні машини і нервова система» своєї книги про кібернетику «Інформація є інформація, а не матерія і не енергія» [8, с. 166] і закони збереження на неї не розповсюджуються.

Прийом або створення інформації, її зберігання, передачу і використання В.І. Корогдін пропонує називати «елементарними інформаційними актами», а «здійснення усієї сукупності таких актів» – «інформаційним процесом». «Сукупність механізмів», що «забезпечують повне здійснення інформаційного процесу» вчений називає «інформаційною системою». Поза інформаційною системою інформація може зберігатися лише у вигляді записів на тих чи інших фізичних носіях, але не може бути ні прийнятою, ні переданою, ні використаною [20, с. 38].

Зовнішні впливи, що сприймаються живими організмами, можна розділити на два класи: повідомлення, або «носії інформації», джерелами яких можуть виступати лише інші живі організми, і просто впливи, що не містять інформації, джерелами яких можуть бути будь-які об'єкти чи явища. Можна припустити, що різні рецептори живих організмів формувалися спочатку для сприйняття і диференціювання саме таких впливів і лише пізніше, у ході еволюції, деякі з них були додатково адаптовані для прийому або передачі інформації. Таке розрізнення інформаційних і неінформаційних впливів, під які підпадають живі організми, надзвичайно важливе для ясного розуміння того, що саме є інформацією [20, с. 41].

Д.І. Дубровський відзначає, що «при вивченні інформаційних процесів питання про характер і спосіб зв'язку інформації зі своїм носієм часто не ставиться у фокус аналізу, структура кодової залежності залишається в тіні. Поміж тим саме аналіз цього зв'язку дозволяє глибше осмислити специфіку, якісну особливість інформаційного процесу (на відміну від чисто фізичного або хімічного)». Дослідження цього виду зв'язків представляє, на погляд Д.І. Дубровського, «великий епістемологічний і методологічний інтерес для широкого кола наукових дисциплін, що мають своїм предметом інформаційні процеси і структури, ставлять завдання розшифровки коду. Це завдання (з'ясування «змісту», втіленого у деякому фізичному об'єкті), яке раніше було характерне лише для соціогуманітарних дисциплін, для психології, мовознавства, криптології, зараз стає «своїм» і для дисциплін природничо-наукового профілю (розшифровка коду ДНК, генома тварин і людини, мозкових кодів психічних явищ тощо). Це завдання носить герменевтичний характер, вимагає використання не лише категорії знання, але і категорії розуміння, що представляє значний інтерес для сучасної епістемології [17, с. 87].

Інформація і свідомість

Інформація сама по собі нічого не означає. Безглуздо говорити про цінність інформації як про деяку її абсолютну характеристику. Інформація потрібна суб'єктові для забезпечення можливості успіху деяких цілеспрямованих дій. Тому, якщо ми починаємо вивчати діяльність живого організму, прагнучого зберегти і зміцнити свій гомеостазис¹² і який формує для цього петлі зворотного зв'язку, без

¹² Поняття гомеостазису, що поширюється на діяльність будь-якої підсистеми організму, не зводиться до описання процесу ліквідації наслідків подразнюючої дії і повернення до «норми», як це трактувалося раніше, але, передусім, змістовно визначається як реакція системи на відхилення від заданого результату за допомогою зміни параметрів

поняття «інформація» обійтися вже не можна - не можна в принципі! Якість інформації оцінюється передусім тим, наскільки знання, отримані про предмет або навколишнє середовище, допомагають в прийнятті рішень. Тільки тоді, коли існує мета, повністю розкривається значення, цінність і зміст інформації. Поняття цінності інформації складне ще і тому, що інформація – це не просто деякий подразник, зовнішній сигнал, що діє на систему, але і внутрішня оцінка цього подразнику (сигналу), обумовлена активністю свідомості [28, с. 166].

Зараз треба відмовитися від техногенної точки зору на нервові процеси, яка починається з декартівських часів, і прийняти, що нервова система – це керуючий пристрій, виконаний біологічними засобами [14, с. 3-4]. Уся психіка в цілому є деяким регулятором життєдіяльності, чиї функції і будова широко вивчаються, при тому що глибинні питання (його) природи і походження мовчазно виносяться за дужки наукових досліджень [37, с. 9].

І.П. Меркулов, розглядаючи питання виникнення феномену свідомості з позицій когнітивно-еволюційного підходу в епістемології, наголошує, що перш за все необхідно враховувати інформаційну природу свідомості.

Свідомість – це емерджентна¹³, інформаційна властивість когнітивної системи, яка, абсолютно не потребуючи міфічних атрибутів «ідеальності», в принципі не може бути зредукована до свого матеріального субстрату (наприклад нейронним мережам мозку), хоча, природно, залежить від нього. При такому підході до свідомості межа між біологією і фізіологією людини, з одного боку, і його психікою і мисленням - з іншого, не виявляється вже такою принципово непереборною. Психіка і мислення - це емерджентні феномени, що відносяться до інформаційних рівнів функціонування когнітивної системи. Матеріальною основою психічних і ментальних подій є нейрофізіологічні події (наприклад, закодований паттерн, завдяки якому розряджаються окремі групи нейронів), що відбуваються в мозку, виникають в результаті електричної і біохімічної активності нейронів, малих і великих мереж нейронів і їх складної взаємодії. На інформаційному рівні психічні і ментальні події виступають як внутрішні репрезентації когнітивної інформації, як закодовані в перцептивних і символічних (вербальних) кодах сутності. Саме тому ми можемо, наприклад, говорити, що ментальні сутності формуються в результаті витягування і переробки когнітивної інформації людським мозком [26, с. 168].

Свідомість – це емерджентна інформаційна властивість когнітивної системи живих істот, що проявляється передусім у самосвідомості (тобто в усвідомленні власного «Я» і своєї відмінності від інших представників виду, «пізнаванні» себе, розпізнаванні образу «Я», у наявності «Я-образів» тощо), що бере участь у процесах витягування і переробки інформації (знань) про події зовнішнього середовища, внутрішні стани, емоції і тому подібне, і що забезпечує управління вищими когнітивними функціями і діями головним чином на рівні планів, цілей і намірів [26, с. 172-173].

В.І. Степанський, виходячи із загальновизнаної функції психіки як регулятора

системи і переходу її у нове поле дії для досягнення найбільш корисного виходу в результаті як детермінованого, так і ймовірно-статистичного пошуку [14, с. 22].

¹³ Емерджентність - це новоявлена властивість системи, виникнення якої не може розглядатися як наслідок примітивного підсумовування показників її елементів, а є результатом виникнення системних зв'язків і адаптивного перерозподілу функцій між елементами [22, с. 125].

життєдіяльності і розглядаючи психічні регуляції у контексті саморегуляції, висловлює і доводить гіпотезу «що разом з матеріальними існують інформаційні ідеальні явища, які поширені повсюдно як у неживій, так і в живій природі і разом з останньою проходять природний еволюційний розвиток, вищим ступенем якого є психоінформація - психіка людини» [37, с. 10].

При усій своїй невизначеності поняття інформація завжди відносилось до сфери ідеальних концептів, а не матеріальних явищ, а висловлювання «прийом і передача інформації» не більше, ніж метафора, оскільки реально приймаються і передаються тільки конкретні сигнали (матеріальні тіла або енергетичні дії), які самі по собі, тобто без джерела сигналу і його приймача, ніяких інформаційних властивостей не мають [37, с. 29-30].

Головна специфіка інформаційного процесу полягає у тому, що він здійснюється усередині деякого об'єкту, що відображає щось зовнішнє шляхом зміни власного внутрішнього стану, що відповідає поняттю вплив і результатом чого являється відображення зовнішнього об'єкту, або модель об'єкту, або інформація про об'єкт [37, с. 31].

Будучи ідеальним явищем, інформація не може передаватися, а може тільки виникати як відображення одного об'єкту в іншому у результаті дії першого і зміни другого. Останнє означає, що при будь-якому акті «дія-зміна» відбувається породження інформації, оскільки об'єкт, що змінився, відображає той об'єкт, який викликав цю зміну своєю дією, але при цьому не можна сказати, що одночасно з дією або за допомогою дії була передана інформація про об'єкт. Інформація виникає у той момент, коли відбувається зміна, або зникає, якщо стан об'єкту відновлюється абсолютно повністю, або продовжує існувати до тих пір, поки зберігається новий стан [37, с. 34].

Виступаючи психічним явищем, свідомість у той же час є інформаційним процесом, а зміст свідомості є не що інше, як інтегроване відображення природного середовища, інформаційного середовища, власного організму як природного тіла і як соціального суб'єкта (самосвідомість), а також відображення самого себе (рефлексія). Наявність свідомості дозволяє організму будувати моделі власних дій у тій же системі координат, в якій відображаються дії об'єктів зовнішнього середовища, що створює єдину інформаційну базу сприйняття середовища і адресації дій, а також контролю процесу і результату змін середовища залежно від дій організму [37, с. 50-51].

У свідомому інформаційному процесі присутня інформація у вигляді цінностей, особистісних змістів, самооцінок та інших відображень рефлексій, що традиційно відносяться до самосвідомості особи. Увесь цей рефлексивний зміст свідомості можна об'єднати загальним поняттям «психоінформація», позначивши таким чином зміст інформаційних процесів, що відбуваються у центральній нервовій системі, безпосередньо даних людині у вигляді усвідомлюваних психічних явищ. А оскільки усі ці психічні явища забезпечують довільну самодетермінацію, остільки очевидно, що цю якість має у своїй основі інформаційний процес, що здійснюється з використанням ізольованої інформації [37, с. 58].

З теорією психоінформації В.І. Степанського певним чином корелюють вчення І.М. Сеченова, І.П. Павлова, В.М. Бехтерева та інших фізіологів і психофізіологів, що свідчать про наявність у людини психофізичної енергії, яка у сукупності задає

роботу мозку, серцю, нервової і рухової системам. Плюс до цього людина має психічну енергію, що виражається у силі слова, думки, мови.

Синтезуючи прояви цих видів енергії, можна на рівні концепту або гіпотези (а може і аксіоми) припустити, що джерелом інформації, її енергетичного поля у людському світі є психофізіологічна енергія людини. Навіть у своєму русі в часі вона утворює інформаційний простір. Субстратом його виступає вже не просто людина, а «інформаційна людина». Тому правомірна теза про існування інформаційної енергії [33, с. 24].

Постнекласичні погляди на інформацію

Людський розум створює на планеті Земля потужні технологічні галузі, породжуючи численні проблеми - екологічні, економічні, соціальні та ін. Це означає, що людина, що створила технократичне суспільство, поки не усвідомила усю сукупність життєвих принципів, не виробила навичок їх застосування і відповідно не здатна створити систему збалансованого співіснування і гармонійного розвитку життя на планеті. Проте технократичне суспільство - це неминучий етап на шляху до вищих (духовним) цивілізацій, компонентом яких є високі технології, розвинені у процесі еволюції на технократичному етапі [24, с. 24].

Інформаційна сфера, простір змісту, світ ідей, у якому людині і її культурним співтовариствам доводиться існувати, є особливий світ, що розвивається за особливими законами. Для того, щоб зрозуміти цей світ і навчитися ефективно діяти у ньому, необхідно доповнити наші базові уявлення про Універсум новими описаннями, поняттями і інструментами, аналогів яким ми не можемо знайти в існуючому знанні (наявному методологічному інструментарії), оскільки об'єкти і процеси інфосвіту кардинально відрізняються від об'єктів і процесів, які ми знаємо і вивчаємо в класичній і некласичній картинах світу [27, с. 58].

У запропонованій В.С. Меськовим і А.А. Мамченко постнекласичній моделі, світ розглядається у цілому як світ інфооб'єктів.

Модель Універсуму (інфосвіт), що представляє об'єкти Універсуму як інфооб'єкти, повинна враховувати і описувати такі аспекти Універсуму [27, с. 64], як:

1. Бути існуючим.
2. Бути цілісним (взаємозв'язаним).
3. Усвідомлювати перше і друге (своє існування у цілісності).

В інфосвіті усі об'єкти і явища розглядаються як інфооб'єкти. Інфооб'єкт - це певний аналог «ідеї» Платона, є ідеальним і цілісним. Особливі властивості інфооб'єктів полягають передусім у тому, що вони є неподільними. Такі об'єкти подібні до голограми: їх неможливо «розділити» на частини (чи «скласти» з частин) без втрати уявлення про них. Такі об'єкти неможливо задати ні двома, ні тим паче одним описанням, що легко продемонструвати у якості наслідків із уявлень про макро- і мікро - світи. Інфооб'єкти можуть бути задані зв'язаною трійкою ідеалізованих об'єктів: {суб'єкт, середовище, контент} [27, с. 64-65].

Світ єдиний, тому що він усвідомлює себе таким. Саме смислова, інформаційна єдність надає цілісність світові [27, с. 65].

Пресупозиції постнекласичної методології:

Світ інформації (інфосвіт) як модель Універсуму.

Відносини між ідеалізованими об'єктами: суб'єктом, середовищем і контентом

(цикл трансформації) - є модель когнітивної діяльності суб'єкта.

Поняття інфосвіту і модель когнітивної діяльності суб'єкта лежать в основі постнекласичної картини світу.

Суб'єкт є предметом філософії і методології, релевантних суб'єктові.

Суб'єкт (оскільки він заданий) «вийнятий» з класичної опозиції «суб'єкт-об'єкт», є припущенням в інфосвіті про суб'єктність Універсуму і відчужений від людини як такої.

Суб'єкт проявляється в діяльності. Відмінними рисами суб'єкта є цілісність і наявність внутрішньої мотивації.

Основною діяльністю людини як об'єкту інфосвіту є когнітивна діяльність.

Зміст, контент і знання є формами існування інформації, а сама вона - ідеальним об'єктом.

Знання є трансцендентний атрибут когнітивного суб'єкта, денотатом якого є когнітивна діяльність (цикл трансформації) суб'єкта.

Будь-який акт когнітивної діяльності є трансцендентним переходом між рівнями абстрагування. Неможливо створити адекватну модель когнітивної діяльності без розрізнення об'єктного і мета-рівню інфосвіту та введення міжрівневих переходів.

Ніякі відомі операції над цілісними об'єктами неможливо робити без втрати уявлення про них, окрім операцій подібності: цілісні об'єкти можуть породжувати подібні об'єкти.

Активність когнітивного суб'єкта неможливо пояснити у рамках існуючих детерміністичних підходів і необхідно вводити новий тип причинності (внутрішня мотивація до когнітивної діяльності) [27, с. 67].

О.В. Маркін визначає інформацію як носій властивостей енергії думки для прийняття рішень, що відображає видиме і невидиме для людини сторону речей [24, с. 10].

Будь-яка система знань (філософська, політична, економічна, психологічна, фізична тощо) певною мірою відбиває аспекти єдиного буття (діяльності, реальності). Реальність є багатоаспектний стан єдиного енергетичного поля (єдиної субстанції – мікро- і макросвітів), що проявляється думкою (духом). Реальність (єдина субстанція) – це форма прояву енергії думки, що постійно змінюється. Аналіз зміни станів реальності за певний період дозволяє зробити висновок, що життя - це еволюційний процес. Оскільки діяльність є стан розвитку (реалізація можливостей системи і постійна зміна її стану), значить, вона ґрунтується на уніфікованих принципах і засобах (ресурсах) [24, с. 25].

Процес перетворення (зміни) властивостей енергії у новий стан (генезис) включає декілька етапів: пізнання попереднього стану; визначення критеріїв нового стану; прояв нового стану. Засіб сприйняття і мислення реальності (єдиної субстанції) є інформація. Отже, принцип реальності – це розум, засіб розуму – це енергія думки, носієм (формою передачі) властивостей енергії думки є інформація – Слово (Логос). Розум мислить (інформує) властивості енергетичного поля і отримує резонанс (інформацію властивостей існування поля), кожен новий цикл (цикли нескінченні) удосконалює поле. Тому реальність є інформаційна модель (патерн, ідея) Всесвіту і її елементів, що постійно змінюється, а усе, що оточує нас від мікро-

до макро- сутностей (подій), включаючи самого себе, - це стани (і компоненти) єдиної інформаційної моделі (системи).

Спосіб прояву (розгортання) світової субстанції є інформація. Думка генерує інформацію про властивості енергії, котра формує енергетичне поле, що утворює єдину світову субстанцію і її стани (галактики, планетарні системи, мінерали, тварини, рослини, молекули, атоми тощо) [24, с. 31].

Інформація, з одного боку, представляє поверхневі поняття щодо навколишньої дійсності і глибокі судження про процеси всесвіту, а з іншого – виступає середовищем творчості. Інформація несе властивості субстанціональної цілісності і диференційованої, що забезпечує її цілеспрямованість, гнучкість і пластичність у творчості [24, с. 38].

Множинність означає здатність інформації виразити (збудувати) диференційовані (розділені, розчленовані, розмножені) властивості субстанції, що представляють нескінченну множину однорідних в принципі, але індивідуальних у прояві станів субстанції (елементарних сутностей, елементарних понять) і їх комбінацій, що дає безмежні можливості для творчості. Межа елементарних понять і їх комбінацій можлива тільки в уяві людини, але ця межа відносна, оскільки вона існує в цій точці часу. Після сприйняття подій стан власної свідомості змінюється, отже, змінюється і межа уяви. Обмежень тут немає, проте залежність від індивідуальних здібностей наявна [24, с. 39].

Інформація – це універсальний носій властивостей реального світу і уніфікований засіб самоорганізації антропогенних систем (планування, виконання, діагностики, моніторингу, аналізу). При взаємодії інформаційних потоків вступають у відносини сумісні властивості сутностей (час, кількість, якість, вартість тощо) і внаслідок реакції, що відбувається, утворюються нові властивості або сутності. Отже, чим більше властивостей сутностей містить інформація, тим ширше вибір для реалізації найкращого результату взаємодії [24, с. 41].

Проблема застосування інформації в діяльності людини полягає у тому, що будь-яка субстанція (товар, послуга, ринок) завжди містить абсолютну по змісту і об'єму інформацію, а людина для прийняття рішень завжди використовує відносну по змісту і об'єму інформацію. Це означає, що прийняття правильних рішень не гарантоване. Для того щоб збільшити вірогідність прийняття правильних рішень, необхідно передусім навчитися працювати з інформацією [24, с. 42].

Автор динамічної теорії інформації Д.С. Чернавський (один із яскравих послідовників синергетичної¹⁴ парадигми) визначає інформацію як «запам'ятований вибір одного варіанту із декількох можливих і рівноправних» [45, с. 17].

Дане визначення відрізняється від інших тим, що:

По-перше, воно чітке, зрозуміле і широко використовується у природничих науках. Конструктивність його перевірена на багатьох прикладах. Це визначення не суперечить іншим, коли йдеться про реальні завдання. Так, визначення інформації як інструкції або оператора у конкретних випадках зводиться до вказівки, який саме

¹⁴ Синергетика (на грец. мові спільні означають «син», а дії «ергос») – міждисциплінарний напрям наукових досліджень, у рамках якого вивчаються загальні закономірності процесів переходу від хаосу до порядку і навпаки (процесів самоорганізації і мимовільної дезорганізації) у відкритих нелінійних системах фізичної, хімічної, біологічної, екологічної, соціальної та ін. природи. Термін «синергетика» був уведений у 1969 році Г. Хакеном [46, с. 861].

вибір слід зробити у тому чи іншому випадку [45, с. 18].

По-друге, згідно з цим визначенням, інформація з'являється як щось конкретне і «приземлене», відчуття чогось «надприродного» і романтичного у ньому відсутнє, зникає ореол «божественного». Можна вважати це недоліком визначення, оскільки саме це відчуття притягує багато людей і надихає їх на подвиги (наукові, ненаукові та лженаукові) [45, с. 18].

Рецепція інформації – вибір, що продиктований зверху, тобто за вказівкою кого-небудь або чого-небудь. Іншими словами, йдеться про вибір, зроблений на підставі інформації, яку ця людина (чи система) приймає (назва походить від *gessertio* - прийняття) [45, с. 23].

На мові теорії динамічних систем рецепція інформації означає перехід системи у один певний стан незалежно від того, у якому стані вона знаходилася раніше. У сучасних технічних пристроях рецепція, як правило, здійснюється за допомогою електричного або світлового імпульсів. У усіх випадках енергія імпульсу має бути більше бар'єру між станами [45, с. 23].

Генерація інформації – вибір, зроблений випадково, без підказки ззовні [45, с. 24].

У обох випадках, як рецепції, так і генерації, здатність сприймати або генерувати залежить від інформації, яку вже містить рецептор або генератор.

Тезаурус – інформація, що міститься у системі на даному рівні, необхідна для рецепції (чи генерації) інформації на наступному рівні [45, с. 25].

У системі, що розвивається, необхідність вибору виникає, коли вона приходить у нестійкий стан, тобто знаходиться у точці біфуркації (для визначеності вважатимемо цю біфуркацію 1-м рівнем). З безлічі різних варіантів робиться вибір, потужність і характер якого визначається типом біфуркації. У простому випадку вибір робиться з двох варіантів.

Після зробленого вибору система розвивається стійко аж до наступної біфуркації. Тут знову робиться вибір, але вже з іншої безлічі варіантів (2-й рівень). Ця множина залежить від результату першого вибору. Якщо система у своєму розвитку ще не дійшла до першого етапу, то питання про вибір варіанту на другому етапі взагалі втрачає сенс. Іншими словами, інформація першого рівня є тезаурусом для другого та усіх подальших рівнів [45, с. 25].

Об'єкт, що зафіксував ту чи іншу інформацію, є її носієм. Інформація, не будучи «ні матерією, ні енергією», може існувати лише у зафіксованому стані. При цьому способи фіксації (запису) можуть бути умовними, такими, що не мають відношення до семантики. Звідси виникає необхідність поділу інформації на умовну і безумовну. Приклад умовної інформації – код, яким користуються, щоб зашифрувати повідомлення. Кодом називається відповідність між умовними символами і реальними предметами (і/або діями). Вибір варіанту коду робиться випадково і запам'ятовується як стороною що передає, так і приймаючою. Цінною закодована інформація може бути, лише якщо нею володіє декілька об'єктів (людей), тобто ця інформація пов'язана з колективною поведінкою (громадською діяльністю) [45, с. 26].

Кодовою є і умовна генетична інформація, про яку мова піде далі. Генетику вдається звести до формального опису явищ у термінах мови, причому дуже жорсткої та закритої. У словнику цієї мови не відбувається змін, тому, що будь-які зміни словника призводять до летального кінця для носія інформації. Чудово, що на

відміну від звичайних мов (фахівці нараховують близько 3000 різних розмовних мов!) генетичний код єдиний. Його структура однакова як для людини, так і для рослин [45, с. 27].

Безумовною є інформація про реально існуючі події. Вона не потребує узгодження і може рецептуватися інформаційною системою навіть без участі людини. Ця інформація не виникає випадково, тому, що вона рецептується з навколишньої дійсності [45, с. 27].

Один із засновників соціальної інформаціології В.Д. Попов вважає, що «Інформація є результат відображення в різних формах матерії, фактів громадського буття і суспільної свідомості. У функціональному, соціальному плані інформація – це передача, циркуляція відображеного і взаємновідображеного різноманіття життя соціуму. У основі того і іншого лежить «факт» як соціально-філософська категорія. Інформація про «факт» є властивість і матерії, і свідомості. Інформація - це спочатку потенційно-об'єктивна, а потім ідеальна, відбита матерія» [34, с. 27].

Потенційно, в субстанціональному і онтологічному значенні інформація існує завжди. Тут діє, на погляд В.Д. Попова, соціально-інформаціологічний закон: «факт» на початку об'єктивна догносеологічна реальність, а потім вона відображується суб'єктом (ученим, журналістом тощо) – формується суб'єктивоване знання та інформація, – потім це знання та інформація проходять громадську експертизу (визнання, невизнання) в суспільстві – визнання, інтерсуб'єктивна перевірка суспільною свідомістю інформації, – це вже процес суб'єкт–об'єктивної (визнання суб'єктивного об'єктом, об'єктивним), у результаті інформація стає соціальною матерією в соціальній комунікації. Інформація потенційно буттєва, об'єктивна, екзистенціальна як відображення факту, функціонально-суб'єктна» [34, с. 28].

Інформацію слід розглядати як атрибутивну властивість матерії, яка має потенційну здатність відображатися людською свідомістю гносеологічно, психологічно, енергетично у часі і просторі. Потім проявляються функціональні властивості інформації. І теж гносеологічно, психологічно, енергетично плюс соціологічно, особливо у якості соціального управління і зокрема – в ролі субстрату у процесах управління інформаційною сферою [33, с. 18].

Час – форма перебігу усіх механічних, органічних і психічних процесів, умова можливості руху, зміни, розвитку, і отже, форма перебігу інформаційних процесів [33, с. 25].

У зв'язку з цим звернемося до античної і середньовічної філософії, де час відноситься до тих реалій, які здавна визначали смислове поле людського світосприйняття. Смислове поле тут не може формуватися без інформації. Думається, що інформаційна революція нового часу істотно посилює людське світосприйняття і дозволяє висунути ідею або гіпотезу про «інформаційний час». У філософії нового часу підкреслюється відносність часу, який трактується як продукт людської суб'єктивності, час як категорія відносна має і об'єктивну, не залежну від суб'єкта основу - тривалість. Звідси інформаційний час – суб'єкт–об'єктивна категорія, що вказує на тривалість життя інформації, формування та існування інформаційного простору. Час як би фіксує швидкість руху інформації по каналах інформації, створюючи поля і простори. Вони можуть розвиватися або затухати. Ми

являємося, наприклад, свідками згасання за часом єдиного інформаційного простору країн СНД і бурхливого розвитку внутрішньодержавних, національних просторів і простору світового [33, с. 25].

Інформаційний час у результаті інформаційної революції екстенсивно та інтенсивно розширює, трансформує інформаційний простір, стискає і розширює соціальний час [33, с. 26].

Інформаційний простір – це система суб'єкт–суб'єктних і суб'єкт–об'єктних відношень між джерелами, виробниками, розповсюджувачами і споживачами інформації. Він обумовлений суб'єктивно–об'єктивним змістом інформаційного часу, оскільки «простір»: 1) форма споглядання, сприйняття представлення речей, основний чинник вищого емпіричного досвіду; 2) спосіб існування об'єктивного світу, нерозривно пов'язаний з часом [33, с. 27].

Інформаційно-комунікативна система – система взаємодій соціальних суб'єктів (індивідів, груп, організацій, класів, націй, держав тощо), що історично формується і розвивається, на базі природної і штучної сигнальних систем, технологічних досягнень, інформації і комунікації [47, с. 66].

З позиції традиційних наук інформація розглядається не більше як гносеологічний, соціологічний, економічний, психологічний інструмент пізнання і управління. Інформаційна революція зобов'язує розглядати соціальні процеси, а головне – власне інформаційні процеси у світі, в країні, у конкретному соціумі, в макро- і мікрокосмосі у новому вимірі. Як пояснити з позиції однієї класики традиційних підходів осмислення такого протиріччя, як прискорення швидкості обміну інформацією у світовому інформаційному просторі, який, здавалося б, повинен супроводжуватися підвищенням інтелекту, культури еліт і нації, а з іншого боку - очевидне наростання у світі нового циклу агресії, конфліктів, воєн і навіть геноциду? У чому причина? Це сьогодні найскладніше питання. Думається, що одна з причин – прояв деякої сутності людини, раніше спокійно існуючої, риси. Природа її комунікативно-інформаційна, породжена інформаційною революцією і відсутністю в соціумах відповідної культури. У результаті завданий руйнівний удару по етиці, моральності, духовності за допомогою масмедіа. Світ неначе за законом спіралі з епох просвітництва опускається в епоху помутнілого розуму, у деяку безодню, де людина догола роздягається (у сексі, порнографії, у мові, у лицемірстві, святенництві, у агресії до стану некрофілії). І це в умовах «інформаційної цивілізації». Значить ми погано її досліджуємо у інтересах збереження Людини і Людства. Виходить, що ми не знаємо онтолого-інформаційних властивостей і суті людини, рушіїв інформації у часі і просторі [33, с. 12].

Список використаної літератури:

1. Floridi L. The Information Society and Its Philosophy: Introduction to the Special Issue on “The Philosophy of Information, its Nature and Future Developments” / [Електронний ресурс] — режим доступу: <http://www.philosophyofinformation.net/publications/pdf/tisip.pdf>.
2. Floridi L. What is the Philosophy of Information? / [Електронний ресурс] — режим доступу: <http://www.blackwellpublishing.com/pci/downloads/introduction.pdf>.
3. Gleick J. The information : a history, a theory, a flood / James Gleick. Pantheon books, New York. 2011. – 535 p.

4. The Blackwell Guide to the Philosophy of Computing and Information. Oxford - New York: Blackwell, 2004 / Floridi L. Information. Chapter 5. [Электронный ресурс] — режим доступа: <http://www.philosophyofinformation.net/publications/books/blackwell/chapters/chapter5.pdf>.
5. Анохин П.К. Теория отражения и современная наука о мозге. – М. : Изд-во «Знание», 1970. – 47 с.
6. Береза А.В. Феномен інформації у суспільстві та державному управлінні / [Электронный ресурс] — режим доступа: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/Soc_Gum/App/2011_43/Bereza.pdf.
7. Вепринцев В., Манойло А., Петренко А., Фролов Д. – Операции информационно-психологической войны. Краткий энциклопедический словарь-справочник. М.: Горячая линия – Телеком, 2005– 495 с.
8. Винер Н. Кибернетика, или управление и связь в животном и машине [Пер. с англ. И.В. Соловьева. Под ред. Г.Н. Поварова]. М., Изд-во "Советское радио", 1958.- 216 с.
9. Гомілко О. Текст vs інформація, або як не втратити світ. / [Электронный ресурс] - Людинознавчі студії. Випуск 22. Філософія. 2010 – режим доступа: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Lstud/fil/2010_22/HomilkoOlha.pdf.
10. Дзьобань О. П. Інформаційна безпека у проблемному полі соціокультурної реальності: Монографія. – Х.: Майдан, 2010. – 260 с.
11. Дзьобань О.П, Соснін О.В. До проблеми визначення місця й ролі інформаційних аспектів безпеки у соціальних процесах.2011 / [Электронный ресурс] — режим доступа: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvimvnu/2011_1/45_49.pdf.
12. Емелин В.А., Тхостов А.Ш. Технологические соблазны информационного общества: предел внешних расширений человека // Вопросы философии № 5. 2010. – с. 84-90.
13. Земан И. Познание и информация : Гносеологические проблемы кибернетики. [Пер. с чешского Р.Е. Мельцера] / Спецредакция и предисловие канд. филос. наук А.Д. Урсула. Изд-во «Прогресс», М., 1966. – 253 с.
14. Иванов-Муромский К.А. Эволюция парадигм и мифов наук о мозге. – Киев, 1995. – 49 с. – (Препринт / НАН Украины. Ин-т кибернетики им. В.М. Глушкова; 95-1).
15. Информационная безопасность систем организационного управления. Теоретические основы : в 2 т. / Н.А. Кузнецов, В.В. Кульба, Е.А. Микрин, и др.; [отв. ред. Н.А. Кузнецов, В.В. Кульба]; Ин-т проблем передачи информации. РАН. – М. : Наука, 2006. Т. 1 – 2006. – 495 с.
16. Информационная эпоха: вызовы человеку / под ред. И. Ю. Алексеевой и А. Ю. Сидорова. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2010. – 335 с.
17. Информационный подход в междисциплинарной перспективе (материалы «круглого стола») // Вопросы философии № 2 . 2010. – с. 84-112
18. Кликушина Н. Ю. Понятие виртуальной реальности в курсе истории и философии науки. Эпистемология & философия науки. Т. XXII. № 4, 2009. – с. 82-99
19. Коган И.М. Прикладная теория информации. – М.: Радио и связь, 1981. –

216 с.

20. Корогдин В.И., Корогина В.Л. Информация как основа жизни. – Дубна: Издательский центр «Феникс», 2000. – 208 с.
21. Краткий психологический словарь / Сост. Л.А. Карпенко; Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М.: Политиздат, 1985. – 431 с.
22. Курносков Ю.В. Аналитика : методология, технология и организация информационно-аналитической работы / Ю.В. Курносков, П.Ю. Конотопов. – М. : РУСАКИ, 2004. – 512 с.
23. Лустенко А.Ю. Інформація як повсякденність сучасної людини // Практична філософія № 2 (№36). 2010.– с. 3-8
24. Маркин А.В. Самоорганизация антропогенных систем. Разум / А.В. Маркин. – М.: Альфа-М, 2009. – 208 с.
25. Медушевский А.Н. Когнитивно-информационная теория как новая философская парадигма гуманитарного познания // Вопросы философии № 10. 2009. – с. 70-92
26. Меркулов И.П. Эпистемология (когнитивно-эволюционный подход). Том 1. – СПб.: Изд-во Русского Христианского Гуманитарного Ун-та, 2003. – 473 с.
27. Меськов В.С., Мамченко А.А. Мир информации как тринитарная модель Универсума // Вопросы философии № 5. 2010. – с. 57-68
28. Моисеев Н.Н. Человек и ноосфера. – М. : Изд-во «Молодая гвардия», 1990. – 351 с.
29. Новая философская энциклопедия: в 4т./ Ин-т философии РАН, Нац. общ.-научн. фонд; Научно-ред. совет: предс. В. С. Степин, заместители предс: А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин, уч. секр. А. П. Огурцов. – М.: Мысль, 2010. Т. II. – 2010 – 634 с.
30. Новиков В.К. Информационное оружие – оружие современных и будущих войн. – М.: Горячая линия - Телеком, 2011 – 264 с.
31. Общие проблемы философии науки : Словарь для аспирантов и соискателей / сост. и общ. ред. Н. В. Бряник; отв. Ред. О. Н. Дьячкова. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2007. – 318 с.
32. Піддубна Л.В. Інформація: генезис філософського дискурсу / [Електронний ресурс] — режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzkhups/2008_2/pdf/18_Piddubna.pdf.
33. Попов В.Д. Информация: как открывается ящик Пандоры (Информация в системе управления) : монография / В.Д. Попов. – М. : Изд-во РАГС, 2009. – 110 с.
34. Попов В.Д. Социальная информатиология и журналистика: Учебное пособие. – М.: Изд-во РАГС, 2007. – 336 с.
35. Розанов Ф.П. Социальное взаимодействие как информационный обмен: дис... кандидата филос. наук: 09.00.11 / Розанов Филипп Иванович. – Новосибирск, 2010. – 144 с. [Електронний ресурс] — режим доступу: <http://firoz.narod.ru>.
36. Старіш О.Г. Інформаційна політика держави в контексті глобалізації: дис. ... доктора політ. наук: 23.00.03 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2008. – 401 с.
37. Степанский В.И. Психоинформация. Теория. Эксперимент. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2006. – 136 с.

38. Тарасенко В.В. Познание как фрактальное блуждание в мире / [Электронный ресурс] — режим доступа: http://www.philosophy.ru/library/kn_book/09.html.
39. Тесля Ю.Н. Несиловое взаимодействие: Монография. – К.: Кондор, 2005. – 196 с.
40. Управление, информация, интеллект. / Под. ред. А. И. Берга, Б. В. Бирюкова, Е. С. Геллера, Г. Н. Поварова. М., изд-во «Мысль», 1976. – 384 с.
41. Урсул А.Д. Информация и мышление. М., изд-во «Знание», 1970. – 49 с.
42. Федоров А.В. Информационная безопасность в мировом политическом процессе : учеб. пособие. / А.В. Федоров. Моск. гос. ин-т межд. отношений (ун-т) МИД России. – М. : МГИМО-Университет, 2006. – 220 с.
43. Цыганов В.В., Бухарин С.Н. Информационный менеджмент. Механизмы управления и борьбы в бизнесе и политике: Словарь-справочник. - М.: Академический Проект, 2009 – 506 с.
44. Чайка І.Ю. Проблема інформації в кібернетичній парадигмі: соціально-філософський аналіз. / [Електронний ресурс] — режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_44/Gileya44/F9_doc.pdf.
45. Чернавский Д.С. Синергетика и информация: Динамическая теория информации / Предисл. и послесл. Г.Г. Малинецкого. Изд. 3-е, доп. – М.: Книжный дом «Либроком», 2009. – 304 с.
46. Энциклопедия эпистемологии и философии науки. – М.: «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2009. – 1248 с.
47. Юхвид Е.Н. Информационно-коммуникативная система общества и социальное управление : учебное пособие / Е.Н. Юхвид. – М. : Изд-во РАГС, 2008. – 76 с.
48. Яковенко М. Інформаційний простір: філософські аспекти формування поняття / Марина Яковенко, 2011. / [Електронний ресурс] — режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Filosofia/2011_692/04.pdf.

УДК 355,01; 316.34

ОПЫТ ПОСТРОЕНИЯ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ АРМИИ США

адъюнкт Скандаков И.П.

Военно-технический университет при Федеральном агентстве специального строительства Российской Федерации.

Научный руководитель – д.ф.н., профессор В.П. Беркут

Значимость высокого качества жизни военнослужащих на Западе поняли давно. Так, в ежегодном докладе Министра Обороны США сенату от 1996 года о системе качества жизни военнослужащих США сказано: «значительные средства, затрачиваемые на армию США, включают в себя и расходы на качество жизни». В этом докладе проблемам качества жизни посвящена целая глава, где отмечено, что

«качество жизни» включает в себя пакет компенсационных программ и льгот, а также создание таких условий жизни и работы военнослужащих и их семей, которые «более чем любой другой фактор» обеспечивали бы высокую степень боеготовности американской армии».

Работа по созданию качества жизни военнослужащих в современном виде началась с 1995 года. Руководство Вооруженных сил США, понимая необходимость повышения качества жизни военнослужащих, создало систему, куда на тот период входили следующие направления работы:

- денежное довольствие;
- военные пенсии;
- медицинское обеспечение.
- компенсация за съем и приобретение служебного жилья;
- регулирование цен в военторгах;
- получение образования военнослужащими;
- введение различных социальных программ (по развитию детей, по защите семьи, по организации досуга семей и военнослужащих, в том числе за границей);
- программы помощи при переселении;
- организация семейных центров¹⁵.

Работа по данным направлениям должна формировать у военнослужащих представление о том, что служба в армии - лучший выбор в их жизни.

Для контроля и поддержания стабильной работы системы, по инициативе исполняющего обязанности министра обороны США В. Перри при Министерстве Обороны был создан Специальный комитет по качеству жизни, состоящий из внешних экспертов. Их работа предполагает выработку рекомендаций по широкому кругу вопросов, касающихся качества жизни военнослужащих. Контролирующей и оценивающей работу данного комитета явилась Исполнительная комиссия по качеству жизни¹⁶. В формировании качества жизни данные органы исходят из принципа: качество жизни военнослужащих не должно быть ниже «лучших стандартов гражданской жизни» в США, где бы ни находился военнослужащий. В результате руководство вооруженных сил планирует добиться сохранения высококвалифицированных, хорошо подготовленных военнослужащих с высокой мотивацией к службе, а так же привлечь новых специалистов на военную службу, так как тем самым демонстрирует, что ценит своих военнослужащих и признает опасности и риски военной службы.

Для своевременной оценки эффективности системы качества жизни руководство Министерства Обороны США активно внедряло систему интерактивных сайтов в целях получения информации о военнослужащих и членов их семей и комментариев по вопросам их качества жизни. Данное взаимодействие между комитетом и военнослужащими, их семьями (по данным Специального комитета по качеству жизни,

¹⁵ Annual Report to the President and the Congress. William J. Perry Secretary of Defense. March 1996. Chapter 5. Quality of life. Page 50. pdf// Airforce-magazine.com - URL: <http://www.airforce-magazine.com/SiteCollectionDocuments/TheDocumentFile/DoD%20Annual%20Report%20to%20Congress/ADR1996.pdf> 2012-02-02.

¹⁶ Annual Report to the President and the Congress. William J. Perry Secretary of Defense. March 1996. Chapter 5. Quality of life. Page 50. pdf// Airforce-magazine.com - URL: <http://www.airforce-magazine.com/SiteCollectionDocuments/TheDocumentFile/DoD%20Annual%20Report%20to%20Congress/ADR1996.pdf> 2012-02-02.2012-02-02.

60 % военнослужащих имеют семьи ¹⁷⁾ должно обеспечивать своевременное реагирование на происходящие изменения в качестве жизни, что позволяет уменьшить риск снижения качества жизни семей военнослужащих.

Согласно этих данных большинство американских военных одобряет меры руководства США в области улучшения их материального положения, условий прохождения службы и повышения социальной защищенности личного состава ВС. Девять из десяти американских военных оценивают качество своей жизни как "адекватное", а каждый третий называет его "отличным". Восемь из десяти солдат и офицеров считают уровень денежного довольствия и медицинского обеспечения "справедливым". Около 90% - «удовлетворены» воинским трудом, а более 70% - намерены продлить свой контракт с вооруженными силами. Главными причинами этого американские военнослужащие называют патриотизм, высокую пенсию и твердые социальные гарантии.¹⁸⁾

Между тем, военнослужащие не слишком осведомлены о плюсах предлагаемых программ. Данную информацию мы можем почерпнуть из 10-го Отчета, посвященного различным компенсациям для военнослужащих в 2008 году,¹⁹⁾ где было предложено максимально точно информировать военнослужащих обо всех программах. Кроме того, предлагается проводить дополнительные исследования, где военнослужащие открыто заявляют о своих потребностях и зарабатываемых средствах. Эти исследования необходимы для быстрого реагирования на изменяющиеся потребности военнослужащих.

Отсюда следует вывод, что совершенствование системы качества жизни в американской армии развивается не только путем расширения общего финансирования, но совершенствования системы исследования и оценки качества жизни военнослужащих.

Между тем, основной программой и показателем заботы о военнослужащих является величина денежных окладов, так как военнослужащий может предположить насколько объективно государство оценивает его труд. «Величина основных окладов военнослужащих вооруженных сил США устанавливается в соответствии с законами от 1970 и 1977 годов, определяющими необходимость равенства оплаты государственных служащих (в число которых входят и военнослужащие) заработной плате занятых в частном секторе экономики и работающих на равноценных должностях и по сходной специальности.

Для повышения престижа военной службы и поддержания численности вооруженных сил на заданном уровне основные оклады всех категорий военнослужащих практически ежегодно в законодательном порядке увеличиваются в соответствии с уровнем инфляции в США».²⁰⁾

¹⁷⁾ Report of The Tenth Quadrennial Review of Military Compensation. Deffered and Noncash Compensation. July 2008. Chapter 4. Page 86. pdf. // U.S. Department of Defense. - URL: <http://www.defense.gov/news/QRMCreport.pdf>. 2012-03-12.

¹⁸⁾ Тиранов А. Ю., Шигов М. В. Чем ближе к войне, тем ниже боевой дух. // Независимое военное обозрение. -URL: http://nvo.ng.ru/forces/2005-10-28/3_duh.html 2012-03-23.

¹⁹⁾ Report of The Tenth Quadrennial Review of Military Compensation. Deffered and Noncash Compensation. July 2008. pdf. // U.S. Department of Defense. - URL: <http://www.defense.gov/news/QRMCreport.pdf>. 2012-03-12.

²⁰⁾ Трусов А., Шатков С. Финансово-экономическое обеспечение и социальная защита американских военнослужащих. // PENTAGONUS.RU. - URL: <http://pentagonus.ru/publ/8-1-0-37> 2012-03-04.

В целом с 1995 года и по сегодняшний день система качества жизни военнослужащих значительно эволюционировала. В результате система приобрела ряд новых направлений работы. Так, в 2000 году в систему была включено обеспечение религиозных потребностей военнослужащих, для чего создана служба военных капелланов.

Итак, качество жизни военнослужащих США представляет собой современную и динамично развивающуюся систему, состоящую из льгот, компенсаций, пособий и программ, удовлетворяющих материальные потребности военнослужащих и членов их семей.

Как показывает анализ, улучшения в области материального положения, условий прохождения службы и повышение социальной защищенности личного состава Вооруженных сил являются определяющими направлениями повышения качества жизни американских военнослужащих. Фактически качество жизни подразумевает социальную работу в той или иной форме не только с военнослужащими, но и с членами их семей. Данные мероприятия нацелены на сохранение в армии высококвалифицированных специалистов.

По моему мнению, существенными плюсами данной программы являются:

- ❖ массовый характер системы с множеством направлений работы;
- ❖ ежегодный анализ проблем качества жизни и потребностей военнослужащих;
- ❖ привлечение внешних экспертов по обозначенным направлениям работы в Специальный комитет по качеству жизни;
- ❖ признание значимости высокого качества жизни военнослужащих для обороноспособности государства.

К минусам можно отнести:

- ❖ преимущественно материальную направленность мероприятий и затрат на качество жизни, слабая разработанность духовной составляющей качества жизни, только в рамках обеспечения досуга и работы военного духовенства;
- ❖ слабая система оценки предпочтений, потребностей военнослужащих и эффективности проводимой работы по улучшению качества жизни;
- ❖ недопонимание военнослужащими плюсов предложенных программы - им сложно оценить всю выгоду, так они не получают наличные деньги на руки.

Перспективность материального подхода к улучшению качества жизни военнослужащих, когда бытие определяет сознание, вызывает споры, поскольку удовлетворение только их материальных потребностей не решает всех проблем.

В моем понимании качество жизни военнослужащих – это комплексная характеристика степени удовлетворенности материальных, духовных, социальных, интеллектуальных и иных потребностей военнослужащих на основе анализа субъективных и объективных показателей, отражающую качественную сторону их бытия.

При построении системы качества жизни военнослужащих следует исходить из следующих особенностей. Во - первых, качество жизни военнослужащих можно рассчитать только в мирное время, так как при наличии угрозы жизни нельзя говорить о каком – либо качестве жизни. Это вызвано потребностью человека в самосохранении, а у военнослужащих присутствует необходимостью выполнения

задачи по предназначению с возможным риском для жизни. Во – вторых, военнослужащие являются особой категорией населения страны, чья жизнь жестко регламентирована отдельными нормативно - правовыми актами и условиями службы. Соответственно качество жизни военнослужащих будет несколько отличаться от остальных категорий населения, поскольку социально – экономическая составляющая качества их жизни будет зависеть от принятых нормативно – правовых актов федерального уровня, в частности, федеральных законов, концепций, стратегий, а также приказов, директив и распоряжений вышестоящего командования. В – третьих, в отношении военнослужащих мы можем говорить о наличии социальной военной среды.

Социальная военная среда — это окружающие военнослужащего условия его жизнедеятельности. Социальная военная *макросреда* включает все окружающие его общественные, материальные и духовные условия существования, формирования и деятельности. Социальная военная *микросреда* представляет собой непосредственное социальное окружение конкретного военнослужащего (семья, соседи, воинский коллектив, референтная и другие микрогруппы и т.д.), оказывающее решающее влияние на его деятельность, поведение и общение, на развитие в целом. Именно в рамках макро- и микросреды у представителей социально-профессиональной группы военнослужащих формируются во многом одинаковые представления о жизни, потребности, нормы поведения, ценности и идеалы.

Кроме того, структуру военной социальной среды можно представить следующим образом:

- общественно-политической сферы,
- служебно-функциональной сферы,
- социально-бытовой сферы.

Рассмотрим подробнее:

1) *Общественно – политическая сфера* включает юридический и социальный статус военнослужащего и армии в целом. Здесь имеются в виду права и обязанности военнослужащих, отношение к военнослужащим и армии в обществе, социальное положение по отношению к другим членам общества и так далее.

2) *Служебно – функциональная сфера* включает уровень профессионализма военнослужащего, возможности самореализации, возможности притязания военнослужащего, возможности профессионального образования, взаимоотношение в коллективе с коллегами, взаимоотношение с начальниками, практическая помощь в служебных вопросах со стороны начальников, удовлетворенность географическим местом службы, конкретной частью и так далее.

3) *Социально – бытовая сфера* охватывает взаимоотношения в семье, с друзьями; обеспеченность жильем; материальное обеспечение военнослужащих и членов семей; уровень здоровья и медицинское обеспечение; возможности образования свои и членов семей, возможности отдыха и досуга, удовлетворенность географическим местом проживания и т.д.

Таким образом, качество жизни военнослужащих США представляет собой динамично развивающуюся систему льгот, компенсаций, пособий и программ, удовлетворяющих материальные потребности военнослужащих и членов их семей.

Система качества жизни отечественных военнослужащих должна быть усилена духовной составляющей, охватывающей все вышеназванные сферы. Между тем, анализ опыта США может быть использован для разработки отечественной системы качества жизни военнослужащих с учетом исторических, культурных и духовных традиций, а так же особенностей комплектования Вооруженных сил России.

Список литературы:

1. Иванов В. Пентагон озаботился пенсиями. // Независимое военное обозрение. – URL: http://nvo.ng.ru/forces/2011-11-18/10_pentagon.html (дата обращения: 20.11.2012)
2. Иванов В. Пентагон заботится о своих бойцах. // Независимое военное обозрение – URL: http://nvo.ng.ru/forces/2012-02-17/11_pentagon.html (дата обращения: 18.02.2012).
3. Тиранов А. Ю., Шигов М. В. Чем ближе к войне, тем ниже боевой дух. // Независимое военное обозрение. – URL: http://nvo.ng.ru/forces/2005-10-28/3_duh.html (дата обращения: 23.03.2012).
4. Трусцов А., Шатков С. Финансово-экономическое обеспечение и социальная защита американских военнослужащих. // PENTAGONUS.RU – URL: <http://pentagonus.ru/publ/8-1-0-37> (дата обращения: 04.03.2012).
5. Annual Report to the President and the Congress. William J. Perry Secretary of Defense. March 1996. Систем. требования: Adobe Acrobat Reader. – URL: <http://www.airforce-magazine.com/SiteCollectionDocuments/The Document File/DoD%20Annual%20Report%20to%20Congress/ADR1996.pdf> (дата обращения: 02.02.2012).
6. Report of The Tenth Quadrennial Review of Military Compensation. Deffered and Noncash Compensation. July 2008. Систем. требования: Adobe Acrobat Reader. – URL: <http://www.defense.gov/news/QRMCreport.pdf> (дата обращения: 12.03.2012).

УДК 164.1

ЛОГИЧЕСКИЕ ОШИБКИ ДЕДУКЦИИ И ИХ ПРОЯВЛЕНИЕ В ЖУРНАЛИСТСКОЙ АРГУМЕНТАЦИИ

канд.филос.н., доц. Е.П.Невельская-Гордеева
НУ «ЮАУ им.Ярослава Мудрого»

Давно уже не является секретом, что массовая информация направлена на формирование сознания и поведения личности. Афоризм: «Скажи, что ты читаешь (смотришь, слушаешь), и я скажу, кто ты» в полной мере отражает существующее положение вещей в этом двустороннем взаимобратном процессе. Средства массовой информации (СМИ) формируют сознание человека, а уже сформированное сознание не позволяет личности читать (смотреть, слушать) то, что претит, не вкладывается в сформированное сознание. Здесь взаимно переплелись две психологические тенденции: внешнее преломляется через внутреннее (С.Л.Рубинштейн) и внутреннее формируется внешними воздействиями (А.Н.Леонтьев). Если журналистская аргументация в СМИ строится с логическими ошибками, то легко манипулировать сознанием человека. Увидеть ошибки, понять,

в чем их суть – значит предотвратить манипуляционные процессы сознанием читателей.

Все рассуждения логика рассматривает с точки зрения их правильности (или неправильности). Основным заданием науки является анализ правильных рассуждений, неправильные рассуждения изучаются только с точки зрения анализа ошибок. Несмотря на то, что некоторые философы, например, А. Шопенгауер [1], не ставят четкой границы между правильными и неправильными рассуждениями, т.к. считают позволительным использовать некорректные приёмы, если они приводят к победе правды, большинство современных логиков утверждают обратное. «Победа, одержанная отравленным оружием, не принесет вам удовольствия, наоборот, воспоминание о ней будет долго печь душу стыдом» — так пишет О.Л.Никифоров [2], когда дает ответ на вопрос: «Допустимо ли на некорректный приём против себя и самому ответить некорректным приёмом?».

«Человеку, питающему отвращение к неясности в мыслях, крайне трудно быть поэтом, политиком, — одним словом, общественной личностью. ...Фразы, с которыми надлежит обращаться к толпе... на три четверти для него запретны» - писал Поль Валери [3, С.204]. От журналиста и публициста современный читатель ждет не только новой информации и глубокомысленной аналитики, но и грамотного изложения материала, а также логически правильного построения рассуждения. К сожалению, последнее далеко не всегда наблюдается, а порой и сознательно нарушается.

Объектом нашего исследования является логическая правильность построения дедуктивных рассуждений.

Цель работы – вскрыть и проанализировать дедуктивные ошибки, наиболее часто встречающиеся в публичных рассуждениях и в журналистской аргументации.

Начнем с известнейшего софизма древних греков «Тяжбы Протагора с Эватлом». А.А.Ивин даже называет его парадоксом [4, С.202-203], то есть рассуждением, которое приводит к двум противоположным выводам, для которого невозможно найти логическое решение. Напомним сюжет. Протагор, выдающийся софист, открыл школу, в которой обучал учеников искусству выигрывать в спорах, и посещение ее было платное. Как пишет В.Ф. Асмус: в серьезных выступлениях самых даровитых и глубокомысленных из софистов дышит истинная уверенность в способности научить других, в возможности передать ученикам основы своего мастерства и искусства. «В искаженных пристрастием или тенденциозностью образах софистов, начертанных рукой их политических и идейных противников, внимательный взгляд открывает черты серьезного и вполне искреннего воодушевления педагогической деятельностью. Такие люди, как Протагор, Горгий, Продик, Гиппий, не только многое знали и многое умели. Они не могли бы действовать, если бы не были убеждены в том, что, составляющее их дар, искусство может быть передано другим посредством рациональных, допускающих изучение и освоение, методов» [5,]. Это отступление необходимо нам для того, чтобы снять с Протагора возможные обвинения в шарлатанстве.

Юноша Эватл приходит к Протагору и говорит, что хочет учиться в его школе. Учитель не возражает принять нового ученика, однако Эватла смущает высокая плата за обучение. Но ведь и учение мое высоко есть – парирует софист.

Безусловно, соглашается юноша, однако у него есть сомнения относительно того, сможет ли он, неопытный в искусстве спора, освоить преподаваемую науку. Протагору нравится этот аргумент, ибо он действительно считал, что далеко не каждый может ее освоить. Философ находит выход из положения: Протагор предлагает Эватлу заключить соглашение, по которому ученик заплатит за обучение только в том случае, если сможет овладеть преподаваемым искусством. Но что будет критерием освоения материала? Оценка преподавателя? Нет. Таким критерием назначено первое выступление юноши в суде. Если Эватл выигрывает свой первый судебный процесс, то считается, что он освоил преподаваемое учение и обязан заплатить за обучение Протагору. Если же юноша проигрывает первый судебный процесс, то будет считаться, что время, проведенное в школе, было напрасным для ученика, и он не освоил преподаваемой науки. Говорили, что Эватл был лучшим, талантливейшим учеником Протагора. Однако, по окончании учебы Эватл не спешит выступать в суде. Протагор приходит к уже бывшему ученику и сообщает последнему, что подает на него иск в суд. «Теперь ты заплатишь мне в любом случае, – говорит Протагор. – Если ты выигрываешь дело в суде, то платишь за нашей договоренностью, потому что ты выиграл первое дело; если проигрываешь — то заплатишь мне по решению суда». «Ничего подобного, — отрицал Эватл. — Если я выиграю дело в суде, то не буду платить по решению суда, а если же проиграю – то буду освобожден от уплаты по нашему с тобой договору, т.к. я проиграл свой первый судебный процесс». Как выдающийся софист решил сложившуюся ситуацию нам неизвестно: труд Протагора «Тяжба про плату» до нас не дошел. Ряд логиков считает, что причину следует искать в нарушении закона тождества, другие намекают на эквивокацию – использование одного и того же понятия в разных значениях, что, в принципе, не исключает нарушение I основного закона логики. По мнению Г. И. Челпанова, ошибка становится ясной, если поставить отдельно два вопроса: 1) должен ли Эватл платить или нет; и 2) выполнены ли условия договора или нет [6, С.32]. Однако, без выступления Эватла в суде решить вопрос должен он платить или нет остается открытым, а если условия договора не выполнены, то вновь вопрос об оплате может быть решен двояко. Суд может искать у ответчика скрытый умысел при заключении договора и, в этом случае, Эватл обязан платить, т.к. с самого начала замыслил избежать оплаты за обучение; а если такого умысла нет, и есть веские причины, почему Эватл не берется за ведение судебного процесса (скажем, у него высокое чувство ответственности и он не считает себя уже готовым к ведению судебных дел), то тогда не должен. Как пишет А.А.Ивин, исследователи «ссылались, в частности, на то, что решение суда должно иметь большую силу, чем частная договоренность двух лиц. На это можно ответить, что не будь этой договоренности, какой бы незначительной она ни казалась, не было бы ни суда, ни его решения. Ведь суд должен вынести свое решение именно по ее поводу и на ее основе. Обращались также к общему принципу, что всякий труд, а значит, и труд Протагора, должен быть оплачен. Но ведь известно, что этот принцип всегда имел исключения, тем более в рабовладельческом обществе. К тому же он просто неприменим к конкретной ситуации спора: ведь Протагор, гарантируя высокий уровень обучения, сам отказывался принимать плату в случае неудачи своего ученика в первом процессе» [4, С.203-

204].

Г. Лейбниц в своей докторской диссертации «Исследования о запутанных казусах в праве» пытался доказать, что все случаи, даже самые запутанные, подобно тяжбе Протагора с Эватлом, должны находить верное решение на основе здравого смысла. По мнению Г.Лейбница, суд должен отказать Протагору в связи с несвоевременностью предъявления иска, но оставить, однако, за ним право затребовать уплаты денег с Эватла позже, а именно – после первого процесса, если последний выигрывает его. Но, с точки зрения А.А.Ивина, решение Г.Лейбница только сначала кажется убедительным, потому что, в сущности, выдающийся юрист предлагает задним числом заменить формулировку договора и настаивает на том, что первый при участии Эватла судебный процесс, в котором он выступает в качестве ответчика по иску Протагора, таким образом, ничего не решает. Результат судебного рассмотрения, который будет использован как критерий: платить – не платить, будет уже вторым судебным процессом юноши. Если бы в начальной договоренности была такая обмолвка, потребности в судебном разбирательстве вообще не возникло бы, – утверждает О.А.Ивин и настаивает на невозможности выполнить вместе договор в его первичной форме и решение суда, каким бы последнее не было: «договор, невзирая на его полностью невинный внешний вид, внутренне противоречив, потому что Эватл должен одновременно и заплатить за учебу, и вместе с тем не платить за нее» [4, С.204].

Однако, мы не можем согласиться с тем, что здесь парадокс, что сам договор противоречив! А.А.Ивин раскрывает фактическую ошибку этого софизма, но не логическую. Причина логической ошибки кроется в нарушении правил построения лемматического силлогизма. Перед нами две сложные дилеммы.

1. Если суд определит, что Эватл должен оплатить Протагору обучение, то он будет платить по решению суда. Или, если суд определит, что Эватл не должен платить, то он освобождается от уплаты за учебу в школе Протагора по приговору суда.

2. Суд или принимает решение, что Эватл обязан платить, или принимает решение, что он не должен платить.

Вывод: Эватл или платит за учебу Протагору по приговору суда, или не платит Протагору по приговору суда.

В виде схемы это умозаключение можно записать следующим образом:

1. Если А то В, или если С то Д.
2. А или С.

Вывод: В или Д.

Вторая сложная дилемма выглядит так:

1. Если по соглашению с Протагором первое дело в суде Эватл выигрывает, то он должен оплатить за учебу Протагору, или, если по соглашению с Протагором первое дело в суде Эватл проигрывает, то он не должен платить Протагору за свою учебу.

2. Эватл или выигрывает первое дело в суде, или проигрывает первое дело в

суде.

Вывод: Эватл или платит Протагору по договору или не платит Протагору по договору.

И это умозаключение в виде схемы:

1. Если К то L, или если М то N.

2. К или М .

Вывод: L или N.

Как построил Протагор свою дилемму? С ошибкой:

1. Если А то В, или если К то L.

2. А или К.

Вывод: В или L.

Как строит свою дилемму Эватл? Также с ошибкой, но в противоречивость предыдущей ошибочной дилемме Протагора, словно отображая ее в зеркале.

1. Если С то Д, или если М то N.

2. Или С, или М.

Вывод: или Д, или N.

Таким образом, вместо построения двух сложных дилемм и рассуждений относительно того, какая из них будет приоритетной – первая или вторая, хитрые софисты просто строят две ошибочные дилеммы, которые находятся в отношении противоречия друг к другу [7, с.180]. Ситуация выглядит словно тупиковой и неразрешимой только на первый взгляд. Основная цель иска Протагора должна лежать не в вопросе получения денег, а в невыполнении учеником условия договора, согласно которому последний должен выступить в суде: Эватл должен взять дело и вести это дело в суде, потому что иначе он нарушает одно из условий соглашения, а именно – отказывается от выступления в суде. И тогда, после выступления Эватла на судебном процессе, вступает в силу его соглашение с учителем Протагором. Если же Эватл отказывается вести дело в суде, то в таком случае суд может признать необходимость Эватлу оплатить обучение в школе Протагора без его выступления, как такого, потому что он отказался от одного из условий заключенного соглашения с учителем.

По подобной форме построены следующие «зеркально» отраженные лемматические рассуждения, но без ошибки предыдущего примера. Однажды к Сократу пришла женщина со своим горем. Она плакалась на то, что ее сын намерен заниматься политической деятельностью. Я запрещаю ему даже думать об этом, потому что если он будет заниматься политической деятельностью ему придется или врать, или говорить правду, – говорила Сократу женщина.

1. Если он будет врать, его возненавидят боги, если он будет говорить правду, его возненавидят люди.

2. Ему придется или врать, или говорить правду.

Следовательно, его будут ненавидеть или боги, или люди

Сократ ответил женщине: ты не права. Твой сын должен заниматься политической деятельностью и

1. ему придется или врать, или говорить правду. Если он будет врать, то он станет любимцем людей, если он будет говорить правду, то он будет любимцем богов.
2. Ему придется или врать, или говорить правду.

Следовательно, он будет любимцем или людей, или любимцем богов.

Приведенный пример противоречащих дилемм встречается достаточно часто. Например, в известной книге Джонатана Линна и Энтони Джея «Да, господин министр» авторы показывают как раз подобную ситуацию, где герой сформулировал одну дилемму в негативном свете и решает какую из худших для себя ситуаций выбрать. В тоже время возможно, как и в предыдущем примере, построить позитивную дилемму и рассуждать, какая из лучших альтернатив предпочтительнее. Министр рассуждает о том, подписывать ли ему контракт на строительство предприятия, которое будет загрязнять окружающую среду метадоксином, негативно влияющим на здоровье беременных женщин, или отклонить его. «Да, дилемма не из простых. Если я заблокирую пропаноловый контракт, «Таймс» и «Дейли телеграф» завопят о моей «политической трусости», а если я дам ему «добро», «Дейли мэррор» и «Сан» объявят меня «убийцей нерожденных младенцев». Неужели нет выхода?» [8, С.172]. Герой произведения акцентирует внимание только на негативных лично для себя последствиях. Однако допустимо построить две, противоречащие друг другу, дилеммы: с негативными последствиями и с позитивными. Первая дилемма:

1. Если министр заблокирует пропаноловый контракт, то газеты «Таймс» и «Дейли телеграф» завопят о его «политической трусости», или, если министр подпишет данный контракт, то «Дейли мэррор» и «Сан» объявят «убийцей нерожденных младенцев».
2. Министр либо подписывает контракт, либо не подписывает его.

Министра будут обвинять либо в политической трусости, либо в «убийстве нерожденных младенцев».

Вторая дилемма:

1. Если министр дает «добро» пропаноловому контракту, то «Таймс» и «Дейли телеграф» будут писать о «политической дальновидности» принятого решения, или если министр заблокирует контракт, то «Дейли мэррор» и «Сан» объявят его борцом за здоровье нации.
2. Министр либо подписывает контракт, либо не подписывает его.

Вывод: министра будут превозносить либо за политическую дальновидность, либо за заботу о здоровье населения.

В журнальных статьях, публицистических и дискуссионных материалах, подобная лемматическая ошибка, к сожалению, не редкость. Скажем, если ведутся рассуждения об экологии, то предлагается альтернатива: увеличение населения – полная гибель природы и выкачка всех природных ресурсов; мало людей –

сбережение природы и обеспеченность природными ресурсами. Вывод напрашивается явно не в пользу рождаемости; где уж нам: «плодитесь и размножайтесь» – эта Божия заповедь не для современного мира. «Там, где появляется человек, звери, птицы, цветы и колосья, чистый воздух неизбежно теряют свои позиции. Добывать и сохранять никак не получается: чтобы распахать поле, нужно вырубить лес, чтобы не замерзнуть – убить зверя, чтобы получить металл – построить "вредный" завод. Когда людей было мало, а природы много, добывать и сохранять получалось. Когда людей стало много, оказалось, природы на всех не хватает» [9]. Между тем эту дилемму можно построить иначе: человеческие грехи распространяются и на природу, поэтому, чем меньше человек грешит, чем ближе он к Богу, тем больше природных ресурсов, тем лучше экология. Чем больше грешат люди – тем хуже экология. Выбор очевиден – меньше грешить. А отсюда: вывод о том, «что человек должен помнить, что в его жизни есть необходимые ограничения и он не должен становиться заложником, рабом того, что сам же создал. Ведь причины любого экологического кризиса коренятся в забвении принципов аскетизма, разумного самоограничения. Человек призван строго следить за балансом запасов и расходов богатств земли. Искать ресурсные условия для роста производства, новые источники энергии, новые материалы, новые ресурсосберегающие технологии. Только на этом пути возможно разрешение противоречия между развитием и сбережением» [9] оказывается вовсе не таким очевидным, как это представляется с экономических позиций. И как здесь не вспомнить размышления Лейбница о причинах заблуждений людей, а также о причинах ошибочных суждений, которых он называет четыре: 1) недостаток доказательств, 2) недостаточное умение пользоваться ими, 3) отсутствие желания пользоваться ими и 4) неверные правила вероятности. «Больше всего заблуждений у людей, по мнению Лейбница, происходит от веры в авторитеты. Источником многих ошибочных взглядов являются также страсти. Тут Лейбниц приводит слова римского поэта Вергилия: «Кто влюблен, создает сам себе сновидения». То обстоятельство, что среди людей очень много разногласий по различным вопросам, свидетельствует, говорит Лейбниц, о том, как часто люди ошибаются и заблуждаются. Ведь истина одна, а у людей бесконечное разнообразие взглядов на один и тот же предмет», – пишет Маковельский [10, С.408].

В тоже время использование леммы адекватно ситуации помогает получить достоверный вывод и обосновать положение, представляющееся на первый взгляд парадоксальным. Рассмотрим следующий пример. «Как пишет один современный мистик, теме его размышлений подобает «принципиально темный язык». Значит ли это, что писателю-мистику следует писать так, чтобы утаить от читателя суть написанного? Но тогда уж лучше бы совсем ему не писать! Потому как самый надежный способ сохранить тайну — вообще отказаться от слов. Из чего следует, что мистический текст невозможен по определению. Ибо это определение есть противоречие в терминах. Коль это текст, имеющий целью сообщить тайну, — стало быть, раскрыть ее, превратить в не-тайну — то какой же он мистический? А ежели он, ради сохранения тайны, «состоит» сплошь из умолчаний, то какой же он текст?» [11].

1. Если текст имеет цель сообщить информацию, то он не может быть

мистическим, т.е. таинственный. Если текст написан так, чтобы не раскрыть информации и состоит сплошь из умолчаний, то это и не текст.

2. Текст либо раскрывает информацию, либо не раскрывает ее.

Вывод: текст либо не может быть мистическим, либо это вообще не текст.

Отсюда, действительно, следует, что мистический текст невозможен по определению.

Журналистская аргументация массовых СМИ изобилует логическими ошибками. Приведем самую популярную: в разделительно-категорическом силлогизме дизъюнктивное суждение содержит не все возможные дизъюнкты, а лишь некоторые, вследствие чего и невозможно получить истинного суждения в выводе. В качестве примера возьмем статью 2012 г. из рассылок Subscribe серии Экономика выпуска от 24-04-2012 доктора политических наук Владимира Пастухова «Рискнуть Россией» [12]. «Россия столкнулась с одним из самых масштабных в своей тысячелетней истории вызовов. Ей предстоит сделать непростой выбор между изменением и исчезновением. Либо Россия кардинально изменится, пройдет через запоздалую реформу и соединится с Европой и Америкой в противостоянии глобальным вызовам, что позволит ей сохраниться в рамках существующих границ ... Либо Россия уже в рамках текущего столетия лишится большинства своих колоний, прежде всего Сибири, Дальнего Востока и Кавказа, которые будут поглощены Китаем, Турцией и, возможно, Японией». Далее рассматриваются обе альтернативы, с их преимуществами и недостатками, после чего В.Пастухов утверждает, что третьего пути не существует и лучшая перспектива принять первый из предложенных им самим вариантов. Здесь имеет смысл привести аналогичный разделительно-категорический силлогизм, только на понятном каждому, материале. Студент на экзамене может получить или отлично, или хорошо, или удовлетворительно. Известно, что он не получил ни удовлетворительно, ни хорошо. Следовательно, студент на экзамене получил отлично. Ошибка ясна. В первой посылке, называя возможные оценки: отлично, хорошо, удовлетворительно, мы опустили еще одну возможность – неудовлетворительно, а ведь это тоже оценка. Поэтому вывод неадекватен – отрицая хорошую и удовлетворительную оценку, мы утверждаем, что студент получил отлично, в то время как он, и это отнюдь не пустая фантазия, мог получить и неудовлетворительно. Точно так поступает и автор цитируемой статьи: он предлагает две альтернативы, и, понимая ошибочность своего дизъюнктивного суждения, оговаривает, что третьей альтернативы не существует (не говоря уже о четвертой или пятой). Таким образом, в выводе получается то суждение, которое выгодно автору, несмотря на то, что оно явно противоречит истине. Разделительно-категорический силлогизм строится с ошибкой.

Далее В.Пастухов, цитируя Столыпина, отрицает точку зрения последнего. «Вам нужны великие потрясения, нам нужна великая Россия» – это фраза Столыпина. «...Реальные перемены всегда вызывают те самые «великие потрясения», которые с легкой руки ставшего теперь культовым Столыпина считаются нашими государственниками несовместимыми с «великой Россией». К сожалению, в истории все обстоит с точностью до наоборот, и только те народы,

которые нашли в себе силы и мужество пройти с честью через великие потрясения, смогли занять в ней достойное место» [12]. Не раскрывая содержание используемых терминов, автор цитируемой статьи в ее контексте отождествляет понятие «реальные перемены» с понятием «великие потрясения», что позволяет ему утверждать, противореча Столыпину: великие потрясения – это предпосылка великой России. Вольное использование терминологии без определения содержания понятий создает удобную почву для последующих логических ошибок. Цитируем В.Пастухова:

1. «Если Россия пойдет по пути преобразований, она объективно поможет Западу (который остро нуждается в ее ресурсах, но взамен может дать необходимые для развития технологии)».

2. «Если Россия не пойдет по пути преобразований, то она усилит Китай, к которому преимущественно «откатятся» ее территории».

А отсюда легко выстраивается дилемма, если, конечно, исходить из последующего утверждения автора: «третьего пути» в природе не существует». Действительно, согласно закону Исключенного третьего: либо А, либо не-А, и третьего не дано. Это верно относительно антицедента: либо Россия идет по пути преобразований, либо не идет по пути преобразований, и третьего не существует; но из этого вовсе не следует, что консеквент может быть только один. Практически, В.Пастухов настаивает на том, что сложные суждения, используемые им в рассуждениях, являются не имплицативными, а эквивалентными, однако, не раскрывая содержания понятия «преобразования» в данном контексте, убедить читателей в своей правоте ему не удастся: преобразования могут быть разные – «одни усилят Запад» (цитирем, В.Пастухова), другие «ослабят Запад», «третьи будут по влиянию на Запад безразличны».

Таким образом, мы видим, что ошибки в дедуктивных умозаклчениях приводят к неадекватным выводам как в научных и научно-публицистических, так и в практических, и в бытовых, рассуждениях.

Список литературы:

1. Шопенгауэр А. Эристика или искусство побеждать в спорах. – Спб.,: 1900. – 71с.
2. Никифоров А.Л. Логика. – М.: Изд-во «Весь мир», 2001. – 56 с.
3. Валери Поль об искусстве. (Предисловие А. А. Вишневского). – М.: «Искусство», 1976, – 622с.
4. Ивин А.А. Логика: учебное пособие. Издание 2-е. – М.: Знание, 1998. – 234с.
5. Асмус В.Ф. Историко-философские этюды. – М: Изд-во "Мысль", 1984. – 380 с.
6. Челпанов Г. И. Учебник логики – М.: Эдиториал УРСС, 2011. – 264 с.
7. Невельська-Гордєєва О.П. Логічна сутність лематичної помилки у спорі Протагора з Еватлом. // Логіка і право: Матеріали ІV Міжнародної науково-практичної конференції 11.05.2012. / Наук.ред. О.М.Юркевич. – Харків: Вид-во «ФО-П Корецька Л.О.», – 2012. – С.178-180.
8. Линн Д, Джей Э. Да, господин министр: Из дневника члена кабинета министров почтенного Джеймса Хэкера, члена парламента. – М.: Международные отношения, 1989. – 334 с.

9. Человек добывающий. Журнал «Нескучный сад» – М.: Сестричество во имя святого благоверного царевича Димитрия при Первой градской больнице, 2012, апрель. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.nsad.ru/index.php?issue=91§ion=2&article=2222>.
10. Маковельский А.О. История логики. – М.: 1967. — 504 с.
11. Цейтлин Б.М. Филология тайны/М.: Журнал «Человек» — 1997, № 6. – 119-127с.
12. Пастухов Владимир Рискнуть Россией. «Новая газета». рассылки – Subscribe – серия Экономика – выпуск от 24-04-2012. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://digest.subscribe.ru/economics/news/n820787004.html>.

УДК 111.8

ПОХОВАЛЬНИЙ ТЕКСТ В ГУМАНІТАРНОМУ ТА ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОМУ ОСМИСЛЕННІ

Міленіна М.М.

аспірант Київського національного університету ім. Т. Шевченка, науковий співробітник Інституту обдарованої дитини НАПН України.
Науковий керівник — д. іст. наук, професор Сегеда С. П.

Дослідження смерті в історико-антропологічній парадигмі засвідчує, що основні категорії і концепції етнічного світорозуміння закодовані в похоронно-поминальній обрядності, тому поховальний текст є одним із найбільш насичених та інформативних джерел з вивчення традиційного світогляду. Структурно-змістова композиція дослідження поховань фіксує логіку відносин всередині ритуального (похоронно-поминального) культурного комплексу, які будуються за принципом: уявлення про смерть — стереотипи поведінкових реакції при зустрічі з нею — прояв скорботи близькими та іншими членами соціуму. Сам же поховальний обряд включає дві компоненти: моросфери — сфери смерті і тафосфери — сфери поховання. Така сегрегація дозволяє виявити сутність поховального тексту як суми традиційних знань про форми і способи поводження з померлим, а відтак потребує особливих форм експлікації змісту тексту поховальної культури.

Різноманітність підходів до вивчення знакової природи тексту як єдиної універсальної системи, яка передбачає наявність структури як типів відносин, на основі якої поєднуються один з одним одиниці певного рівня [10; 24], дозволяє найбільш об'єктивно і вичерпно виявити включені в нього семіотичні системи. Перший підхід акцентує на аналізі плану змісту через герменевтичне (Г. Г. Гадамер), семантичне (О. Постнов), психоаналітичне (З. Фрейд, І. Єрмаков), психологічне (Д. Овсяннико-Куликовський), міфологічне (Є. Мелетинський) дослідження. Аналіз плану вираження спирається на методи формалізму (В. Шкловський), функціоналізму (Р. Барт) і структуралізму (Ю. Лотман). Нарешті, третій аспект поєднує в собі аналіз плану змісту і плану вираження у системному підході дослідження тексту (Д. Ліхачов, Р. Якобсон). За системного підходу текст розглядається як сукупність рівнів, нашарування смислів, поєднання кодів з

притаманними рисами цілісності, структурності, взаємообумовленості, ієрархічності, множинності [26].

Поховальний текст як сукупність кодування плану змісту і плану вираження — вербального, ментального, акціонального, предметного, темпорального та ін. кодів — потребує міждисциплінарного аналізу, який вже давно став основною рисою сучасної науки. Дослідники-танатологи з царин інших гуманітарних наук — філософи (В. Янкелевич, А. Демичев, В. Рабінович), історики (Ф. Арьес, М. Вовель), релігієзнавці (А. Лаврін, Ф. Хуземан) дедалі частіше звертаються у своїх наукових пошуках то вербальних текстів. Не дивлячись на те, що кожна царина науки по своєму розуміє сутність, механізми і ознаки смерті, має свої методи і категоріальний критерій, огляд історіографії танатології ілюструє, що природничо-науковий і гуманітарний напрям ніколи не протиставлялись один одному: лікарі і психологи зверталися до етнографічного, релігійного, філософського досвіду розуміння і опису смерті; філософи, етнографи, релігієзнавці послуговувалися здобутками психології і медицини.

Власне визначення танатології і погляди на розуміння смерті і всіх аспектів, які продукують погляди і уявлення про її настання і посмертне буття, пов'язані, окрім гуманітарних наук, передусім з медициною. Простежується цікавий процес переходу понять з однієї царини в іншу з певним семіозисом смислів. У поле зору танатології у медичному переосмисленні не потрапляють питання посмертного існування, і за межі біологічного життя виходять лише три напрями: реаніматологія, патологічна анатомія, палеонтологія і палеоантропологія.

З початку ХХ ст. як пріоритетний виокремився медичний погляд. Термін «танатологія» був введений в царину біологічної і медичної науки І Мечниковим; у витоків танатологічної теорії стояли вчені М. Ф. Л. Биша, К. Бернар, Р. Вирхов [40; 11]. У 1925 р. професор Г. Шор опубліковує працю «Про смерть людини (Вступ до танатології)», в якій були визначені критерії, фундаментальні для розвитку танатології в цілому, а саме була спроба здійснити типологізацію смерті (випадкова, насильницька, передчасна, звичайна), сформовано базовий тезаурус нової дисципліни («танатолог», «танатологічне мислення», «танатогенез», «танатологічні задачі»). Однак включення проблематики смерті в активний дискурс на наших теренах відбулося лише після Другої світової війни, у той час як на заході ще з початку століття танатологія розглядалась як пріоритетний напрям у психології і медицині.

Нового переосмислення дисципліна набула з вибухом технічних досягнень у клінічній сфері, що спонукало до нового переосмислення визначення біологічної смерті і її етико-філософських феноменів, спровокувавши суперечки довкола проблем евтаназії і статусу помираючого у сучасному суспільстві. Як результат, розвиток танатологічних досліджень в 1950—1960-х рр. призвів до появи цілої плеяди наукових товариств із вчених різних дисциплін — медиків, психологів, філософів та ін., почали організовувались танатологічні гуртки і товариства, проводитись наукові конференції.

Важливою подією стало видання в 1959 р. збірки «Значення смерті» під редакцією Германа Фейфеля [2], куди увійшли розвідки таких авторитетних вчених, як К. Г. Юнг, П. Тілліх, Г. Маркузе, В. Кауфман, Р. Кастенбаум та ін.

З кінця 1960-х рр. відбувається важливий процес — танатологія входить у коло

гуманітарних наук, передусім, філософії та історії. Виникає інтерес до осмислення проблеми смерті в різних культурах (Ф Ар'єс «Людина перед обличчям смерті», 1977 [1], В. Янкелевич «Смерть», М. Вовель «Смерть і Захід: з 1300 р. до наших днів», 1983 [4]).

Поняття танатології як виключно клінічної дисципліни 1970—1980-х рр. розповсюджується на різноманітні концепції природничого і гуманітарного характеру з початком 1990-х рр. Сплеск уваги до гуманітарного осмислення проблематики призвів до появи низки фундаментальних напрацювань й інноваційних підходів. Організовується Асоціація танатологів Санкт-Петербурга, видається альманах «Фігури Танатоса» (1991, 1992, 1993, 1995, 1998, 2001, 2006), виходять праці А. Лавріна («Хроніки Харона. Енциклопедія смерті», 1993 [45]), А. Демічева («Дискурси смерті: Вступ до філософської танатології», 1997 [23]), І. Паперно («Самогубство як культурний інститут», 1999 [59]), Г. Чхартишвілі («Письменник і самогубство», 2000 [75]), збірки статей («Смерть як феномен культури», 1994 [68], «Ідея смерті в російському менталітеті», 1999 [27], «Проблематика смерті в природничих і гуманітарних науках», 2000 [61]); перекладаються праці Ф. Ар'єса, В. Янкелевича, Ф. Хуземана [73], Ж. Бодрійяра [12] та інших зарубіжних дослідників.

Якщо 1970—1980 рр. змінили уявлення про танатологію як виключно клінічну дисципліну, то 1990 рр. характеризуються сплеском призвичаювання до феномена смерті всіх концепцій природничо-наукового і гуманітарного напрямку. Проблеми смерті починають активно вивчатися не лише медиками і біологами, а й етнографами. Поховальні обряди і пов'язані з ними символіка, фольклор і міфологія починають використовуватися як важливий інструментарій для розуміння народних звичаїв і традицій. Здійснюються спроби осмислення смерті і поховальної культури в історичній ретроспективі, звертається увага на поховальний обряд в архаїчній культурі, виокремлюючи етапи: магічного періоду поховальної культури, язичницького і періоду дуалістичного світобачення. Спробу осмислення поховального обряду в локально-історичному висвітленні язичництва було представлено у збірці «Дослідження в області балто-слов'янської культури. Поховальний обряд» (!!!), ґрунтованій на міждисциплінарному дослідженні шляхом співставлення археологічних і лінгвістичних даних.

Згодом виокремлюється ще один підхід — танатологічний аналіз без безпосереднього вивчення поховального обряду. Теоретичною основою для інтерпретації поховальної культури слугує дослідження ставлення до смерті, способів та характеру взаємодії з нею. Локально-історична поліваріантність ставлення до смерті була продемонстрована у працях польського дослідника А. Токарчика [71], акцентованих, зокрема, на диференціації релігійно-танатологічних підходів. Хронологічну варіативність сприйняття смерті у рамках західної культури з часів середньовіччя до нашого часу представив французький історик Ф. Ар'єс [1]

Дослідники українського фольклору не раз зверталися до дослідження поховального обряду шляхом аналізу вербального та ментального рівнів, серед яких праці З. Кузели [41], С. Брайловського [13], І. Беньковського [11], В. Милорадовича [49, 50], Х. Ящуржинського [78], М. Пачковського [60], Г. Булашева [14], В. Камінського [31], К. Грушевської [19], В. Конобродської [36, 37, 38, 39], І.

Курочкіна [43], Ф. Колеси [34, 35], К. Черв'яка [74]. Нагромадження ж польового матеріалу, який у подальшому став основною базою для аналітичних студій, припадає на другу половину XIX ст. — першу третину XX ст., представленого у народознавчих працях П. Чубинського, В. Милорадовича, В. Шухевича, А. Онищука, О. Кальберга та ін., фольклорно-етнографічних збірках М. Драгоманова, І. Франка, В. Гнатюка, Б. Грінченка та ін.

Виокремлюється у цій групі досліджень і порівняльний аспект. У порівняльному висвітленні з індоєвропейськими народами старослов'янські похоронні обряди та пов'язані з ними вірування розглядаються у працях Д. Зеленіна [25], Д. Анучіна [6], О. Шрадера [76], Ю. Ліпперта [47] та ін.

Звертаються до цієї теми і археологи, які на основі матеріальних фактів певних епох намагаються реконструювати характер поховань і особливості ранніх уявлень про смерть і потойбіччя.

Опису й інтерпретації тафологічної практики на матеріалі археологічних розкопок присвячено дослідження російського вченого Ю. О. Смирнова, у роботі якого систематизовано та класифіковано широкий тафологічний матеріал від первісних часів до сьогодення [69], С. П. Вельміна [16], В. Р. Кабо [29], М. Б. Меднікової [48], В. І. Равдонікаса [62], П. П. Єфименка [24], Б. О. Рибаківа [63], Є. В. Синиці [65, 66, 67] та ін., у чіх працях міститься опис та аналіз археологічних розкопок тафологічних пам'яток східної Європи.

Третю групу складають роботи, присвячені локальному варіанту поховальної культури, або ж певному його аспекту. Переважно це дослідження археологічного і етнографічного характеру. Слов'янський поховальний обряд розглядався в етнографічному ракурсі в працях І. Вагилевича, І. Свенціцького, З. Кузелі, Ф. Колесси, П. Богатирьова, К. Кутельмана, М. Паньківа, Є. В. Барсова, Н. М. Велецької, Л. М. Виноградової, Д. К. Зеленіна, М. І. Костомарова, К. К. Логинова, І. П. Сахарова, А. Л. Топоркова, В. М. Топорова, К. В. Чистова та ін. Із погляду археології поховальна культура досліджувалася в працях В. А. Городцова, І. Ф. Ковальової, Д. О. Крайнова, І. П. Русанової, Б. О. Рибаківа, В. В. Седова, Ю. О. Шилова та ін. Рідше зустрічається концептуальне осмислення рис чи аспектів поховального ритуалу, переважно у рамках індивідуальних і колективних монографій, культурологічно-етнографічних статей.

Зарубіжний досвід у питаннях осмислення проблематики смерті пішов ще далі — танатологія набула статусу освітньої дисципліни. Функціонує Асоціація освіти і консультування з питань смерті (Association for Death Education and Counseling), в одному з американських коледжів можна здобути ступінь магістра з танатології (full Masters degree in Thanatology) [40; 22]. У вересні 1990 р. у Нью-Йорку відбувся перший Національний конгрес з танатології (National Congress of Thanatology), одним із рішень якого була «необхідність міждисциплінарних досліджень» [3; 2].

Значне місце в сучасній літературі приділяється практичним питанням біоетики, психології смерті і вмирання, механізмам психології старіння, соціології смертності населення [53, 64, 70, 77]. Така увага є досить симптоматичною, оскільки геронтофобія стає однією з основних сучасних суспільних психопатологій. Необхідно відзначити і те, що інтенсивність біоетичної проблематики знаходиться в прямій залежності від інтенсивності забуття традиційних цінностей.

Останнім часом інтенсифікуються дослідження імортологічного характеру, засновані на ідеях М. Федорова, І. І. Мечникова, Ф. Купрєвіча [17, 46, 51]. У цих роботах зроблено акцент на сцієнтичних параметрах проблеми, містяться деякі цікаві спостереження, що дозволяють судити про сьгоднішні можливості раціоналістичного вивчення смерті. «Найбільші труднощі сьгодні, — зазначають дослідники, — відсутність теоретично витриманого поняття смерті людини <...> Найважливішим недоліком сучасного стану розробки проблеми смерті й безсмертя є відсутність єдиної концепції» [52]. Однак це «сьгодні» носить «вічний» характер. Досвід філософської рефлексії свідчить про те, що не лише «сьгодні», але й ніколи не можна дати «теоретично витриману» відповідь, визначення, концепцію. Такою є фундаментальна незбагненність смерті, яку наукова свідомість констатує, але часто утопічно намагається розкрити емпірично.

На сьгодні в культурологічній спільноті кістяк танатологічного дискурсу формує дихотомія понять колективного і особистісного досвіду смерті, остронь якого не стоять і фольклористи, етнографи, етнологи. З'являються цікаві розвідки про поховальний обряд сучасного міста, який ілюструє не колективне ставлення до смерті, а набуває дедалі індивідуалізованішого характеру, до кола зацікавлень науковців потрапляють жанри, які можна об'єднати у дві групи саме за критерієм, обумовленим цією дихотомією — ті, які уособлюють колективне ставлення до смерті як онтологічної категорії (голосіння, приказки, прислів'я, демонологічні перекази), і особистісне (епітафії, заборони і прескрипції та ін.).

Сфера гуманітарного знання включає додаткові аспекти, пов'язані з ідеографічними, індивідуалізуючими методами та підходами (емпатією, інтроспекцією, герменевтичним колом, системним підходом, мотивним і нарративним аналізом, бінарними опозиціями та ін.).

Однак визначившись із предметом дослідження, не так просто визначитись із підходами, адже, як влучно сформулював К. Ісупов «...Танатологія — це наука без об'єкта і без спеціальної мови опису; її термінологічний антураж позбавлений спрямованої специфікації: слово про смерть є слово про життя, висновки будуються поза початковим логосом проблеми, — у плані віталістичного умовиводу, в контексті життєвості. Смерть не має власного буттєвого змісту. Вона живе в історії думки як квазіоб'єктний фантом, істотний в бутті, але буттєвою сутністю не володіючий. Танатологія мовчазно розділила долю математики або утопії, “об'єкти” яких — суть реальність їх опису, а не описувана реальність» [28; 106].

Звичайно, досвід філософського та психоаналітичного досвіду опису феномена смерті — роздуми Сократа, Епікура, стоїків, Г. Гегеля, С. К'єркегора, М. Хайдеггера, Л. Шестова, М. Федорова — одна з найглибших традицій в танатологічному гуманітарному знанні. Однак міфологія, релігія, мистецтво та дисципліни, що їх вивчають, пропонують свої форми і підходи до осмислення феномена смерті, що відіграє не меншу роль у сучасному висвітленні гуманітарного знання. Таким чином доцільніше говорити про загальнокультурний досвід опису смерті.

Актуальними для дослідження поховального тексту є і методи оксфордської лінгвістичної школи, зокрема **теорія мовленнєвих актів** (Остін, Серль). На формування положень цієї школи вплинули ідеї Людвіга Віттенштейна,

опубліковані в «Філософських дослідженнях». Підхід передбачає виокремлення двох типів мовлення: повсякденне мовлення та моральне судження. Повсякденне мовлення визначає, передусім, соціальну функцію мовлення, включаючи в себе змістове ядро (пропозицію), умови, ситуацію комунікації і її ціль. Соціальна функція мовлення для теорії мовленнєвих актів представляє найбільший інтерес і формує ті правила і постулати, за допомогою яких ми освоюємо мовлення. Ці правила реалізуються в момент комунікації.

Ідея конвенції негласних правил є ядром вчення лінгвістичної школи. В обряді, не знаючи конвенцій, за якими складався фольклорний текст, неможливо ним користуватися. А відтак необхідним є відтворення комунікативної ситуації. Створення тексту, кількість і якість інформації, весь зміст тексту залежить від конкретної комунікативної ситуації, в якій він використовується. До неї входять: кількість учасників комунікації, їхні соціальні і комунікативні характеристики, стосунки між ними, простір, розташування предметів і їх статус та значення в процесі комунікації та ін. Цей фрагмент реальної дійсності називається комунікативною ситуацією і разом зі структуралізмом і наратологією складають прийоми інтердисциплінарного аналізу танатологічного тексту. Такий підхід близький до трактування традиційного обряду як культурного тексту, який включає в себе елементи, що належать до різних кодів: акціонального (обряд — послідовність певних ритуальних дій), реального, або предметного (в обряді проводяться акції з певними повсякденними предметами чи зі спеціально виготовленими ритуальними предметами), вербального (обряд містить словесні формули, сюди ж відносяться імена та термінологія), персонального (ритуальні дії здійснюються певними виконавцями і можуть бути адресовані певним особам або персонажам), локутивного (дії приурочені до ритуально значимих елементів зовнішнього або внутрішнього простору або взагалі просторово орієнтовані — вгору, вниз, вглиб тощо), темпорального (закріпленість події за певною порою року, доби, до чи після певної події родинного чи календарного циклу тощо), музичного (у поєднанні з музикою чи без її супроводу), образотворчому (візуальному) (символи ритуальних предметів, їжі, одягу тощо) [Толстой, 1982; 27-40].

Ще один напрям інтерпретації поховальної культури — вияв і реконструкція соціальної структури суспільства, якому була притаманна та чи інша культура поховань. Саме цей напрям інтерпретації джерел набув в ареології великої популярності [5, 15 та ін.]. Підвищений інтерес археологів до інтерпретації поховальної культури був стимульований в 1970-80 рр. дослідженнями в галузі семіотики, семантики, порівняльної культурології, мовознавства і релігієзнавства, появою низки фундаментальних робіт у цій царині, а головне — можливістю співставити їх з археологічними матеріалами.

Наприкінці ХХ в. археологи звернулися до теоретичних питань, намагаючись знайти ресурси в самій науці, розглядаючи природу археологічного джерела і достовірність археологічних реконструкцій [33; 36]. В 1980-1990-і рр. археологи обговорювали питання, пов'язані з уточненням термінології та розробкою структури похоронної обрядовості [Ольховський, 54, 55, 56, 57, 58; Гуляев, 20, 21, 22; Смирнов, 69; Генінг, 18; Байбурін, 9; Толстой; Кизласов, 44; Кислий, 32].

У 1986 р. В. С. Ольховський почав дискусію щодо змісту і структури

поховального обряду. Він запропонував уточнити терміни «похоронний пам'ятник» і «похоронний обряд». Структура поховально-поминального обряду розглядалася В. С. Ольховським з погляду її співвідношення з ідеологічною сферою, притаманною будь-якому людському співтовариству. У рамках ідеології він виділяв релігійно-міфологічну систему, в якій помістив поховально-поминальну обрядовість. Поховально-поминальна обрядовість включає в себе семантичний, процесуальний, практичний рівні, які відображені в поховальному пам'ятнику [58].

Таким чином, за В. С. Ольховським, поховально-поминальний обряд — це сукупність символічних і реальних дій, здійснюваних у відповідності з певними нормами, що мають релігійно-ідеологічне навантаження в процесі підготовки, здійснення поховання померлого і протягом певного часу після поховання з меморіальною метою [58; 68-69].

Формальний підхід до вивчення поховальних обрядів пропонував різноманітні дефініції поховального обряду:

— *«Поховальний обряд відноситься до категорії обрядів, за допомогою яких суспільство санкціонує перехід людини з одного якісного стану в інший». «З одного боку, поховальний обряд складався з ухвалених традицій ритуальних дій, що відбувались до похорон, в момент похорон і після них...». «З іншого боку, він включав матеріальні елементи, які характеризують суспільне становище померлого: поховальну споруду, набір поховального інвентарю, сюди входить і поза померлого...». «Сукупність ритуальних дій і матеріальних елементів являє собою традиційний поховальний обряд будь-якої археологічної культури» (Алексин В. А. Социальная структура и погребальный обряд древнеземледельческих обществ. — Л., 1986. — С. 6.)*

— *«В археології під поховальним обрядом розуміють кінцеві результати із захоронення померлого і звершення різних ритуальних дій, тобто та частина діяльності, яка лишилася опрідметненою в залишках зведень, речах, положенні скелета та ін. Таким чином, хоча поховальний обряд фіксується значною мірою урізаним, але по залишкам явищ, що повторюються з різним ступенем одноманіття на багатьох об'єктах. Це дозволяє формалізувати окремі частини залишок і здійснити їх статистичний облік і аналіз». (Генинг В. Ф. К вопросу об изучении преемственности археологических культур эпохи бронзы степной полосы Восточной Европы (по данным формализовано-статистического анализа погребального обряда) //Методологические и методические вопросы археологии. — К., 1982. — С 143.)*

— *«Поховальний обряд в археологічному значенні терміна можна розглядати як систему взаємопов'язаних ознак, які характеризують: 1) спосіб поховання (кремація, інгумація); 2) тип захоронення, розміщення останків (в урні, ямі, гробу, на костищі та ін.); 3) конструкцію поховального зведення (насип, ґрунтова могила, циста та ін., а також їх параметри); 4) склад і розміщення жертвопринесень, поховального інвентарю (речі на покійному, речі біля нього, залишки тварин)...» (Лебедев Г. С. Погребальный обряд как источник социологической реконструкции. По материалам Скандинавии эпохи викингов. — КСИА, 1977, Вып. 148, 1997, — С. 24.)*

— *«Поховальний обряд розглядається як комплекс, що поєднує в собі три*

основні категорії ознак: 1) конструкцію поховального зведення; 2) стан і положення решток похованого; 3) характер і розміщення поховального інвентарю. Враховуються і такі особливості обряду, як залишки тризн або жертвопринесень. Стейке поєднання цих основних категорій і є поховальним обрядом». (Назаренко В. А. Классификация погребальных памятников Южного Приладожья // Статистико-комбинаторные методы в археологии. Л., 1970. — С. 191.)

— «У соціологічному аспекті поховання розглядається як явище, процес, який можна розкласти на фази і шаблі, що являють собою комплекс ціленаправлених дій. В археологічному аспекті поховання є кінцевим результатом цього комплексу дій, фіксованого в матеріальних рештках в момент розкопок. Тому поховальний обряд в археологічному змісті можна розглядати як систему взаємопов'язаних ознак, де кожна ознака відповідає конкретному виду окремої дії і виступає нижчою ланкою в ієрархічній системі при формалізації поховального обряду. Ознаки об'єднуються в сукупності, які представляють собою залишки окремої дії, яка фіксується в матеріальних предметах, а сукупності — в категорії сукупностей, які виділяються як залишки окремого комплексу дій, пов'язаних одним явищем». (Пустовалов С. Ж. Черных Л. А. Формализовано-статистические методы в археологии / Под ред. Генинг В.Ф. Буянтян Е.П. др. — К., 1990, — С. 107.)

— «...поховання — це навмисне ритуальне розміщення частини або цілого людського тіла». (Harrold F. V. Jr. A Survey and Formal Analysis of Middle and Upper Paleolithic Burials from Europe and Southwest Asia. — p 5.)

— «Поховання — місце, куди були покладені останки одного чи кількох покійників і де зберігається достатньо ознак для того, щоб археолог міг розпізнати в цьому трупопокладенні бажання здійснити акт поховання. У більш вузькому змісті — структури, створені з нагоди цього поховального обряду». (Leroi-gourhan. Les religions de la Préhistoire — p. 963, 964.)

Звертаючись до сучасної літератури, слід відмітити відсутність уніфікованої «тафологічної» термінології: ні в «Своде этнографических понятий и терминов», ні в «Словаре археологических терминов», ні в фундаментальній праці І. С. Каменецького «Код для опису поховального обряду», ні в основоположній розвідці цілої плеяди київських археологів В. Ф. Генінга, К. П. Буянтян, С. Ж. Пустовалова «Формалізовано-статистичні методи в археології (Аналіз поховальних пам'ятників)» [72], оскільки дефініція поховального обряду, яка там міститься, зводиться до поняття тотожності поховання і захоронення: «...поховальний обряд — це традиційні раціональні і ірраціональні дії, пов'язані із захороненням померлих».

У короткій замітці Т. М. Кузнецової («Про співвіднесення понять «поховання», «поховальний обряд», «похорони») [42; 227-228] звертається увага на те, що за терміном «поховання» «стоїть дія, пов'язана з обов'язковим зариванням/закладанням померлого» і що «поняття “похорони” має більшу ємність у порівнянні з поняттям “поховання”».

У залежності від контексту і беручи до уваги дефініції і погляди різних наук, виявляється доцільним розглядати поховальний обряд як комунікативну ситуацію, а поховальний текст — як комплекс усіх елементів, які обумовлюють і складають дану ситуацію, ціллю якої є навмисне захоронення померлого з комплексом дій і

уявленнь, якими це супроводжується.

У ході цієї міждисциплінарної дискусії було виокремлено три етапи дослідження поховального тексту як археологічного і історико-культурного об'єкта:

1. Перший етап — етнокультурний — передбачає обов'язкову максимальну реконструкцію усього поховального комплексу і полягає у виокремленні «еталонного тексту» і відхиленнь від нього в межах певної етнокультурної групи і пов'язаного з ним хронологічного (виявлення динаміки «еталонного тексту» в часі), соціального і релігійно-магічного аспекту.

2. Другий етап передбачає реконструкцію самого обряду — методами аналогії, екстраполяції, дедукції, індукції та ін., реконструюється послідовність фізичних акцій, результатом яких і є досліджуваний об'єкт.

3. Третій етап — семантичний — максимально повна реконструкція сфери поховальної обрядності, пізнання суті процесу, його релігійно-міфологічної складової, семантики. Цей завершальний етап може бути реалізованим лише за умови належної розробки перших етапів, яка передбачає: 1) об'єктивну реконструкцію поховального комплексу; 2) виявлення «ідеальної моделі» похованнь і відхиленнь від неї, що може бути обумовлено низкою факторів: хронологічним, загальним релігійним фоном та ін. [58]; 3) реконструкцію практичної сфери поховального обряду з урахуванням факторів впливу на неї. Завершення цих щаблів дослідження дозволяє взятись за найбільш складну і суб'єктивну частину — виявлення семантики, тобто релігійно-міфологічної значущості (суті) акцій поховальної обрядності, елементи яких закарбувались в різнокодових частинах поховального комплексу.

Ці дослідницькі стратегії розширили коло можливостей роботи з культурним текстом, зокрема поховальним, і дозволяють говорити про цілісність танатологічного аналізу — як плану змісту, так і плану вираження. Мова йде про коректну методику комплексного міждисциплінарного аналізу різнохарактерних джерел з метою отримання якісно нових, а головне — найбільш достовірних фактів.

Література

1. Ariès P. Images of Man and Death. — Cambridge, Mass., 1985.
2. The Meaning of Death. — N.Y., 1959.
3. The Thanatology Community and the Needs of the Movement. — N.Y.; L.; Norwood (Australia), 1992.
4. Vovelle M. La mort et l'Occident de 1300 à nos jours. — P., 1983.
5. Алекшин В.А. Социальная структура и погребальный обряд древнеземледельческих обществ (По археологическим материалам Средней Азии и Ближнего Востока) — Л.: Наука 1986.
6. Анучин Д.Н. Сани, ладыя и кони как принадлежности похоронного обряда // Древности. Труды Императорского Московского археологического общества. — М., 1890. Т. XIV.
7. Арьес Ф. Человек перед лицом смерти. — М., 1992.
8. Байбурин А.К. Жилище в обрядах и представлениях восточных славян. — СПб.: Наука, 1983
9. Байбурин А.К. Ритуал в традиционной культуре. Структурно-семантический анализ восточнославянского обрядов. — СПб.: Наука, 1993.

10. Бенвенист Э. Общая лингвистика. — М.: Прогресс, 1974.
11. Беньковский И. Смерть, погребение и загробная жизнь по понятиям и верованию народа // Киевская старина — К.: Типография Императорского Университета Св. Владимира. — 1896. — № 9. — С. 229–261.
12. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть. — М., 2000.
13. Брайловский С. Малорусская похоронная причеть и мифическое ее значение // Киевская Старина. — К: Типография Императорского Университета Св. Владимира, 1985. — Т XIII. — С. 73–84.
14. Булашев Г.О. Украинский народ в своих легендах и религиозных воззрениях и верованиях. — К., 1909. — Вып. I: Космогонические украинские народные воззрения и верования. — 515 с. №8
15. Бунятян К.П. Давне населення України — К.: Либидь, 1999.
16. Вельмин С.П. Археологические изыскания Археологической комиссии в 1908 и 1909 гг. на территории древнего Киева // Военно-исторический вестник. — К., 1910. — С. 46–59.
17. Вишев И.В. Проблема личного бессмертия. — Новосибирск, 1990.
18. Генинг В.Ф. Очерки по истории советской археологии. — К., 1982
19. Грушевська К. З примітивної культури: Розвідки і доповіді Катерини Грушевської з передмовою акад. М. Грушевського. — К., 1924.
20. Гуляев В.И., 1990. Проблемы интерпретации погребального обряда в археологии // КСИА. — Вып. 201.
21. Гуляев В.И., 1995. Погребальная обрядность, структура, семантика и социальная интерпретация (Введение в дискуссию) // РА. — № 2.
22. Гуляев В. И., Каменецкий И. С., Ольховский В. С., 1999. Введение // Погребальный обряд: Реконструкция и интерпретация древних идеологических представлений: Сб. статей. — М.: "Восточная лит-ра" РАН, 1999.
23. Демичев А. В. Дискурсы смерти: Введение в философскую танатологию. — СПб, 1997.
24. Ефименко П. П. Первобытное общество. Очерки по истории палеолитического времени. — К.: Изд. Академии Наук Украины, 1953.
25. Зеленин Д. К. Народный обычай «греть покойников» // Зеленин Д.К. Избранные труды. Статьи по духовной культуре. 1901–1913. — М.: Индрик, 1994. — С. 164–178.
26. Зинченко В.Г., Зусман В.Г., Киризе З.И. Методы изучения литературы. Системный подход. — М.: Флинта: Наука, 2002.
27. Идея смерти в российском менталитете. СПб., 1999. 149
28. Исупов К.Г. Русская философская танатология // Вопросы философии, 1994. — № 3.
29. Кабо В.Р. Круг и крест. Размышления этнолога о первобытной духовности. — Канберра: Алчеринга, 2002 // <http://www.aboriginals.narod.ru/cc.htm>. №33
30. Каменецкий И.О. Код для описания погребального обряда // Древности Дона. — М., 1983. — С. 221–250.
31. Каминский В. Этнографическое изучение Волыни и важнейшие вопросы ее этнографии в настоящее время // Записки общества истории, филологии

и права при Императорском Варшавском университете. Видання УАН. — Варшава, 1912. — Вып. 6. — С. 79–135.

32. Кислый А.Е. Палеодемография и возможности моделирования структуры древнего населения // Российская археология. — 1995. — №2. — С.112–122.

33. Клейн Л.С. Археологические источники. — Л.: Издательство Ленинградского университета, 1978.

34. Колеса Ф. Вірування про душу й загробне життя в українській похоронній і поминальній обрядності // Записки НТШ. — Л., 2001. Т. ССXLII. — С. 8–82.

35. Колеса Ф. Українські народні думи по відношенню до пісень, віршів і похоронних голосінь // Записки НТШ. — Л., 1920. — Т. 130–132. С. 118–163.

36. Конобродська В. Номінація поліського поховального обряду // Український діалектологічний збірник. — К.: Довіра, 1997. — Кн. 3. — С. 428–457.

37. Конобродська В. Семантика нічного пильнування біля померлого у тексті поліського поховального обряду // Волинь — Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. — Житомир, 2002. — Вип. 8. С. 26–42.

38. Конобродська В. Східнослов'янський поховальний обряд як об'єкт етнолінгвістичного дослідження // Діалектологічні студії. 2: Мова і культура. — Л., 2003. — С. 43–52.

39. Конобродська В. Відбиття давніх міфологічних уявлень у деяких віщих снах і прикметах наближення смерті, поширених на Поліссі, та їх номінації // Волинь — Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. — Житомир, 2000. — Вип. 5. С. 21–42.

40. Красильников Р. Л. Образ смерти в литературном произведении: модели и уровни анализа. — Вологда: ГУК ИАЦК, 2007.

41. Кузеля З. Посижіне і забави при мерці в українськiм похороннiм обрядi // Записки НТШ. — Л., 1914. — Т. СXXI. — С. 103–160.

42. Кузнецова М. О. О соотношении понятий «погребение», «погребальный обряд», «похороны» // Комплексные методы в исторических исследованиях: Тезисы докладов и сообщений научного совещания. — Москва, 3–5 февраля, 1988.

43. Курочкін О. Маски тварин у поховальних іграх українців // Родовід. — 1992. — №4. — С. 32–39. №49

44. Кызласов И.Л. Мировоззренческая основа погребального обряда // РА. — 1993. — № 1.

45. Лаврин А. Хроники Харона. Энциклопедия смерти. — М., 1993.

46. Линник Ю. Бессмертие. Новая иммортология. — Петрозаводск, 1990.

47. Липперт Ю. История культуры. — Ленинград: Прибой, 1923.

48. Медникова М. Б. Трепанации в древнем мире и культ головы. — М.: Алетей, 2004.

49. Милорадович В.П. Народные обряды и песни Лубенского уезда, Полтавской губернии: Записанные в 1888–1895 г. // Сборник Харьковского историко-филологического общества. — Харьков, 1897. — Т. 10. — С. 119–128.

50. Милорадович В. П. Украинская ведьма // Киевская старина — К.:

Типография Императорского Университета Св. Владимира, 1901. — № 72. — С. 14–32.

51. Минеев В.В., Нефедов В. П. От смерти — к жизни: Идеи русского космизма и проблема нового понимания смерти и бессмертия. — Красноярск, 1989.
52. Минеев В. В., Нефедов В. П. Человек и его смерть. — Красноярск, 1989.
53. Налчаджян А. Загадка смерти: Очерки психологической танатологии. — Ереван, 2000.
54. Ольховский В.С. К изучению скифской ритуалистики: посмертное путешествие // Погребальный обряд: реконструкция и интерпретация древних идеологических представлений. — М., 1999. — С. 114–136.
55. Ольховский В.С. Обычай и обряд как формы традиции // РА. 1997. — №2. — С. 159–167.
56. Ольховский В.С. Погребальная обрядность (содержание и структура). // РА. 1993. — № 1. — С.78–94.
57. Ольховский В. С. Погребальная обрядность и социологические реконструкции // РА. 1995. — №2. — С. 85–98.
58. Ольховский В. С. Погребально поминальная обрядность в системе взаимосвязанных понятий // СА. — 1986. — №1. — С. 55–76.
59. Паперно И. Самоубийство как культурный институт. — М., 1999.
60. Пачковський М. Народний похоронний обряд на Русі // Справозданє гімназії академічної у Львові за 1902/3. — Л., 1903.
61. Проблематика смерти в естественных и гуманитарных науках. Белгород, 2000.
62. Равдоникас В.И. История первобытного общества. — Л.: Издательство Ленинградского государственного университета, 1939. — Ч. 1.
63. Рыбаков Б.А. Язычество древней руси. — М.: Наука, 1981. [Электронный реурс]: <http://bibliotekar.ru/rusYazRusi/index.htm> №76
64. Силуянова И.В. Современная медицина и православие. — М., 1998.
65. Синиця Є. В. До проблеми інтерпретації поховальних пам'яток в археології // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. — Серія “Історія, економіка, філософія”. — Вип. 5. — К., 2001. — С.335–343.
66. Синиця Є.В. Питання топографії поховальних пам'яток V-VII ст. у Верхньому Подніпров'ї // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. — Серія “Історія”. — Вип.40. — К., 1998. — С.16–18.
67. Синиця Є.В. Похоронний обряд слов'ян південно-східної Європи V–VII ст.: Дис.... канд. істор. наук. — К., 2003
68. Смерть как феномен культуры. — Сыктывкар, 1994.
69. Смирнов Ю.А. Лабиринт: Морфология преднамеренного погребения. Исследования, тексты, словарь. — М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1997.
70. Тищенко П.Д. Био-власть в эпоху биотехнологий. — М., 2001.
71. Токарчик А. Мифы о бессмертии. — М.: Прогресс-академия, 1992.
72. Формализовано-статистические методы в археологии / Под ред. Генинг В. Ф. Буянтян Е. П. и др. — К., 1990.
73. Хуземан Ф. Об образе и смысле смерти: История, физиология и

психология проблемы смерти. М., 1997.

74. Черв'як К. Дослідження похоронного обряду // Етнографічний вісник. — К., 1927. — Кн. 5. — С. 143–178.

75. Чхартишвили Г. Писатель и самоубийство. — М., 2000.

76. Шрадер О. Индоевропейцы. Перевод с немецкого. Изд.2. — М.: Едиториал УРСС, 2003.

77. Юдин Б.Г. Введение в биоэтику. — М., 1998.

78. Ящуржинский Х.П. Остатки языческих обрядов, сохранившиеся в малорусском погребении // Киевская старина — К.: Типография Императорского Университета Св. Владимира, 1890. – Янв. Т. XXVIII. С. 130–132.

УДК 300. 31

СОЦИАЛЬНЫЕ ФУНКЦИИ ТРАДИЦИИ

Стовба А.В.

Бирский филиал БашГУ

Традиция является средством осуществления жизненно важных социальных функций. Главная функция каждой традиции, независимо от сферы ее бытования, - это поддержание целостности и стабильности общества.

На наш взгляд, первостепенной функцией традиции является интегративно-коммуникативная. Поскольку в ней заложено свойство собирания и удержания культуры как единого целого во всех всевозможных условиях. Необходимо также отметить и то, что эта функция носит субстантивный характер по отношению к другим функциям традиции.

Другой, не менее значимой функцией традиций является преемственность, ибо она выступает как «одна из наиболее существенных сторон закона отрицания отрицания, проявляющаяся в природе, обществе, мышлении как объективная, необходимая связь между новым и старым в процессе развития»[1,с.8]. Осуществляться преемственность может на уровне накопления данных без изменения качественного содержания, а может привести к новым качественным образованиям. Преемственность - это связь между различными ступенями или этапами материального и духовного бытия, сущность которой состоит в сохранении. Говоря о важности преемственности, следует подчеркнуть, что «смысловой основой понятия традиция является преемственность. Там, где отсутствует преемственность, невозможно говорить о какой - то традиции» [2, с. 161-162]. И вообще «Традиция – это положительное преемство, то есть определенный порядок наследования. Смысл традиции в сохранении наследства, в соблюдении мер, чтобы наследство не утратило устойчивых положительных свойств» [3, с.38].

Одна из важнейших функций - адаптивная функция. Традиция служит способом адаптации человека к определенным меняющимся социальным условиям действительности. Недаром Б. Малиновский отмечает, что «традиции с биологической точки зрения есть форма коллективной адаптации общины к ее среде. Уничтожьте традицию, и вы лишите социальный организм его защитного

покрова и обречете его на медленный, неизбежный процесс умирания» [4, с. 52-53]. Помимо этого, адаптивная функция способствует укреплению и поддержанию духовного здоровья социума и отдельных его индивидов, делает возможным их саморегуляцию.

Исследуя сущность понятия «традиция» в отечественной педагогике О. А. Косинова отмечает, что «традиция представляет собой длительно формирующийся, устойчивый механизм отбора и сохранения наиболее значимых для социума культурных достижений, тем самым, способствует адаптации сообщества к условиям существования и деятельности. В условиях эмиграции адаптивная функция традиций соответствует стремлению диаспоры к институционализации своей культуры. Институциональный характер обеспечивает их устойчивость, наличие традиций - воспроизводство» [5].

Традиции выполняют функцию сохранения. Они сохраняют ценности, нормы, опыт, обеспечивают самообновление общественной системы, преемственность и воспроизводство элементов деятельности и отношений.

Важную роль играет регулятивная и нормативная функция (или регулятивно-нормативная), именуемая как функция ориентирования на определенные ценности, которая следует правильным и предпочтительным формам поведения. Традиция способствует регуляции отношений между людьми в обществе, направлена на согласование внутренних процессов и повышение «экстраутилитарных регулятивных начал в человеческой жизнедеятельности. Под экстраутилитарными началами понимаются такие элементы мотивации в деятельности человека, которые требуют от него выбора способа, наиболее приемлемого по нравственным, моральным, мировоззренческим, религиозным, этическим и иным ценностным соображениям и правилам, распространенным в данном сообществе» [6, с.127].

Интересно отметить, что П.И. Пидкасистый называет эту функцию нормативно-регулятивной и считает, что «традиции способствуют закреплению ценностных ориентиров, выступая важнейшим средством личностного развития растущих людей» [7, с.486-487]. С помощью этой функции традиции консолидируют и дифференцируют в обществе различные социумы, что определяет неповторимость и специфичность всех его членов.

Нормативно-регулятивная функция определяет способ, каким использует субъект переданные им традиционные ценности. Иначе говоря, это регулятивный образ мира, который отражает объективную реальность, представленную субъекту сквозь призму градационных способов и форм общения. Так, явно, что «существенно различны между собой способы религиозного, правового, бытового и научного общения субъектов, различен сам дух и природа этих традиций» [8]. В нормативно-регулятивную функцию традиции включены нормы, способы общения, схемы, статус субъектов общения, способ связи субъектов между собой и с объектами традиции.

К нормативно-регулятивной функции традиции примыкает ее участие в таком важном социальном явлении, как сохранение. Мысль эту очень хорошо выразили В.В. Кашин и М. Никишова: «Смысл традиций в их нормативно-регулятивной функции проявляется в социальной жизни в том, что они позволяют сохранить не только основу, содержательную наполненность тех конкретных исторических форм

жизнедеятельности общества, которые их породили, но и специфические формы собственного существования» [9, с. 6].

Различные формы социально стереотипизированного опыта объединены единой регулятивной функцией, считает исследователь О. А. Косинова, которая отмечает, что регулятивным выражением культурной традиции является культурная норма. При этом она может не предполагать осознания и вербализации, заложенных в ней поведенческих стереотипов; в нее включаются также и ценности (убеждения, верования, ориентации и т. п.) [10]. Регулятивная функция традиций представлена в создании и закреплении норм деятельности. Их источниками служат взгляды, идеи, подходы. В соответствии с нормами деятельности осуществляется ее организация, выработка образцов данной деятельности в отношении к конкретной цели, задаче, образовательному уровню и другим ее параметрам. В.Д. Плахов, выделяя регулятивную функцию традиций, определяет ее значение. Она состоит в регулировании, корректировке деятельности отдельных индивидов, социальных групп, а также приближает реальное поведение людей к социально-значимым нормам.

Согласно этому, пожалуй, центральным понятием, выражающим регулятивную функцию, является культурная норма. Важно при этом отметить, что «любой стереотип, реализованный в деятельности людей, выступает как норма, то есть культурная норма есть регулятивное выражение культурного стереотипа» [11, с. 47].

Роль норм в обществе многообразна. Они поддерживают устойчивость традиций, институтов, взаимоотношений между личностями, целостность общества, дают оценивать поступки и др. Выявляется особая роль нормативной стороны традиции, а также ее способность регулировать уже сложившуюся социальную систему.

Органически связанными между собой и обуславливающими друг друга является функция накопления и функция передачи. По мнению В.М. Каирова, «движение истории не возможно без накопления и активной передачи достижений культуры новым поколениям, без их активного образования и воспитания, критического усвоения духовного наследия минувших поколений. Накопление социального опыта, культурных ценностей неотделимо от передачи этих ценностей» [12]. Таким образом, мы можем констатировать, что эта функция является очень важной. Наряду с этим, рассуждая о важности функций накопления и передачи, Ю. М. Павлов писал, что «традиции в развивающихся странах выполняют важную, интегративную роль по сплочению народа; функции накопления и передачи опыта и ценностей от поколения к поколению способствуют социализации индивида, приданию индивидам и социальным группам социально-образующих признаков, воспроизводству и сохранению отношений собственности, стабилизации экономических отношений, формированию основных приемов и правил политической борьбы. Они оказывают влияние на идеологию, государственное управление, общественное устройство, культурную жизнь страны» [13, с. 134]. Как видим, действие традиций проникает в экономическую, культурную, политическую и другие сферы общественной жизни.

Как одну из функций традиции можно выделить - информационную. Традиция во всех своих формах является в виде информационной структуры, в рамках

которой происходит передача информации в социокультурной среде. Традиция - информационный процесс, передача, перенос сообщений в пространственно-временном континууме. Традиции являются инструментом, посредством которого происходит передача той или иной информации через времена и пространства.

Также необходимо выделить функцию социализации индивидов. Социализация - это процесс, посредством которого индивидом усваиваются культурные нормы, ценности, традиции. Непосредственно благодаря традиции происходит выявление сформированности личности. Индивид усваивает опыт, приобретая навыки, включаясь в социальную целостность. Традиции являются механизмом социализации индивидов, облегчающий их включение в систему социальных отношений общества и овладения опытом предшествующих поколений. Необходимо также отметить и то, что человек только в ходе социализации становится самостоятельным субъектом общества, способным ориентироваться в ней.

Являясь важнейшим механизмом сохранения, традиции выполняют функцию социальной памяти народа. Традиции являются устоявшимися элементами накопления, выступают процессом научения, являются механизмом передачи опыта, передающихся от поколения к поколению, от одной культуры к другой.

Важной функцией является поддержание стабильности общественного развития и организация культурного воспроизводства. Немаловажно и то, что она способствует раскрытию различных сторон человеческой деятельности. Целесообразно подчеркнуть, что закрепление определенных форм деятельности в традиции создает устойчивые стереотипы, характеризующие конкретные сферы общества. Традиция призвана обеспечивать устойчивость общества. Устойчивость является условием социального бытия, без которого неприемлемо ни изменение, ни развитие в социокультурном мире.

Устойчивость и стабильность общества связаны, прежде всего, с воспроизводством прошлого с настоящим, с преемственностью между поколениями, отсюда выявляем следующую функцию традиций - функцию воспроизводства.

Необходимо выделить еще одну функцию - информационную. Так как традиция во всех своих проявлениях функционирует как информационная структура, в рамках чего происходит передача информации в социокультурном пространстве. Заметим, что наличие информации в традиции связано с общенаучными законами существования каждой системы, развитие которой выявлено во времени.

Функция ценностно-ориентировочная. Традиция – совокупность образцов, эталонов, которым необходимо подражать, тем самым выступает объектом ценностного отношения, задавая поле ценностей, на которые ориентируются члены общности.

Чувство безопасности, а также устойчивость своего бытия дает человеку тот порядок, который поддерживается традицией. Традиционный механизм функционирует в социальной реальности непрерывно. И он, как правило, изменяется: чаще всего постепенно, иногда стремительно, но всегда заметно. Таким образом, изменения провоцируются событиями, изменяющими обстоятельства существования общества.

При рассмотрении основных функций традиции выделим интегрирующую функцию. Эта функция заключается в том, что традиция объединяет и сплачивает людей в их делах, помогает выработать непредвзятый и единый взгляд на явления и события. Традиция типизирует и усредняет людей. Традиция выявляет сходные черты, утверждает общность интересов.

Отметим функцию конституирования социума. В данном случае традиция выступает как «основание и средство формирования социальных общностей» [14, с.101]. Здесь выявляется способность традиции накапливать опыт предшествующих поколений и передавать его определенной социокультурной общности.

Роль традиций в жизни социума осуществляется через функции. Главная функция каждой традиций, независимо от сферы ее бытования, - это поддержание целостности и стабильности социума. Ярко выраженным является тот факт, что традиции являются существенным аспектом социального воспроизводства, которое обеспечивается во времени. Исходя из этого, И.В. Суханов выделяет функции традиций: аккумуляционную, консервативную и трансляционную. Он считает, что эти основополагающие функции обеспечивают передачу социального опыта во времени и в пространстве и являются одной из составляющих деятельности субъекта в культуре, посредством которой субъект воспроизводит себя как историческое лицо [15, с. 72].

При рассмотрении функций традиций, на наш взгляд, стоит обратить внимание и на практические функции, такие как познавательная, воспитательная и прогностическая.

Познавательная функция традиции характеризуется знанием прошлого состояния современных процессов и явлений, которое позволяет понять их полнее и глубже. Для построения нового общества необходимо систематизированное знание всей предшествующей истории человечества.

Воспитательная функция является важной, ибо традиция имеет большое воспитательное значение. Социальный опыт предшествующих поколений, духовное и материальное наследие являются средствами развития формирования нового поколения. Традиция рассматривается как система ценностей, она становится основой содержания нравственного воспитания подрастающего поколения. Традиции способствуют достижению цели воспитательной системы - формированию ценностных ориентации воспитанников. Воспитательное значение наследия проявляется в приобщении нынешнего поколения к национальным и общечеловеческим ценностям. Следовательно, без овладения достижениями предшествующей культуры, опытом и знаниями, человек не может стать полноценной личностью. Тем самым личность впитывает в себя характер социальной жизни предшествующих эпох, усваивая при этом полученный опыт и знания.

Прогностическая функция выражает способность человека к опережающему отражению действительности. Можно сказать, что традиция влияет на образование способности предвидения. Предвидение возможно только на основе накопленного опыта и соответствующих знаний. Следует подчеркнуть, что прогнозируя или предсказывая что-либо, мы делаем анализ взаимодействия и связи существующее между прошлым, настоящим и будущим.

Итак, рассмотрев функции традиции мы пришли к следующему выводу:

традиция, являясь социальным образованием, выполняет множество функций, связанных с сохранением и обновлением общественной системы. Из них самыми основными являются: 1) сохранение, удержание и конденсация или аккумуляция прошлого опыта деятельности в социальной памяти; 2) передача опыта от поколения к поколению; 3) регуляция общественной жизни. Эти основные функции традиции взаимодополняют и пересекают друг друга. И, тем самым, каждая функция подразумевает дополнительные функции, составляя множество иных.

Список литературы:

1. Балмер Э. Социальный прогресс и культурное наследие. - М., 1987.
2. Кучуков Р.Р. Национальная философская традиция в арабской средневековой философии// Вестник Башкирского университета. - 2006. - Т. 11. - №4.
3. Аверьянов В.В. Традиция как преемственность и служение//Человек. - 2000. - №2.
4. Осипова О.А. Американская социология о традициях в странах Востока. - М., 1985.
5. Косинова О. А. К вопросу о трактовке понятия «традиция» в отечественной педагогике // Электронный журнал «Знание. Понимание. Умение». - 2009. - № 2 - Педагогика. Психология.
6. Флиер А.Я. Современная культурология: объект, предмет, структура. // Общественные науки и современность. - 1997. - №2.
7. Педагогика / Под ред. П.И. Пидкасистого. - М.: Роспедагенство, 1996.
8. Heibroscher L. Die Uberliefert und des kommunikative Handlungen. CD. DAE. 1999. 5. 57
9. В.В. Кашин, М. Никишова// Проблема традиции как забота о будущем// Вестник Оренбургского государственного университета. - 2008. - №5.
10. Косинова О. А. К вопросу о трактовке понятия «традиция» в отечественной педагогике // Электронный журнал «Знание. Понимание. Умение». - 2009. - № 2 - Педагогика. Психология.
11. Зыков М.Б. Понятие «память» как концептуальная основа для организации междисциплинарного исследования понятия «культурная традиция» //Советская этнография. - 1981. - №3.
12. Каиров В.М. Традиции и исторический процесс./ Рос. Акад. Управления. - М.: Луч, 1994. – 188 с.
13. Павлов Ю. М. Социально-философские проблемы общественного развития (на примере южноазиатского субконтинента) - М.: Изд-во МГУ, 1982. – 296 с.
14. Плахов В.Д. Традиции и общество. - М., 1982.
15. Суханов И.В. Обычай, традиции и преемственность поколений. - М.: Изд-во политической литературы, 1976.

УДК 1(09)

ЭВОЛЮЦИЯ ПОЗИТИВИСТСКИХ ВОЗЗРЕНИЙ В. ЛЕСЕВИЧА

Костюкова Е.В.

соискатель кафедры военно-социальной и воспитательной работы
Военно-технический университет

Научный руководитель – к.ф.н., доцент И.Г. Тарент

***Резюме:** В статье рассмотрены этапы становления философских воззрений В.Лесевича. Освещены существенные моменты, которые характерны для каждого из этих этапов: обоснование закономерности появления положительной философии, развитие идей научной философии и т.д. Сделана попытка систематизации главных положений в творчестве философа-позитивиста.*

***Ключевые слова:** философия, позитивизм, научная философия, эмпириокритицизм, научно-критическая философия, познание.*

Все основные направления западной философии нашли свое отражение в истории русской философской мысли. Одним из таких направлений является позитивизм, который во второй половине XIX – начале XX веков был очень популярен в России. Среди сторонников идей позитивизма был Владимир Викторович Лесевич, который до конца своих дней оставался верен позитивной или, как ее называют, научной философии.

Во второй половине XIX века В.Лесевич активно участвовал в российской общественной жизни. Он проявил себя как превосходный публицист, социолог, общественный деятель. Его статьи можно было встретить в таких изданиях как «Русское богатство», «Современное Общество», «Отечественные Записки» и др., где он дискутировал с П.Ткачевым, М.Гротом, О.Козловым, В.Соловьевым, отстаивая философскую концепцию и методологию позитивизма.

В.Лесевич в своем становлении как философ, за период с 60-х годов XIX века и до начала XX прошел творческий путь, в котором можно выделить три этапа. На первом этапе он активно изучал философские воззрения О.Конта. Далее, пытаясь гносеологически развить контовскую систему, он обратился к критической философии И.Канта и, на завершающем этапе, примкнул к эмпириокритикам.

Этап контизма в творчестве В.Лесевича охватывает период 60-х – 70-х гг. XIX в. Особенно его интересовали вопросы исторического анализа становления позитивизма на основе «закона трех стадий» развития умственной деятельности; разработки методологии позитивной философии; классификации наук; трактовки предмета позитивизма и т.д.

В.Лесевич стремится установить связь идеалистического понимания истории с положениями «закона трёх стадий», предложенного О.Контом. Доминирование духовного аспекта над материальным в ходе исторического развития для В.Лесевича становится основой для обоснования «теологической», «метафизической» и «позитивной» стадий в ходе познания, которым соответствуют три эпохи развития общества. Таким образом, В.Лесевич пытается установить преемственность между философией истории и позитивизмом О.Конта, а также теоретически обосновать

сформулированный им закон позитивизма, который заключался в том, что умственное развитие человека проходит три взаимосвязанные этапа: теологический, метафизический и научный (положительный).

Как основу для обоснования закономерности становления и развития позитивизма В.Лесевич берет идею О.Конта о том, что умственная деятельность направлена на объяснение явлений окружающего мира и эти объяснения, прежде чем обрели «научную» достоверность, прошли две ступени.

Теологическая стадия, по мнению, В.Лесевича, является необходимой ступенью в развитии человечества, так как в «первобытном состоянии» ум формулирует нелепые принципы с целью найти ответы на вопросы.

На метафизической стадии также как и на теологической разум стремится к постижению абсолютного знания о первопричинах. Разница состоит в том, что принципом объяснения мироздания в теологии являются сверхъестественные сущности, а в метафизике абстрактные силы. Цель метафизики заключается в подготовке «почвы» для научного метода. В.Лесевич считает, что метафизика субъективна и далека от наблюдения и опыта, поэтому он пытается доказать несостоятельность метафизических форм мышления.

На положительном этапе разум обращается к науке и обобщению ее достижений, которые образуют содержание положительного знания: «научное мышление ... остановится с достоуважительным вниманием на опыте и наблюдении»²¹. По мнению В.Лесевича, особенность позитивизма заключается в том, что согласно закону О.Конта, он является естественным результатом истории развития мысли. Следовательно, историческое существование позитивизма закономерно.

Обосновав закономерность развития позитивной философии, В.Лесевич анализирует её содержание или её «предельное понятие». По его мнению, все философские системы едины, и различие между ними состоит лишь в выборе ключевого положения. Позитивная философия заменила понятие о бытии «супранатуральном», то есть сверхъестественном, на понятие о бытии «натуральном» и выделила свойства бытия, подлежащие наблюдению: «из этих свойств состоит то, что она считает познаваемым. Все, что лежит вне их пределов, она исключила из сферы своего мирозерцания как непознаваемое»²². Исходя из этого, предметом изучения позитивизма является действительность, то есть часть мира, которая подлежит наблюдению и опыту.

На основе вышесказанного В.Лесевич определяет положительную философию как мирозерцание, слагающееся из совокупности положительного знания. Он начинает рассматривать «научную философию» как философию науки: «наука и философия составляют одно целое, методически выработанное знание, расчленяемое сообразно с различными степенями общности»²³. Более подробно эта идея будет рассмотрена им в период приверженности идеям «эмпириокритицизма».

Важной философской проблемой является классификация наук, которой В.Лесевич уделяет самое пристальное внимание. Философ приходит к выводу, что все происходящие явления распадаются на три группы: математико-физические,

²¹ Лесевич В.В. Этюды и очерки. Спб., 1886.С.18.

²² Лесевич В.В. Собр. соч. Т.1, М., 1915. С.55.

²³ Лесевич В.В. Этюды и очерки. Спб., 1886.С.18.

химические и органические. По его мнению, эта идея является фундаментом для классификации наук, которая, вносит в изучение действительности методологическое единство, определяет место каждой науки и позволяет понять её значение. Важным моментом является тот факт, В.Лесевич определяет положительную науку как науку, которая осуществляет синтез всех других наук.

Рассматривая отдельно группы наук, которые соответствуют данной классификации, В.Лесевич приходит к выводу, что каждая из групп наук распадается на два раздела: абстрактный и конкретный. На классификации абстрактных наук базируется классификация наук конкретных. По его мнению, такая классификация возможна тогда, когда конкретные науки придут к законченной форме, то есть, когда они, подобно абстрактным, будут слагаться из достоверных законов изучаемых явлений и будут способны прогнозировать эти явления.

Много внимания В.Лесевич уделяет анализу методологии научного познания. Изначально он подчеркивает важную роль таких методов научного познания как наблюдение, обращение к опыту и сравнение, но впоследствии выделяет еще один - продуктивное воображение. Функция этого метода, по мнению В.Лесевича, заключается в создании гипотез, которые подвергаются проверке со стороны опыта. Он рассматривает гипотезу как «предпосылку для создания методологического единства в позитивизме»²⁴, подчёркивая, что возможны лишь такие гипотезы, которые могут быть подвергнуты научной проверке.

Позитивизм О.Конта стал для В.Лесевича предпосылкой для развития теории познания, согласно которой, цель позитивизма состоит в рациональном познании мира явлений на основе фактов и понятий, доставляемых частными науками. Он считает, что исследование бытия предполагает гносеологическое обоснование предмета философии и создание теоретико-познавательной пропедевтики позитивизма, чего так и не смог достичь О.Конт.

В 80-х годах В.Лесевич в развитии своих философских взглядов приходит к этапу, который становится синтезом позитивизма и неокантианского критицизма. Пытаясь обосновать условия научного познания, то есть создавая «критическую пропедевтику» позитивизма, он обращается к идеям И.Канта.

В.Лесевич формулирует смысл критической философии И.Канта следующим образом: «критика не есть еще учение, потому что она имеет в виду не распространение наших знаний, а только определение их правильности и испытание их годности; она поэтому есть подготовка к изложению системы. Критика должна установить пределы возможного опыта и показать, что все, лежащее вне его пределов, есть, трансцендентное, недоступное для нашего разума, чистый призрак»²⁵.

По мнению В.Лесевича, теория познания и философская критика составляют содержание пропедевтики при построении научно-философской системы: «научно-критическая философия или критический реализм дает решение позитивной задаче О.Конта и, не примыкая к нему непосредственно, представляет однако законченный фазис позитивизма, высшую стадию развития этого философского учения»²⁶. Связь между контистской и неокантианской философией В.Лесевич устанавливает, на

²⁴ Лесевич В.В. Собр. соч. Т.1, М., 1915. С.59.

²⁵ Лесевич В.В. Опыт критического исследования основ начал позитивной философии. Собр. Соч. Т.1, М., 1915. С. 271.

²⁶ Лесевич В.В. Опыт критического исследования основ начал позитивной философии. Собр. Соч. Т.1, М., 1915. С. 364.

основе понятие «науки», которое придает позитивизму и критическому реализму философское единство.

Отправным моментом в развитии критической гносеологии В.Лесевича является определение научного смысла понятия «метафизика» и ее отличие от «философии». Основой этого различия, по его мнению, является антитеза между обыденным и научным мышлением.

Обыденное мышление образует представления бессознательно, а затем, также бессознательно комбинирует представления в понятия. Это приводит к неосознаваемости различия между ними. Научное мышление вырабатывает представления из данных полученных восприятием и образует понятия из представлений.

Противоположность обыденного и научного мышления рассматривается В.Лесевичем с точки зрения логики происхождения познания посредством чувственных форм - ощущения, восприятия, представления. В.Лесевич полагает, что процесс мышления начинается с формирования представлений, материал которым дает восприятие, обусловленное ощущениями. В восприятии лежит начало опыта, дающего содержание мышлению, но само мышление начинается только тогда, оно стало представлением.

В.Лесевич делает вывод, что воспринимаемые нами явления становятся предметом нашего представления, а поскольку всякое явление конкретно, то и представление характеризуется свойствами конкретности. Следовательно, понятия являются приспособлением представлений к свойствам мыслящего субъекта. Поэтому понятийное мышление основывается на опыте субъекта и не может существовать без него.

Связь между восприятием, представлением и понятием, с одной стороны, и чувственным, рассудочным и научным познанием - с другой, рассматриваются В.Лесевичем с точки зрения содержания знания на различных этапах развития сознания. В основе рассмотрения гносеологического процесса в трех фазисах лежит противопоставление «понимания» и «знания», которое является более глубокой формой развития противоположности обыденного и научного мышления. «Понимание», по мнению В.Лесевича, является прерогативой метафизики, а «знание» является сферой научной философии. «Знание» отвечает на вопрос «что это такое?», «понимание» - на вопрос «откуда оно произошло?», то есть сведение определенного явления к его причине. Подобный смысл понимания предполагает зависимость понимания от субъективных условий и различие понимания у различных лиц. Они различаются по форме образования понятий: понимание строит понятия априорно, итогом оказывается субъективность, а знание – апостериорно, результат его - объективность. Следовательно, их отличие заключается в отношении к опыту. Понятие «знания» содержит в себе ощущения, восприятия и представления и может быть соотнесено с явлением опыта.

Итоговой гносеологической категорией, которая закрепляет отличие метафизики и философии, обыденного и научного мышления, понимания и знания в концепции В.Лесевича является понятие «познавания». Оно предполагает существование объекта и субъекта, который делает внешний объект объектом своей мысли. «Познавание» предполагает, что система понятий, которая отражает предметную данность, аналогична ей. Следовательно, между представлениями и их объектами

есть сходство. В.Лесевич делает вывод, что познающий субъект должен придать результату познания характер общности, так называемой субъективной общности.

По мнению В.Лесевича, целью научного исследования может быть только субъективная общности, которая подразумевает существование объективной необходимости (внешняя принудительность объектов, обязательная для всех нормально организованных субъектов). В.Лесевич считает, что придавая научное значение только субъективной общности и объективной необходимости, мы сводим внешнюю принудительность объектов к ощущениям: «необходимость, связанная с ощущениями, как источником представлений, и общность ее для всех нормально организованных субъектов, составляет весьма прочное основание для осуществления познания»²⁷.

В.Лесевич, критикуя философию И.Канта, указывает на то, что основоположник критической философии, рассматривая восприятие, представление и понятие как одинаковые психические функции, пришел к ложному взгляду на происхождение мышления и суждения. В.Лесевич считает, что И. Кант, не различая обыденное и научное мышление, расчленил логическое суждение и пришел к выводу, что, поскольку опыт возможен только при помощи суждения, то его основанием служат понятия. Таким образом, неокантианская форма гносеологии В.Лесевича ориентируется на единичного субъекта и носит индивидуалистический характер.

С 90-х годов XIX века В.Лесевич в своем научном поиске приходит к принятию положений эмпириокритицизма, идеи которого он далее развивал до конца своих дней. Идеи эмпириокритицизма В.Лесевич связывает с понятием «научной философии», а также проблемой трактовки соотношения науки и философии в процессе познания.

Трактовку понятия «научной философии» В.Лесевич начинает с определения понятия «науки». По его мнению, для становления науки необходимо, чтобы её материал представлялся в форме понятий. Охватывая материал познания с их помощью, мы устанавливаем их значение через образование высших понятий, которые завершаются наивысшим понятием.

По мнению В.Лесевича, обыденные представления людей на уровне здравого смысла могут иметь общее с наукой содержание. Отличительная черта науки состоит лишь в том, что свое содержание она располагает в системе взаимосвязанных понятий, выведенных одно из другого. Исходя из этого, В.Лесевич делает вывод: «понятие, содержащее все, что есть общего в отдельном предмете, является как единство этого отдельного предмета; все же общее в мышлении субъекта является как единство различных мыслимых объектов»²⁸. Таким образом, науке присуще стремление к объединению охватываемого ею знания, то есть образованию одного наивысшего понятия.

В.Лесевич, пытаясь в гносеологическом значении представить философию как науку, сближает её с понятием философии и резюмирует, что «философия - как формальная наука – возможна»²⁹. По его мнению, решение вопроса о возможности философии как науки зависит от характера соотношения опытных наук и философии. «Опытные науки противопоставляются философии не с точки зрения

²⁷ Лесевич В.В. Письма о научной философии. Собр. Соч. Т.1, М., 1915.С.525.

²⁸ Лесевич В.В. Собр. соч. Т.2, М.,1915. С. 181.

²⁹ Лесевич В.В. Собр. соч. Т.2, М.,1915. С. 181.

опыта, а только постольку, поскольку опытные науки - науки специальные, а философия - наука всеобщая, - наука, объединяющая понятия, выработанные отдельными дисциплинами, и подводящая их под высшее общее понятие»³⁰. Таким образом, идея философии как науки наук воссоздается им в форме науки, которая содержит в себе понятие единства всех наук. Всякая специальная наука, ведущая к наивысшему философскому понятию, получает значение философской, так как для своего завершения она вводит относительно общее понятие к таким же понятиям других наук и стремится к выработке наивысшего понятия.

В.Лесевич задается вопросом об источнике синтетической деятельности познания, который приводит к становлению единства наук и формированию наивысшего общего понятия философии. В.Лесевич считает, что подводя единичные явления под понятия и законы, мы обобщаем их. Аналогичные объединения могут представлять высшие понятия и законы низшим, и таким образом это объединение может быть доведено до того понятия, которое соответствует наивысшему единству. В трактовке В.Лесевича, этим понятием оказывается принцип «наименьшей траты сил», являющийся главным требованием, предъявляемым к философии как строгой науке. Этот принцип является необходимым условием формирования научного знания, которое переносится на процесс познания.

Исходя из этого принципа научной философии, эмпириокритицизм сводит задачу научной философии к «подведению одного научного понятия под другое ... все специальные науки стремятся к одному пункту, в котором они сливаются в одно общее понятие, совершенно лишенное специального характера»³¹.

Таким образом, по мнению В.Лесевича, главным признаком научного знания является идея о логической упорядоченности, реализация которой в эмпириокритицизме призвана привести к тому, что философия станет «научной», а наука – «философией». В.Лесевич считает, что любая специальная наука, которая ведет к наивысшему понятию, становится философской, так как для своего завершения она вводит относительно-общее понятие, таким образом, вырабатывая наивысшее понятия. Поэтому философия перестает играть роль отдельной отрасли знания и становится знанием общим. Таким образом, в процессе эволюции своих философских взглядов В.Лесевич приходит к пониманию философии как «научной философии».

Подводя итог всему вышесказанному, можно сказать, что В.Лесевич в развитии своих философских взглядов прошел длинный путь, завершающем этапом которого стала научно-критическая философия, которую он считал законченным фазисом позитивизма, идеи которого он стремился популяризировать в российском обществе.

В качестве его основных заслуг перед философией и наукой стоит выделить следующие: установление содержания положительной философии, то есть ее предельного понятия; предложенная им классификация наук и основных методов научного познания; установление главного критерия противопоставления метафизического и научного мышления – понятия «познавания»; попытка определить место философии в системе научной методологии.

В.Лесевич внес значительный вклад в развитие русской философской мысли, а

³⁰ Лесевич В.В. Собр. соч. Т.2, М.,1915. С. 184.

³¹ Лесевич В.В. Собр. соч. Т.2, М.,1915. С. 183.

в частности – позитивизма. Он пытался привнести идеи положительной философии в общественное сознание. Одной из главных идей В.Лесевича было практическое применение научных достижений в обыденной жизни.

Литература:

1. Лесевич В.В. Опыт критического исследования основ начал позитивной философии. Собр. Соч. Т.1, М., 1915.
2. Лесевич В.В. Письма о научной философии. Собр. Соч. Т.1, М., 1915.
3. Лесевич В.В. Собр. соч. Т.1, М., 1915.
4. Лесевич В.В. Собр. соч. Т.2, М., 1915.
5. Лесевич В.В. Этюды и очерки. Спб., 1886.

УДК 371

ТРАДИЦИИ НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ КАК ФАКТОР ВОСПИТАНИЯ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ

Стовба В.И.

Бирский филиал БашГУ

Как известно, личность формируется и развивается под воздействием многих факторов, объективных и субъективных, природных и общественных, внутренних и внешних, независимых и зависимых от воли и сознания людей, действующих стихийно или согласно определенным целям. Особое место в современном образовательном процессе отводится сохраняющимся и передающимся по наследству из поколения в поколение народным нравственным традициям, обычаям, идеям и опыту, постулатам, наизданиям народной педагогики.

На протяжении многих веков народная педагогика была важнейшим средством воспитания подрастающего поколения, своеобразной философией воспитания. Многие из методического арсенала народной педагогики выдержало испытание временем и успешно применяется сегодня, что свидетельствует о великой силе народной педагогической мудрости.

Великие педагоги прошлого, Я.А. Коменский, К.Д. Ушинский, Н.К. Крупская, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинский и другие в своей теории и практике широко использовали традиционную культуру воспитания народов, потому что «каждый народ – великий педагог. Выдающиеся педагоги – народы» (Г.Н. Волков).

Назовем основные черты народной педагогики, выделенные академиком Г.Н. Волковым:

- творцом ее является не отдельный автор, а сам народ, поэтому ее можно назвать анонимной;
- этнопедагогика основывается на неосознаваемой, подсознательной сфере психики, она бытует в силу традиции, обычая, авторитета старших;
- отсутствует письменное закрепление педагогических установок, они воспроизводятся механически;
- педагогические и нравственные нормы обязательны для каждого независимо от материального достатка и социального положения.

Народная педагогика – это совокупность педагогических сведений и воспитательного опыта, сохранившихся в устном народном творчестве, обычаях, обрядах, детских играх, игрушках, традиционных формах досуга и художественного творчества, в традиционных национальных видах оздоровления, фольклоре и т.п. Народная педагогика стоит на изучении, исследовании педагогической культуры масс, выработанной тысячелетним опытом человечества и каждой конкретной нацией и бытующей в народе до наших дней (Г.Н. Волков).

Чтобы успешно воспитывать подрастающее поколение на народных традициях, педагогам надо знать ту предметную область, на которой базируется их деятельность, - народную педагогику, традиционную культуру воспитания и науку, их изучающую, - этнопедагогику.

В последние годы, во многом благодаря трудам академика Г.Н. Волкова, чл. – корр. РАО, профессора К.Ш. Ахиярова в педагогической науке выделилось новое направление, новая научная школа - этнопедагогика – наука о народной педагогике.

Термин «этнопедагогика» употребляется также в значении национально-народная педагогика, традиционная культура воспитания.

Этнопедагогика обобщает и описывает идеи, опыт народного воспитания, которые содержатся в устном народном творчестве, в традициях воспитания молодого поколения. Она изучает педагогическую культуру рода, племени, народности, нации, что составляет общность психического склада этноса. Этнические особенности являются результатом воспитания и влияния соответствующей социальной среды.

Как справедливо отмечает современный исследователь данной проблемы: «Этнопедагогика изучает процесс социального взаимодействия и общественного воздействия, в ходе которого создается конкретная личность, усваивающая социальные нормы, ценности, опыт; собирает и систематизирует народные знания о воспитании и обучении детей, всю народную мудрость, отраженную в религиозных учениях, сказках, сказаниях, былинах, притчах, песнях, загадках, поговорках, играх, игрушках и прочие, в семейном укладе жизни, быте, традициях, а также философско-этические, педагогические мысли и воззрения, то есть весь педагогический потенциал, оказывающий влияние на процесс социо - и историко-культурного формирования личности» [1, с.10].

Историография научных исследований проблем научной педагогики свидетельствует о том, что изучение и практическое использование народного опыта воспитания как социально-исторического феномена на всех этапах исторического развития человечества входило в научные интересы педагогов прошлого и настоящего.

Хотя в советское время этнопедагогические исследования не очень поощрялись, как справедливо заметил профессор К.Ш. Ахияров, ныне имеется целый ряд трудов, посвященных этнопедагогике русского народа (Б.А. Александров, З.П. Васильцова), азербайджанского (А.Ш. Гашимов), татарского (Я.Х. Ханбиков, З.Г. Нигматов), белорусского (А.П. Орлова), украинского (М.П. Стельмахович), грузинского (М.П. Хинтабидзе), чувашского (Г.Н. Волков), башкирского (Ахияров К.Ш., Исхаков Т.К.), марийского (Чуриков И.А.).

В настоящее время в России активизировалась исследовательская работа по

этнопедагогической тематике, она включает теоретическое осмысление педагогического опыта воспитания многих народов.

В Республике Башкортостан проблемами этнопедагогики башкирского народа занимались и занимаются ученые К.Ш. Ахияров, У.Ш. Атангулов, В.И. Баймурзина, Х.Х. Баймурзин, Т.К. Исхаков, А.М. Сафин, З.Д. Киекбаева, Ю.З. Кутлугильдина и другие. В их трудах выявлены прогрессивные традиции народной педагогики, разработаны пути их использования в эстетическом, нравственном, трудовом, экологическом воспитании школьников.

Народная педагогика исторически сложилась в глубокой древности – поэтому является предшественницей научной педагогической мысли. Она существует столько времени, сколько существует сам народ.

Среди средств народной педагогики особое место принадлежит фольклору как носителю народной мудрости. Знания, накопленные нашими предками о жизни, природе, людях нашли отражение в сказках, легендах, байках, песнях, поговорках, загадках, народных приметах, героическом эпосе и составляют основу фольклора.

По мнению А.М. Горького: «От глубин древности фольклор неотступно и своеобразно сопутствует истории» [2, с. 312].

В переводе с английского языка понятие «фольклор» означает «народная мудрость», «народоведение», «народознание». Из фольклора мы узнаем о духовных и нравственных ценностях народа, его традициях, обычаях и обрядах, идеалах и т.д.

Фольклор - главный источник знаний о принципах воспитания, основа основ воспитания молодого поколения, средство формирования мировоззрения и педагогического воздействия на детей. По справедливому мнению К.Д. Ушинского, художественное совершенство произведений устного народного творчества выступает в органическом единстве с «педагогическим гением народа». *«Жить – значит Родине служить»; «Человек без Родины, что соловей без песни»; «Труд кормит, а лень портит»; «Ученье свет, а неученье - тьма»; «Не много читай, да много разумей»; «Не спеши языком, спеши делом»; «Не плюй в колодец, пригодится воды напиться»; «Что посеешь, то и пожнешь»; «Не имей сто рублей, а имей сто друзей»; «Всякого слушай, а никому не поддавайся» - учат пословицы и поговорки, которые «всегда кратки, а ума и чувства вложено в них на целые книги» (М. Горький).*

О воспитательном значении пословиц и поговорок говорится в исследованиях Г.Н. Волкова, в работах В.Ф. Афанасьева, А.Э. Измайлова, Т.И. Петровой, Т.Г. Тайчинова, З.Б. Цаллоговой и др.

Пословицы и поговорки – неотъемлемая часть живой народной речи. Народ на протяжении веков и тысячелетий собирал золотые россыпи народной педагогики. Русские пословицы, по мнению К.Д. Ушинского, играют огромную роль в формировании общей человеческой культуры. «По форме – это животрепещущее проявление родного слова, вылетевшее прямо из его живого, глубокого источника – вечно юной, вечно развивающейся души народа... По содержанию наши пословицы важны для первоначального обучения тем, что в них, как в зеркале, отразилась русская народная жизнь со всеми своими живописными особенностями. Может быть, ничем нельзя так ввести дитя в понимание народной жизни, как объясняя ему значение народных пословиц. В них отразились все стороны жизни народа: домашняя, семейная, полевая, лесная, общественная; его потребности, привычки,

его взгляд на природу, на людей, на значение всех явлений жизни» [3, с. 62-63].

Преемственность поколений составляет одну из главных заповедей народной педагогики. Видимо, мы еще не раз и не два вспомним мудрое утверждение Н.Г. Чернышевского о том, что черты молодого поколения людей определяются «качествами старшего поколения».

По мнению А.С. Пушкина, культурный человек тот, кто бережет наследие прошлого. «Уважение к минувшему – вот черта, отделяющая образованность от дикости», - утверждал поэт.

И, безусловно, прав был В.А. Сухомлинский, когда говорил, что без прошлого нет будущего. вниманием к прошлому измеряется истинная просвещенность народа.

Исторический опыт показал: незнание культуры своего народа, его прошлого и настоящего ведет к разрушению связи между поколениями – "связи времен", что наносит урон развитию человека и народа в целом.

Забывая свои корни, мы разрываем связь времен и поколений, а «человек без памяти прошлого, поставленный перед необходимостью заново определить свое место в мире, человек, лишенный исторического опыта своего народа и других народов, оказывается вне исторической перспективы и способен жить только сегодняшним днем», - утверждал Ч. Айтматов [4, с. 197-198].

Именно об этом говорил историк В.О. Ключевский: «Я не знаю, каков будет человек через тысячу лет; но отнимите у современного человека этот нажитой скарб обрядов, обычаев и всяких условностей, - и он все забудет, всему разучится и должен будет все начинать сызнова» [5].

Одним из важнейших факторов воспитания в народной педагогике является традиция.

Известно, какое значение придавал А.С. Макаренко традициям в коллективе. Традиции – мостик от прошлого к настоящему и будущему.

По А.С. Макаренко: «Ничто так не скрепляет коллектив, как традиция. Воспитать традиции, сохранить их - чрезвычайно важная задача воспитательной работы...» [6, с.125] Такие традиции украшают жизнь ребят. Живя в такой сетке традиций, ребята чувствуют себя в обстановке своего особенного коллективного закона, гордятся им и стараются его улучшить...» [6, с.127].

Традиции - понятие весьма сложное, объемное, многогранное, охватывает самые разнообразные явления жизни и является предметом обсуждения, дискуссий среди философов, культурологов, социологов, историков, педагогов, филологов, этнографов. Существует определенная сложность при определении этого понятия, т.к. традиции изучаются многими гуманитарными науками и каждая наука осуществляет исследование этого феномена самостоятельно, не пользуясь достижениями других наук.

Так что же такое традиции? Термин «традиция» (от лат. traditio) интерпретируется в справочных философских изданиях как: 1) передача, 2) выдача, 3) преподавание, 3) обучение, 4) предание, повествование, 5) установившееся издавна мнение или привычка, 6) трансляция, 7) идентитет или идентично-целое, 8) этос [7, с.518].

Советская философская энциклопедия 1970 года издания дает следующее

определение традиции: «Традиция (от лат. traditio - передача, вручение, предание) - механизм воспроизводства социальных институтов и норм, при котором поддержание последних обосновывается, узаконивается самим фактом их существования в прошлом» [8, с.253].

В словаре и хрестоматии современной философии традиция трактуется следующим образом: «традиция - это механизм воспроизводства социальных институтов и норм; передача духовных ценностей от поколения к поколению; общественные отношения, отличающиеся определенной исторической устойчивостью, повторяемостью, общностью» [9, с. 79].

В Философском энциклопедическом словаре традиция раскрывается как «исторически сложившиеся и передаваемые от поколения к поколению обычаи, обряды, общественные установления, идеи и ценности, нормы поведения, элементы социально-культурного наследия, сохраняющиеся в обществе или в отдельных социальных группах в течение длительного времени» [10, с. 663]. В качестве традиций выступают определенные общественные установления, неписанные законы, нормы поведения, ценности, идеи, обычаи, обряды, порядки и т.д.

Традиции выполняют целый ряд функций: устанавливают преемственность культур; являются формой хранения и передачи информации и культурных ценностей от поколения к поколению; производят отбор одобряемых обществом образцов поведения и ценностей [11].

Рассматривая соотношение человека с культурой и традициями, известный философ А.Г. Спиркин дал следующее общеполитическое определение традиций. Это, пишет он, «определенный тип отношений между последовательными стадиями развивающегося объекта - в том числе и культуры, когда «старое» переходит в новое и продуктивно «работает в нем». Далее ученый обоснованно заявляет: «Если эта продуктивная традиция способна преобразоваться в контексте общественно нового, способствуя его развитию, она приобретает устойчивость. Традиция, которая мешает развитию общества, постепенно изживает себя» [12, с. 8].

Народная педагогика, как другие формы общественного сознания, такие, как наука, идеология развивалась веками, на основе преемственности, отрицания устаревших мыслей, идей и удержания того положительного, что накоплено и собрано по крупицам коллективным педагогическим опытом каждого народа.

Прав современный исследователь, когда пишет о том, что изучение народных педагогических традиций открывает новую до недавнего времени остававшуюся в тени и выпавшую из поля зрения официальной науки неисчерпаемо богатую область педагогики. «Разумно – уважительное обращение к седой древности вознаградит множеством неожиданных педагогических находок, в непреходящей ценности в которых можно убедиться, примерив их к современным реалиям даже теоретически». И далее ученый очень точно сказал: «Объединяя в себе такие нравственные категории, как ответственность, долг, честь, совесть, терпимость, любовь, сопереживание ближнему, потребность в добротворчески созидательной деятельности, являющиеся условием воспроизводства общества и самоутверждения человека, народные традиции создают собою этнокультурную среду, выступая важнейшим средством воспитания» (Малютин И.П., 1999).

В заключение необходимо сказать о том, что традиции - элементы социального

и культурного наследия, устоявшиеся взгляды на жизнь, обряды и обычаи, идеи и опыт народной педагогики и сегодня бытуют в семьях, в городах, особенно в деревнях и селах, выдержали испытание временем и наряду со многими другими факторами принимают участие в воспитательном процессе и помогают формировать личность.

Список литературы:

1. Чуриков И.А. Этнопедагогика народа мари: Учебное пособие для вузов. – М., 2005.
2. Горький М. Материалы и исследования. – М-Л., 1934. – Т.1.
3. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения. В 6 т. Т.4. М., Педагогика, 1989.
4. Айтматов Ч.Т. Собрание сочинений. В 3-х т. – Т.2. Повести. Роман. – М.: Мол. гвардия, 1983.
5. Ключевский В.О. Сочинения. В 9-ти т. Т.3. Курс русской истории. Ч.3. - М.: Мысль, 1998.
6. Макаренко А.С. Сочинения в 7 томах. – Т.1. – М., Изд-во Академии педагогических наук, 1957.
7. Новейший философский словарь. – М., 2004.
8. Левада Ю.А. Традиция //Философская энциклопедия: В 5-ти т. Т.5. – М., 1970.
9. Современная философия: словарь и хрестоматия. - Ростов-на-Дону, 1995.
10. Философский энциклопедический словарь. - М., 1989.
11. Садохин А.П. Этнология: Учебный словарь. – М.: Гардарики, 2002.
12. Спиркин А.С. Человек, культура, традиция. – В кн.: Традиция в истории культуры. – М.: Наука, 1978.

УДК 17. 036. 23: 125

КОНЦЕПЦИЯ ГЛОБАЛЬНОГО ЭВОЛЮЦИОНИЗМА КАК РЕАЛИЗАЦИЯ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОГО ПОДХОДА К ИЗУЧЕНИЮ УНИВЕРСУМА

к. филос. н., доцент Приходько Ф.С.

УО «Белорусская государственная сельскохозяйственная академия»

Сегодня становится очевидным, что реальный успех в решении глобальных проблем зависит от глубокой теоретической проработки этих проблем, которые носят комплексный и междисциплинарный характер. В последние десятилетия XX века задача выработки языка широкого междисциплинарного общения как условия решения важнейших глобальных проблем современности осознается научным сообществом в качестве центральной задачи нашего времени.

Естественные науки по мере расширения своего предметного поля исследований, вовлечения в сферу своих научных интересов все более сложных и системно организованных объектов все чаще стали использовать в своих фундаментальных теориях и объяснительных схемах такие понятия, которые раньше были лишь в арсенале социально-гуманитарных наук. Например, понятия истории, цели, смысла, ценности, значимости и др. Естествознание конца XX –

начала XXI столетия. начинает обнаруживать в природе черты, присущие человеку, его жизненному миру, а современная научная картина мира включает в себя и природу, и человека, и культуру как органически взаимосвязанные части единого в своей основе и целостного Универсума.

С объединением идей теории относительности и квантовой механики, физики элементарных частиц и космологии в рамках теорий Большого Взрыва, расширяющейся и раздувающейся Вселенной все известные уровни структурной организации Универсума предстают в современной картине мира как части единого в своей основе Космоса и как последовательные этапы эволюционно-исторического развития, длящегося приблизительно 15 миллиардов лет. В последнее десятилетие XX века. весь этот богатейший материал из различных областей естествознания был теоретически осмыслен с позиций синергетики, теории информации и динамики нелинейных систем.

Появляются публикации, в которых достаточно убедительно обосновывается положение о единстве естественно-научного и гуманитарного знания, исходя из представления, что объяснение и понимание есть универсальные операции мышления, взаимно дополняющие друг друга. «Долгое время, – отмечает А.А. Ивин, – они противопоставлялись одна другой. Так, позитивизм считал объяснение если не единственной, то главной функцией науки, а философская герменевтика сферу объяснения ограничивала естественными науками и понимание выдвигала в качестве основной задачи наук гуманитарных. Сейчас становится все более ясным, что операции объяснения и понимания имеют место в любых научных дисциплинах – и естественных, и гуманитарных – и входят в ядро используемых ими способов обоснования и систематизации знания» (1, С. 137). В основе рассуждений А.А. Ивина лежит концепция двойственности всех принципов и общих законов научной или иной теории.

Кибернетика ввела и легализовала применительно к описанию природных, и прежде всего живых, процессов такие телеологические понятия, как «цель», «функция», а теория информации такие, казалось бы, сугубо аксиологические и гуманитарные понятия, как «ценность» и «смысл». Долгое время, особенно в отечественной литературе, значимость кибернетики и теории информации для преодоления раскола двух культур – гуманитарной и естественнонаучной – рассматривалась лишь с точки зрения возможности повышения уровня строгости и точности рассуждений в тех разделах гуманитарных наук, в которых можно было продуктивно пользоваться их методами. Но у этого процесса была и другая сторона. Использование понятий и методов кибернетики и теории информации в технической сфере и в области естествознания означало наделение чисто человеческими чертами не только живых организмов (и живых систем вообще), но и неживых автоматических систем. Процесс экспансии телеологических и аксиологических понятий при научном описании сложных естественных систем любой природы сегодня только усиливается. И в настоящее время, когда появилась возможность объединения методов теории информации, нелинейной динамики и теории самоорганизации (т. е. синергетики) для построения конструктивных моделей происхождения жизни, сознания, мышления, языка, культуры и т. д., эти вопросы вновь стали в высшей степени злободневными. Становится все более очевидным, что центральным базовым понятием при научном осмыслении

феноменов жизни, сознания, мышления является понятие информации. Но не просто информации, а информации осмысленной и ценной. Ценность же информации зависит от цели, с которой эта информация используется.

Концепция глобального эволюционизма представляет собой достаточно сложный комплекс знаний, включающий в себя как новейшие данные ряда современных научных дисциплин, так и положения методологического и философско-мировоззренческого порядка. Принцип глобального эволюционизма представляет собой одну из фундаментальных составляющих современной научной картины мира и тех методологических стратегий, которые позволяют трактовать неорганические, органические и социокультурные системы как сложно структурированные и развивающиеся комплексы. Концепция универсального или глобального эволюционизма сложилась и получила достаточно широкое признание в последние десятилетия XX столетия. Согласно этой концепции, системные объекты различной природы, как и мир в целом, находятся в состоянии динамических взаимодействий и постоянной нестабильности. В результате не только биологические и социальные системы, но и физические объекты, включая Метагалактику, рассматриваются как эволюционирующие, изменяющиеся во времени объекты.

Основной вклад в обоснование и утверждение принципов глобального эволюционизма как эффективной объяснительной модели и широко распространенного в современной науке стиля мышления вносят физико-космологические, биохимические и социально-экологические научные дисциплины. Глобальный эволюционизм представляет собой принцип, обеспечивающий экстраполяцию эволюционных идей, получивших обоснование в биологии, геологии, астрономии, химии, на все сферы действительности и рассмотрение неживой, живой и социальной материи как единого универсального эволюционного процесса.

Глобальный эволюционизм – это интегративное исследовательское направление, учитывающее динамику развития неорганического, органического и социального миров. В основе его идея о единстве мироздания и представления о том, что весь мир является огромной эволюционирующей системой. В современной философии науки глобальный эволюционизм занимает одно из центральных мест. Выйдя из недр естественных наук, базируясь на закономерностях Вселенной, он отличается универсальностью и огромным интегративным потенциалом. Глобальный эволюционизм включает в себя четыре типа эволюции: эволюцию космическую, химическую, биологическую и социальную – объединяя их генетической и структурной преемственностью.

В. Эбелинг, А. Энгель, Р. Файстель в своей работе «Физика процессов эволюции. Синергетический подход» реализовали синтетический, междисциплинарный подход к теоретической реконструкции процесса эволюционно-исторического развития Универсума как единого целого по этапам и уровням: космическая эволюция (от Большого Взрыва до образования химических элементов, на одном уровне, звезд и планет – на другом); химическая эволюция (вплоть до образования сложных органических соединений); геологическая эволюция (образование земной коры, гор, воды и т. д.); возникновение и эволюция протоклетки, образование биосферы; дарвиновская эволюция видов животных и растений; эволюция человека, общества; эволюция информации и обмена

информацией и т.д. «Исследование процессов эволюции, – полагают авторы, – принесли в физику новое мышление и новый метод работы, которые до того были достоянием только биологических и общественных наук: историческое мышление и исторический метод... Авторы настоящей книги убеждены, что перед эволюционными методами открывается прекрасное будущее, и усматривают в их разработке основное назначение физики процессов эволюции» (2. С. 10).

Наряду со стремлением к объединению представлений о живой и неживой природе, социальной жизни и техники одной из целей глобального эволюционизма является интеграция естественно-научного, обществоведческого, гуманитарного и технического знания, т.е. глобальный эволюционизм представляет собой рождение нового типа целостного знания. Появление синергетики также свидетельствует о поиске глобальных и общеэволюционных закономерностей, универсально объединяющих развитие систем различной природы.

Современная парадигма нелинейного мышления демонстрирует свой теоретико-методологический потенциал в первую очередь при исследовании и описании процессов в живой природе, поскольку биологические объекты являются открытыми системами и удалены от состояния термодинамического равновесия. Затем и объекты неорганической природы стали интерпретироваться как открытые системы, обменивающиеся веществом, энергией и информацией с окружающей средой. А это означает, что фундаментальные науки о неживой природе – физика, химия, космология – должны учитывать эволюционный фактор и принцип нелинейности в поведении физико-химических объектов. Отсюда возникает потребность в разработке универсальной нелинейной методологии, которая бы смогла стать адекватным средством для описания процессов изменения и эволюционной динамики на различных уровнях организации материи.

Литература

1. Ивин А.А. Ценности и проблемы понимания // Полигнозис, 2002, №4.
2. Эбелинг В., Энгель А., Файстель Р. Физика процессов эволюции. Синергетический подход. М., 2001.

УДК 378

МІСЦЕ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СУЧАСНІЙ ПРИКОРДОННІЙ НАУЦІ

к. т. н. Ананьїн О.В.

Науково-дослідний інститут Державної прикордонної служби України
Секретар вченої ради

Трансформаційні процеси у сучасному світі обумовили появу нових загроз національним інтересам України в її прикордонному просторі. Тому виникла необхідність глибокого теоретичного опрацювання та фундаментальних системних досліджень з пошуку шляхів розв'язання проблем і суперечностей, які існують у сфері безпеки державних кордонів [1;2].

Сучасна прикордонна наука формується у самостійну галузь знань про закони

та явища, що пов'язані із захистом інтересів особи, суспільства, держави у прикордонному просторі. Вона потребує диференціювання та систематизації різних складових з багатьох наукових галузей: філософської; соціальної; політичної; економічної; правової; технічної; педагогічної; психологічної; екологічної; духовної; військової тощо. У свою чергу систематизація та диференціювання знань і організація наукового підходу з різних галузей науки з метою вивчення сучасних проблем у прикордонній сфері не можливі без впровадження та здійснення міждисциплінарних досліджень у наукових установах та навчальних закладах прикордонного профілю.

Крім того міждисциплінарні дослідження повинні забезпечити вивчення низки таких важливих питань як: нові загрози національним інтересам на державному кордоні України; договірно-правове оформлення державного кордону; управління протидією нелегальній міграції; проблеми візової політики; міжнародне співробітництво; протидія економічній контрабанді та незаконному обороту наркотиків, та зброї; протидія міжнародному тероризму; захист інтересів України у виключній морській економічній зоні; боротьба з корупцією; розвиток в Україні інтегрованого прикордонного менеджменту тощо. Про це наголошують вітчизняні фахівці, зокрема М. М. Литвин, А. В. Махнюк, О. Г. Мельников; [3;4;5]. Наукові дослідження проблем, пов'язаних з безпекою державних кордонів та впровадження їх вивчення у навчально-виховний процес потребують активної участі і фахівців наукових установ інших силових структур України.

Необхідно зазначити, що сучасний етап формування прикордонної науки відзначається, як раз, використанням міждисциплінарних досліджень, що поєднують у собі методологію різних наукових дисциплін. В залежності від специфіки та характеру поставлених на дослідження наукових завдань. Сучасна прикордонна наука вже поєднала у собі велику кількість наукових галузей знань: філософію; історію; державне управління; військові науки; технічні науки; політичні науки; економічні науки; соціологію; логіку; психологію; педагогіку; юриспруденцію. Саме у цьому і полягає міждисциплінарний характер прикордонної науки. Міждисциплінарні наукові дослідження у прикордонній науці сформуєть необхідний науковий фундамент для забезпечення національних інтересів у прикордонному просторі, що будуть базуватиметься на геополітичних, економічних та соціокультурних потребах українського суспільства.

Міждисциплінарний та комплексний характер прикордонної науки дозволить охопити великий спектр наукових проблем, які у сучасних умовах, потребують скорішого розв'язання. До них належать: соціально-філософські проблеми утворення державних територій та пов'язанні з цим процеси міждержавного розмежування; соціальні та духовні складові у існуванні прикордонних територій; типологія, функції та властивості державних кордонів; розвиток та становлення охорони державних кордонів; напрями, форми і способи розвитку державних інституцій із захисту прав особистості, суспільства та держави у прикордонному просторі; розробка концептуальних положень з безпеки державних кордонів та прикордонної діяльності; оцінка і аналіз ризиків у прикордонній сфері; призначення завдання та функції і перспективи розвитку прикордонної політики держави; сили та засоби охорони державного кордону, форми і методи їх застосування в оперативно-

службової діяльності прикордонних підрозділів.

На сучасному етапі реформування Державної прикордонної служби України у правоохоронний орган спеціального призначення європейського зразка впровадження міждисциплінарних досліджень у наукових установах, та у навчально-виховний процес у навчальних закладах прикордонного профілю дасть змогу створити єдину наукову теорію, що охопить концептуальні засади становлення та розвитку охорони державного кордону А також підвищить ефективність наукового забезпечення державних інституцій, що реалізують державну політику у прикордонній сфері.

Список літератури:

1. Мазур В. Ю. Прикордоннологія сучасність і майбутнє: науково-практична конференція (Хмельницький, 12 травня 2011 року) / Державна прикордонна служба України, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2011. – С. 40 – 42.

2. Діденко О. В. Прикордоннологія як наука: стан, перспективи розвитку й роль у науковому забезпеченні професійної підготовки офіцерів Державної прикордонної служби України / О. В. Діденко // Науковий вісник Державної прикордонної служби. – Хмельницький: 2012. – № 2. – С. 5 – 10.

3. Литвин М. М. Інтегрований прикордонний менеджмент у сучасних умовах / М. М. Литвин // Наука і оборона. – К.: 2010. – № 2. – С. 3 – 7.

4. Махнюк А. В. Координація діяльності у сфері інтегрованого управління кордонами / А. В. Махнюк, М. М. Литвин // Збірник наукових праць «Актуальні питання прикордонної безпеки. Сучасний стан та перспективи розвитку». – Хмельницький: Видавництво Національної академії державної прикордонної служби України, 2011 – №1. С. 3 – 12.

5. Мельников А. Г. Особенности формирования системы государственного управления в сфере пограничной безопасности Украины: международная конференция [«Интегрированное управление границей: достижения и перспективы»] (Киев, 14 – 15 апреля 2010 г.) / EUBAM. – К: EUBAM, 2010. С. 25 – 31.

ФІЛОСОФСЬКІ ВАРІАНТИ РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ІРАМІДИ У ХХІ СТОЛІТТІ

¹д.т.н., професор Мараховський Л.Ф., ²к.т.н., професор РАЕ Козубцов І.М.

¹Державний економіко-технологічний університет транспорту, (м. Київ Україна)

²Науковий центр зв'язку та інформатизації Військового інституту телекомунікацій та інформатизації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», (м. Київ Україна)

Постановка проблеми та зв'язок її з важливими науковими завданнями. За останнє десятиліття наука та освіта зазнала істотного реформування. На пострадянський простір поширилась європейська освітня та наукова інтеграція у вигляді Болонського процесу. Він передбачає створення єдиного інформаційного

простору, нерозривною складовою якою є освіта та наука. Інтегративні процеси розширили і область наукових досліджень, стираючи межі між науковими напрямками, спеціальностями та науками. Все більше домінуючими стають міждисциплінарні дослідження, які неможливо правомірно проводити без створення міждисциплінарних консолідацій, призм [1]. Розуміючи неминучість інтеграційних процесів у суспільстві в рамках Болонського процесу, пропонується змінити і систему підготовки наукових та наукових кадрів вищої кваліфікації. Потрібно формувати дослідників з міждисциплінарною науково-педагогічною компетентністю. Тільки такі дослідники спроможні компетентно проводити наукові міждисциплінарні дослідження та ідентифікувати отримані наукові результати у відповідності до існуючої картини світу згідно Переліку наукових спеціальностей [2] та наукової піраміди. Без реформування Переліку [2] шляхом впровадження міждисциплінарної спеціальності [3] та доповнення наукової піраміди міждисциплінарною наукою ускладнюється подальша ідентифікація наукового результату. Існуюча практика бібліографічного розподілу міждисциплінарного результату вже не задовольняє умови оригінальності, а навпаки вносить плутанину.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за проблемою. Проблематика міждисциплінарних досліджень різностороння та широка, про що свідчать запити в пошуках Google, Yandex, Rambler. Всі вони направлені на часткові дослідження. Так в роботі [4] відмічається, що філософія не має свого особливого змісту; вона лише приводить узагальнений систематичний порядок всіх наук, тобто класифікацію або ієрархію наук [5].

Предметом дослідження [6] є створення бібліотечно-бібліографічних класифікацій наук.

Сходи наук – це образне уявлення ієрархії основних наук при їх класифікації, запропонованої Огюстом Кантом [7].

В цих дослідженнях не розглядається необхідність у формуванні такої категорій як окремого міждисциплінарного наукового напрямку та спеціальностей.

Формулювання цілей статті. В роботі поставлено за мету дослідити питання породження необхідності формування нового покоління дослідників (наукових та науково-педагогічних кадрів) з міждисциплінарною компетентністю. Нові дослідники повинні працювати в міждисциплінарних галузях знань.

Існуюча наукова картина у вигляді наукової піраміди гальмує і не уможливлює проведення міждисциплінарних досліджень. Отже, розглянемо нову наукову піраміду, як нову наукову філософію. Її будемо розглядати під ракурсом міждисциплінарної призми [8].

Основний матеріал дослідження. Застосуємо в дослідженні міждисциплінарну призму [8].

Вважається, що наука виникла в VI ст. до нашої ери у Стародавній Греції у вигляді перших теоретичних систем Фалеса і Демокрита [9, с. 54-98; 10], як ще не розчленоване ціле, невіддільне від філософії (рис. 1).

Процес диференціації наукового знання почався вже тоді, і єдина наука розгалужується на науки про природу, про суспільство, математику і філософію. Математика, займаючи особливе місце в системі наук, пов'язана з природознавством пізніше, ніж з суспільними науками, і тому у багатьох випадках її можна розглядати

разом з ними. З виникненням філософії і перших спроб підсумовування наукових знань з'явилася необхідність в систематизації і класифікації наукових знань. Перші спроби зробили філософи Демократ, Платон і Аристотель.

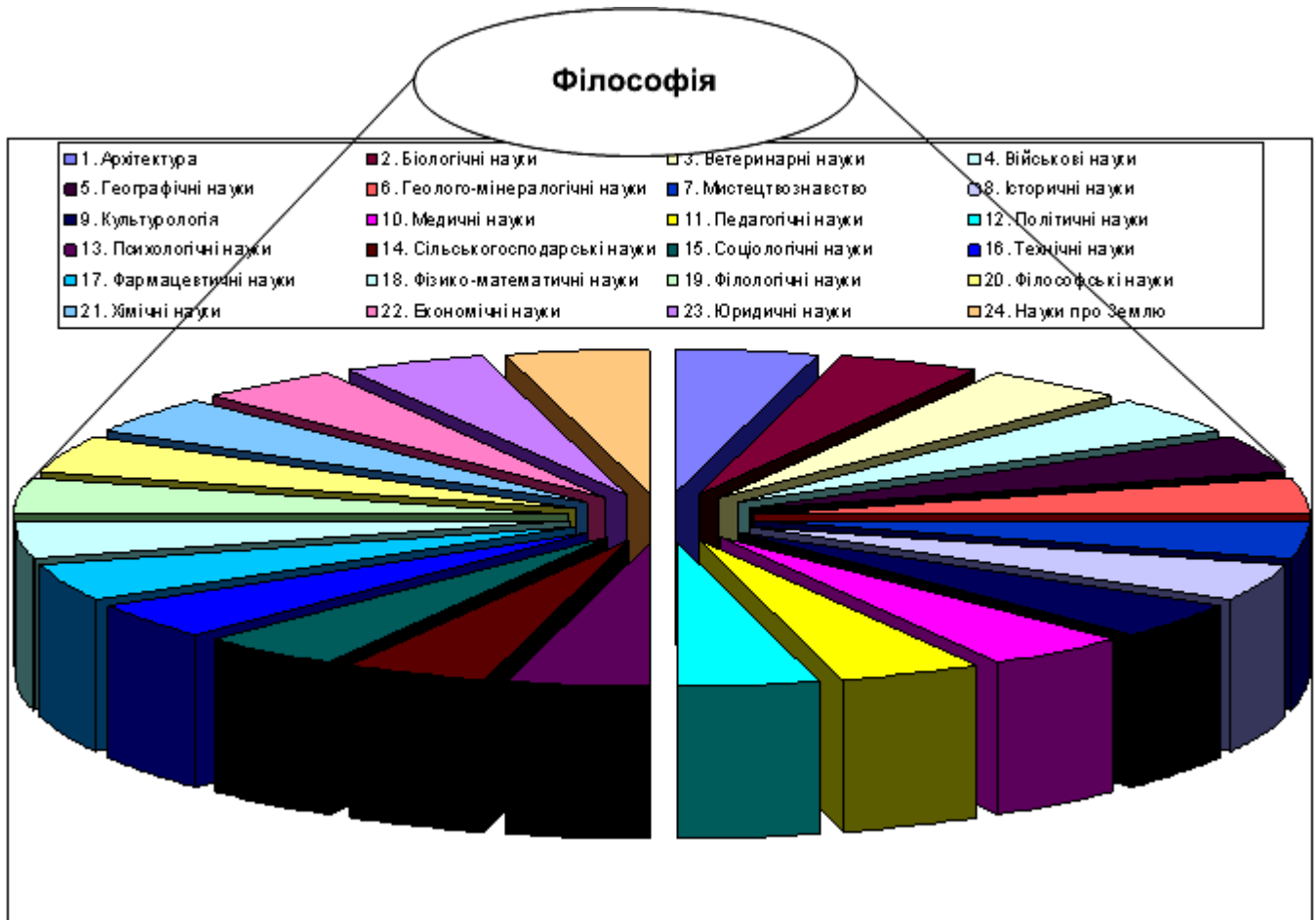

Рис. 1. Стародавня філософія

Класифікація розділів науки Аристотелем на фізику (природа), етику (суспільство) і логіку (мислення) проіснувала дуже довго [11, 12].

Основи сучасної класифікації наук заклав Сен-Симон. В XIX столітті О. Кант систематизував ідеї Сен-Симона і склав «енциклопедичний ряд» основних наук. Він розташував їх у порядку зменшення абстрактності. Цей ряд тепер прийнято називати ієрархічними сходами наук. Якщо не брати до уваги деякі різночитання [13-16], в сучасній версії сходи мають наступний вигляд (рис. 2).

Ці «сходи» відображають:

- перехід від простих і загальних явищ до складних і окремих;
- ускладнення основних форм руху матерії;
- історичну послідовність розвитку наук.

У результаті розвитку кожної з наук об'єкти, які ця наука може ефективно досліджувати, стають все більш складними. Фізика освоює прикордонні області хімії, хімія - біології. Так, хімічна фізика пояснила періодичний закон, природу хімічного зв'язку. Біологічна хімія досліджує обмін речовин в живих організмах, наблизилася до розкриття пристрою і механізму дії генетичного коду.

Подальше розширення можливостей опису науки може бути досягнуто шляхом

переходу від «драбини наук» до відповідного «дерева», до багатовимірних варіантами ієрархічної градації наук.

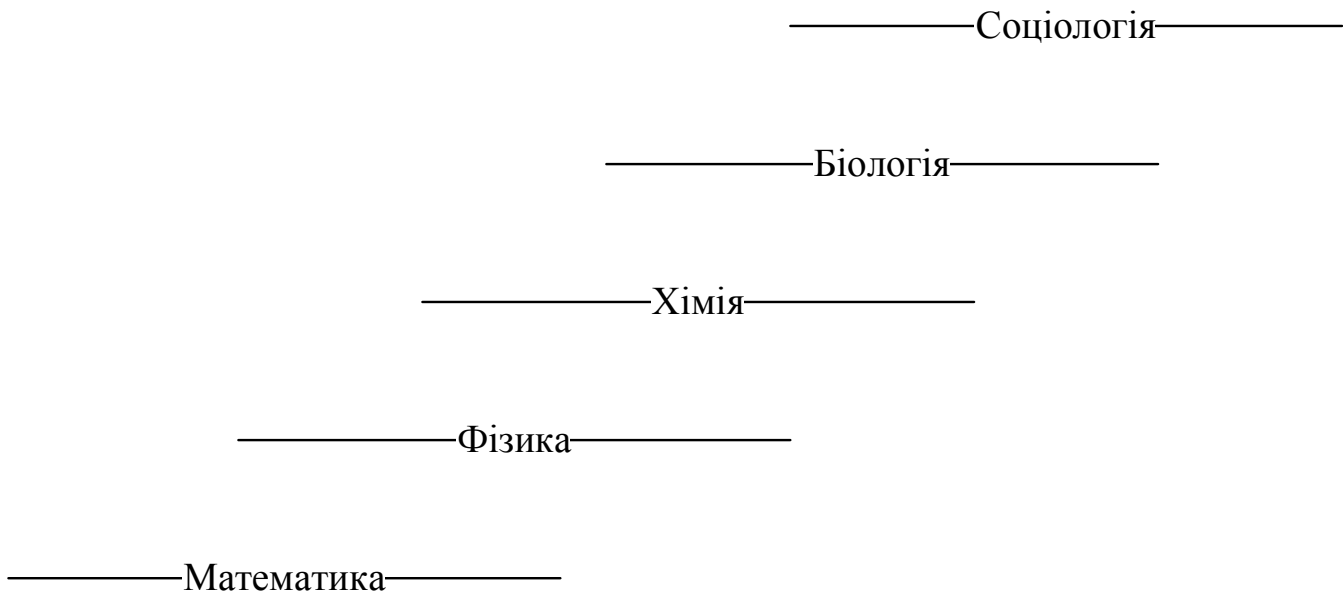

Рис. 2. Перші наукові сходи (систематизовані ідеї Сен-Симона)

Якщо укрупнити масштаб розгляду, то окремі сходинки в сходах наук перестануть бути помітними, і всі сходи постають як один щабель під назвою «наука». Цей ступінь є складовою частиною сходів більш високого порядку, яку вперше показав Джеймс Джордж Фрезер.

Наукова сходинка наблизилася до існуючої наукової картини світу.

Отже, історичний розгляд філософії як науки, що досліджує основні закономірності, дозволив нам помітити поступовий розподіл її на сучасні наукові напрями. Наслідки процесу розподілу в наочній формі представлено в існуючій науковій піраміді, які і складають наукову картину, яку представлено на рис. 3.

Сучасна картина налічує 24 наукові напрями. Всі вони загально вживані як наукові спеціальності, за якими здійснюється захист дисертаційних робіт на здобуття вченого ступеня кандидата та доктора наук за цими спеціальностями. Зараз ці спеціальності акумульовані в єдиному Переліку наукових спеціальностей [2]. Безперервний процес нових досліджень, пошук, збагачують існуючу наукову картину світу новими знаннями. З часом вони наситили основні спеціальності і розширили їх межі. Інтенсивний розвиток кібернетики та дослідження на стику різних наук, техніки, педагогіки, психології та міжнаукових зв'язків сприяло появі штучного інтелекту. Саме дослідження на стику наук і породжує явище міждисциплінарності.

Еволюційність наукових напрямів та інтенсифікація досліджень на стику суміжних наук поступово, немов дифузійно, об'єднав наукові напрями, а згодом стесалися чіткі грані (межі) між ними. На перший погляд здавалося, що все це перетворилося на науковий „вінегрет”.

Заклики у вигляді висунутих вимог Вищої Атестаційної Комісії (ВАК) СРСР, а згодом ВАК України задали вектор руху науковим дослідженням здобувачів, аспірантів, ад'юнктів та докторантів в міждисциплінарну область. Здобувачі вченого

ступеня масово почали шукати цю загадкову міждисциплінарну область.

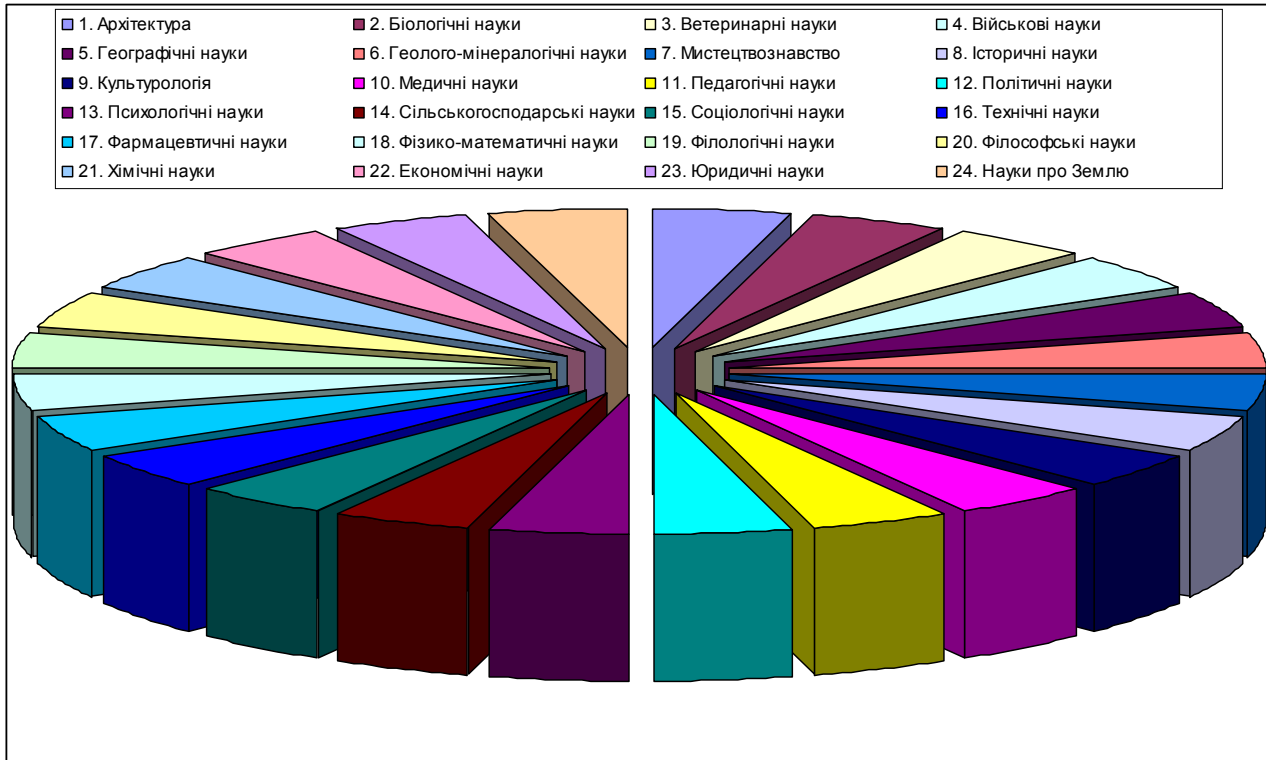

Рис. 3. Існуюча наукова піраміда, яка і складає наукову картину

Державна Атестаційна Комісія (ДАК) України досі не визнає міждисциплінарної науки, як окремої. Однак і не заперечує.

Відсутнє чітке визначення меж міждисциплінарності, та до якого наукового напрямку та спеціальності класифікувати отриманий здобувачем міждисциплінарний науковий результат. Суперечним виявилось те, що здобувачам вченого ступеня кандидата наук дозволяється захищати дисертаційну роботу лише за однією спеціальністю. А як бути у випадку, коли дисертаційна робота носить міждисциплінарний характер? Міждисциплінарність (міждисциплінарні зв'язки) можуть носити два або більше наукових напрямів. Чіткості між ними виявити неможливо. Тоді за якою ж спеціальністю здобувач змушений подавати до захисту дисертаційну роботу у спеціалізовану Вчену Раду? Досі це питання не вирішено. Захист здійснюють за тою спеціальністю, за якою спеціалізована вчена рада погодиться прийняти дисертацію до розгляду та захисту. Отже, рекомендації ДАК України щодо проведення міждисциплінарних дисертаційних робіт не реалізуємо належним чином. Міждисциплінарну дисертаційну роботу здобувачі наукового ступеня не можуть захистити за кількома спеціальностями. Нагадаємо, що дисертація – кваліфікаційна робота, яку здобувач виконує самостійно; в результаті дослідження отримує нові наукові результати, які виносить на захист. Отже, кінцевим результатом здобувач отримує кваліфікацію за спеціальністю, по якій підготовлено дисертацію. Існуючий кандидат наук може лише отримати кваліфікацію за однією спеціальністю відповідно до чинного переліку [2].

Таким чином, без реформування погляду на міждисциплінарність, як на окремий науковий напрямок, в Україні неможливо створити єдиний європейський науковий простір, передбачений Болонським процесом. Неможливо сформувати

нових дослідників з міждисциплінарною компетентністю, які рекомендовані.

Міждисциплінарні докторські дослідження на відміну від кандидатських дозволяється подавати до захисту до спеціалізованої Вченої Ради у вигляді кваліфікаційної роботи одночасно за кількома (зазвичай за двома) спорідненими спеціальностями одного наукового напрямку. Очевидно, що між цими спорідненими спеціальностями одного наукового напрямку слід розглядати як міждисциплінарні дослідження.

Автором в роботі [17] запропоновано узаконити ідею щодо внесення змін та доповнення до переліку наукових спеціальностей, за якими присвоюється вчений ступінь кандидата та доктора наук.

Розглянемо нову парадигму сучасної філософії XXI століття. Вона буде в світлі рекомендованих міждисциплінарних досліджень. За майбутнім є внесення в перелік наукових спеціальностей, за якими здійснюватиметься присвоєння вченого ступеня кандидата та доктора наук за міждисциплінарною наукою. Цьому сприятиме і той факт, що спостерігається постійне стирання чітких грань між науковими спеціальностями та напрямками.

Розглянемо три ймовірні варіанти можливого розвитку парадигми.

Перший варіант – міждисциплінарна наука, як окрема галузь. Всесвітнє визнання міждисциплінарної науки науковим суспільством, як окремої науки.

Міждисциплінарна наука в такому варіанті в зазначеному Переліку [2] (див. рис. 4) стане 25. Дослідження, в якому задіяні міжнаукові зв'язки або результат дослідження, підготовлені до захисту (кандидатські, докторські) дисертаційні роботи будуть ідентифікуватися, як міждисциплінарні. В процесі ідентифікації результату міждисциплінарних досліджень рекомендовано застосовувати міждисциплінарну призму [4] на прикладі консолідації [1]. З метою захисту дисертаційних робіт рекомендується створювати тимчасові експертні вчені ради.

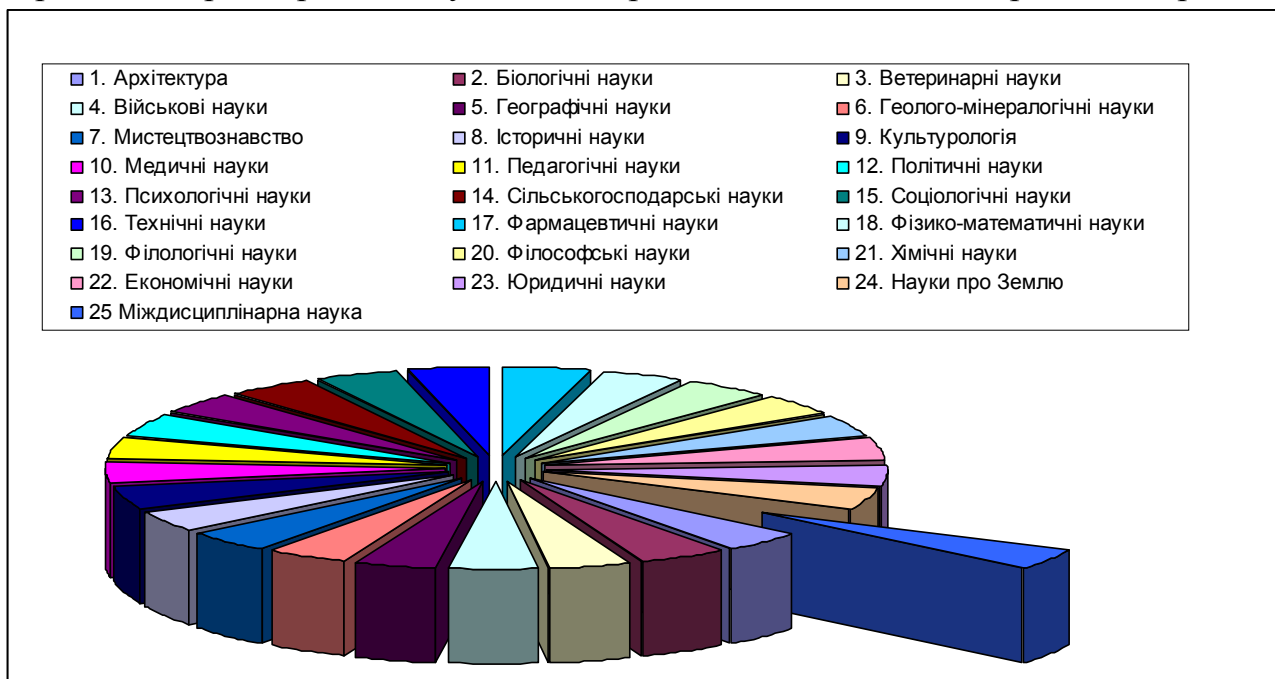

Рис. 4. Перелік [2] із включенням міждисциплінарної науки

Другий варіант – міждисциплінарна наука, як окрема спеціальність в кожній

галузі. Він є найбільш ймовірним та легко реалізованим. Перелік [2] кожного наукового напрямку досить лише доповнити окремою міждисциплінарною спеціальністю. Номер спеціальності буде відповідати логічному продовженню сучасній нумерації шифрів. В табл. 1 наведено приклад для педагогічних наук, міждисциплінарні дослідження та зв'язки, зосереджені в міждисциплінарній педагогіці (шифр 13.00.10).

Таблиця. 1.

Фрагмент таблиці з переліку спеціальностей,
за якими проводиться захист дисертацій в Україні

Шифр	Галузь науки, група спеціальностей, спеціальність	Галузь науки, за якою присуджується науковий ступінь
13	ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ	
13.00.01	Загальна педагогіка та історія педагогіки	педагогічні
13.00.02	Теорія та методика навчання (з галузей знань)	педагогічні
13.00.03	Корекційна педагогіка	педагогічні
13.00.04	Теорія і методика професійної освіти	педагогічні
13.00.05	Соціальна педагогіка	педагогічні
13.00.06	Теорія і методика управління освітою	педагогічні
13.00.07	Теорія і методика виховання	педагогічні
13.00.08	Дошкільна педагогіка	педагогічні
13.00.09	Теорія навчання	педагогічні
13.00.10	Міждисциплінарна педагогіка	міждисциплінарна

В табл. 2 представлено фрагмент таблиці з переліку спеціальностей, за якими проводиться захист дисертацій у Російській федерації [18] з проектною 13.00.10.

Такий варіант потребує додаткового узгодження законодавства щодо допуску дисертаційних робіт до захисту. Оскільки результат дослідження або робота може містити дві і більше наукові спеціальності, то очевидно за якою галуззю подавати дисертацію до захисту. Досі вибір за спеціальністю залишається за домінуючим признакам, тобто галузь спеціальності, що має більший відсоток. Важливо чітко обумовити цей домінуючий відсоток. Домінуючий відсоток можна визначити із міждисциплінарної матриці зв'язності.

Таблиця. 2.

Фрагмент таблиці з переліку спеціальностей,
за якими проводиться захист у Російській федерації

Шифр	Галузь науки, група спеціальностей, спеціальність	Галузь науки, за якою присуджується науковий ступінь
13	ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ	
13.00.01	Загальна педагогіка, історія педагогіки та освіти	педагогічні
13.00.02	Теорія та методика навчання та виховання (з галузей знань та рівнів освіти)	педагогічні
13.00.03	Корекційна педагогіка (сурдопедагогіка і тифлопедагогіка, олігофренопедагогіка і логопедія	педагогічні
13.00.04	Теорія и методика фізичного виховання, спортивного тренування, оздоровчої та адаптивної фізичної культури	педагогічні психологічні
13.00.05	Теорія, методика и організації соціально-культурної діяльності	педагогічні
13.00.08	Теорія і методика професійної освіти	педагогічні
13.00.10	Міждисциплінарна педагогіка	міждисциплінарна

Зауважимо, що між будь-якими науковими напрямками (гранями) відсутня чітка границя. Вона є не чітко визначеною зоною навіть між групою спеціальностей однієї галузі науки. Отже існує перехідна міждисциплінарність в середині однієї галузі науки.

Даний варіант не в повній мірі визнає міждисциплінарну науку, як окрему науку, однак наочно підтверджує існування міждисциплінарної перехідної області.

Третій варіант – стара наукова пірамідальна парадигма. Продовження науковим суспільством заперечення першого та другого варіантів і, взагалі, міждисциплінарної науки, як окремої науки. Очевидно, що філософія цієї пірамідальної парадигми стає в супереч євроінтеграційним принципам, які колегіально закладені в основі реформування сучасної освітньої концепції професійної підготовки вчених з міждисциплінарною компетентністю [19]. Залишення без зміни існуючої парадигми – це те ж саме, що відцуратися ново впровадження Болонської хартії в Україні та заперечування міждисциплінарним дослідженням, унеможлиблює ідентифікацію результату дослідження, що носить складний міждисциплінарний характер. Отже, за такої парадигми неможливо реалізувати формування нового сучасного покоління дослідників в запропонованій моделі [20, 21], що володітимуть міждисциплінарною компетентністю.

Зважаючи на активність та актуалізацію міждисциплінарних досліджень, останнім часом, можливо, вдасться подолати консерватизм ДАК України та здійснити кардинальну реформу по визнанню міждисциплінарної науки.

Немає сумніву, що за міждисциплінарною наукою та дослідженнями майбутнє. Потрібен в науковому світі авторитетний лідер, що остаточно визначить варіант наукової піраміди.

Парадигма – це сукупність стійких і загально значимих норм, теорій, методів, схем наукової діяльності, що передбачає єдність в тлумаченні теорії, в організації емпіричних досліджень та інтерпретації отриманих даних [22, 23].

Зміна часткових парадигм прискорює розвиток окремих наук і може приводити до зміщення границь між ними.

Особливо важливим є оновлення загальнонаукової парадигми, вони приводять до зміни науки (драбини науки) в цілому [9, с. 534, 610; 24].

Четвертий варіант – гуртування. З малою вірогідністю існує і четвертий варіант – гуманізації та технізації науки [25]. Суть його полягає в наступному. Наукові напрями умовно об'єднуються в групи:

Природничі (фізико-математичні науки, науки про землю, географічні, тощо);

Гуманітарні (педагогіка, психологія, історія, філософія, політологія, державне управління, економіка, тощо);

Технічний (технічні науки, архітектура, тощо);

Соціальні (соціологія, економіка, політологія,).

Медичні (медичні науки, ветеринарія, фармакологія, біологічні, тощо).

Формальні (кібернетика, логіка, тощо).

Таке об'єднання знову ж чимось схоже до наукової драбини.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Кожен з розглянутих варіантів наукової піраміди по своєму цікаві. Однак від обраної парадигми буде залежати сучасна філософія наукової піраміди, яка формуватиме

сучасну картину світу у нових дослідників.

При першому варіанті парадигми логічно формуватиметься світогляд на вчені ступені кандидата та доктора наук із запропонованого ідейного погляду [5].

Зважаючи, що і далі втрачатиметься чіткість між гранями наук, визначення долі міждисциплінарних досліджень потрібно вирішувати вже зараз.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку належать наукознавству, що виконує координуючу роль в формуванні та розвитку науки, її провідну роль в цивілізаційному процесі. Отже, в теперішній час більше слід приділити увагу ключовій ролі міждисциплінарних досліджень та міждисциплінарній науці, які вплинуть на майбутнє людських взаємовідносин та долю всієї цивілізації.

Новизною даної роботи є створення сучасної картини світу у вигляді наукової піраміди, яка гармонійно переплітається з обраним вектором євроінтеграції, підписаної Болонською хартією. Перший варіант повністю, а другий частково реалізує обраний напрям дисертаційного дослідження [26] в запропонованій перспективній міждисциплінарній аспірантурі [21], яка є економічно вигідною системою [20] в Україні в умовах європейської освітньої інтеграції.

Література

1. Мараховський Л.Ф., Козубцов І.М., Масесов М.О. Міждисциплінарна академія наук (МАН), єдиний в Україні проект формування міждисциплінарної консолідації вчених // *Materiály VIII Mezinárodní vědecko-praktická konference «Efektivní nástroje moderních věd – 2012» – Díl 20. Pedagogika: Praha. Publishing House «Education and Science» s.r.o. – Stran 22 – 25.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL: http://www.rusnauka.com/13_EISN_2012/Pedagogica/4_109795.doc.htm.
2. Про затвердження Переліку наукових спеціальностей МОНмолодьспорт України; Наказ, Перелік від 14.09.2011 №1057 // Офіційний вісник України від 17.10.2011 – 2011 р., № 78, стор. 215, стаття 2893, код акту 58517/2011. [Електронний ресурс] – Режим доступу URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/z1133-11>.
3. Козубцов И.Н. Междисциплинарная область знаний – как новая научная специальность // *Междисциплинарные исследования в науке и образовании.* – 2012. – № 1 Sp; [Електронний ресурс] – Режим доступу URL: <http://www.es.rae.ru/mino/157-472> (дата обращения: 27.03.2012).
4. Классификация наук О. Конта [Електронний ресурс] – Режим доступу URL: <http://socio.rin.ru/cgi-bin/article.pl?id=1113>.
5. Иерархия наук. [Електронний ресурс] – Режим доступу URL: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000004/st077.shtml>.
6. Васильева Н.А. Разумное и рассудочное в классификациях наук : 09.00.10 Васильева, Наталия Александровна Разумное и рассудочное в классификациях наук (Библиотечно-библиографический аспект) : Дис. ... канд. филос. наук : 09.00.10 Тюмень, 2006 146 с. РГБ ОД, 61:06-9/444 .
7. Имянитов Н.С. По "лестнице наук" - к искусству [Електронний ресурс] – Режим доступу URL: http://school.xvatit.com/index.php?title=%D0%9F%D0%BE_%22%D0%BB%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B5_%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%22_-_%D0%BA_%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%83%D1%81%D1%81%D1%82%D0%B2%D1%83.

8. Мараховський Л.Ф. Козубцов І.М. Міждисциплінарна призма на основі експертної системи // VII Международная научная конференция Современные достижения в науке и образовании. Конференция посвящена 50-летию Хмельницкого национального университета (25 августа -1 сентября 2012 г Опатия (Хорватия) – Хмельницкий: Хмельницкий национальный университет, 2012. (укр., рус., англ.). – ISBN 978-966-330-070-2. – [Электронный ресурс] – Режим доступа URL: http://www.iftomm.ho.ua/docs/Program_conf_Croatia2012.pdf.
9. Степин В.С. Теоретическое знание. М, 2000. С. 54, 534, 610, 619.
10. Алексеев И.С. // Большая советская энциклопедия. 3 изд. Т. 17. М, 1974. С. 463.
11. Философия для аспирантов: учебное пособие / В.П. Кохановский [и др.]. – 2-е изд. – Ростов н/Д. : Феникс, 2003. – 448 с. – (Высшее образование). – ISBN 5-222-03544-1.
12. Speziali P. Classification of sciences // Dictionary of the History of Ideas. Vol. 1. P. 464.
13. Каклюгин А.С., Норман // Рос. химический журн. 2000. Т. XLIV, № 3. С. 7.
14. Medawar P. // Studies in the Philosophy of Biology. London, 1974. P. 57, 61.
15. Popper K.R., Eccles J.C. The Self and Its Brain. New York, 1977. P. 16.
16. Сироткин О.С. Химия на пороге XXI века. Казань, 1998. С. 18, 24.
17. Козубцов И.Н. Место в перечне научных специальностей междисциплинарных диссертационных исследований в науке и образовании // VI Международная научная конференция Современные достижения в науке и образовании 20 – 27 мая 2012 г. Венеция (Италия) – Хмельницкий: Хмельницкий национальный университет, 2012. (укр., рус., англ.). – ISBN 978-966-330-070-2. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.iftomm.ho.com.ua/docs/Program_conf_Cruise2012.pdf.
18. Утверждена Приказом Министерства образования и науки Российской Федерации от 25 февраля 2009 г. №59 номенклатура специальностей научных работников (в ред. Приказа Минобрнауки РФ от 11.08.2009 N 294).
19. Козубцов І.М. Євроінтеграційні принципи в основі реформування сучасної освітньої концепції професійної підготовки вчених // Роль та місце психолого-педагогічної підготовки в професійному розвитку та становленні особистості сучасного фахівця в умовах євроінтеграції : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Хмельницький, 19 – 20 квітня 2012 р.) / [ред. колегія : д.мед.н., проф. О.А. Кашенко (голов. ред.), к.психол.н., доц. О.В. Кулешів, к.психол.н., доц., Л.О. Подкоритова та ін.] / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Хмельницький національний університет, кафедра практич. та педагог., Хмельн. обл. громад. організація „Центр сексуального та репродуктивного здоров'я”. – Хмельницький: Хмельницький національний університет, 2012. – С.131 – 133.
20. Козубцов І.М. Освітня науково-педагогічна модель формування сучасного інформаційного суспільства // 15-й Ювілейний Міжнародний молодіжний форум «Радиоэлектроника и молодежь в XXI веке»: Збірник матеріалів форуму Ч.6., (18 – 20 квітня 2011 р.) – Харків.: ХНУРЕ, 2011. – С. 198 – 199.
21. Козубцов І.М. Проблеми та перспективи розвитку сучасної

міждисциплінарної аспірантури як економічної системи України в умовах європейської освітньої інтеграції // «Економіка, управління, фінанси: стан, проблеми та перспективи розвитку»: Мат. XI міжнародн.наукової конференції мол. вчених, аспірантів і студентів. Ч.2. – Донецьк: ДонНАБА, 2012. – С. 37 – 39.

22. Керимов Т.Х. // Современный философский словарь. М., Бишкек, Екатеринбург, 1996. С. 357.

23. При более подробном рассмотрении каждая наука имеет три уровня оснований. На примере физики проанализированы собственно философские, философско-физические и физические принципы (Гершанский В.Ф. // Философские исследования. 2001. № 2. С. 102).

24. Хаджаров М.Х. Рациональность научного познания: идеалы и нормы в научном поиске. Саратов, 2000. С. 5, 7, 120.

25. Классификация Наук // Энциклопедия современной эзотерики. Словарь терминов [Электронный ресурс] Сайт Лотоса – Режим доступа URL: <http://arion.ru/wiki/KlassifikacijaNauk>.

26. Козубцов І.М. Філософія формування міждисциплінарної науково-педагогічної компетентності вчених // Наука и образование : сб. тр. Международный научно-методический семинар, 13 – 20 декабря 2011 г., г Дубай (ОАЭ) – Хмельницкий: Хмельницкий национальный университет, 2011. – С. 120 – 122. – (укр., рус., англ.). – ISBN 978-966-330-133-4. Програма Международного научно-методического семинара „Наука и образование”. Секция проблем образования, 13 – 20 декабря 2011 г., г Дубай (ОАЭ) – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.iftomm.ho.ua/docs/Program_semin_2011.pdf.

Библиографическая ссылка

Дедюлина М.А. Высокие технологии и среда обитания // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 К; URL: www.es.rae.ru/mino/158-1006 (дата обращения: 14.09.2012).

Шлепин В.В. Молитва за всех по учению преподобного Силуана Афонского // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 К; URL: www.es.rae.ru/mino/158-1029 (дата обращения: 14.09.2012).

Капічіна О.О. Концепція музичного семіозису як міждисциплінарне дослідження // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 К; URL: www.es.rae.ru/mino/158-1030 (дата обращения: 14.09.2012).

Ливенко В.І. Феномен інформації як об'єкт міждисциплінарного аналізу // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 К; URL: www.es.rae.ru/mino/158-1034 (дата обращения: 14.09.2012).

Скандаков И.П. Опыт построения и функционирования системы качества жизни

военнослужащих армии США // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 К; URL: www.es.rae.ru/mino/158-1048 (дата обращения: 14.09.2012).

Невельская-Гордеева Е.П. Логические ошибки дедукции и их проявление в журналистской аргументации // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 К; URL: www.es.rae.ru/mino/158-1082 (дата обращения: 14.09.2012).

Міленіна М.М. Поховальний текст в гуманітарному та природничо-науковому осмисленні // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 К; URL: www.es.rae.ru/mino/158-1083 (дата обращения: 14.09.2012).

Стовба А.В. Социальные функции традиции // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 К; URL: www.es.rae.ru/mino/158-1098 (дата обращения: 14.09.2012).

Костюкова Е.В. Эволюция позитивистских воззрений В.Лесевича // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 К; URL: www.es.rae.ru/mino/158-1099 (дата обращения: 14.09.2012).

Приходько Ф.С. Концепция глобального эволюционизма как реализация междисциплинарного подхода к изучению Универсума // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 К; URL: www.es.rae.ru/mino/158-1131 (дата обращения: 14.09.2012).

Ананьїн О.В. Місце міждисциплінарних досліджень у сучасній прикордонній науці // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 К; URL: www.es.rae.ru/mino/158-1132 (дата обращения: 14.09.2012).

Козубцов І.М., Мараховський Л.Ф. Філософські варіанти розвитку наукової піраміди у XXI столітті // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 К; URL: www.es.rae.ru/mino/158-1163 (дата обращения: 14.09.2012).

Информационные партнеры

ЛОМОНОСОВ
МОЛОДЕЖНЫЙ НАУЧНЫЙ ПОРТАЛ

<http://lomonosov-msu.ru/>

<http://www.msu.ru/>

ОТКРЫТЫЙ
НАВТОЛГ
НАУЧНЫХ
КОНФЕРЕНЦИЙ

[KONFERENCII.RU](http://konferencii.ru/)

<http://www.osvita.org.ua>

ЕДИНОЕ ОКНО
ДОСТУПА К ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМ РЕСУРСАМ

Labprice.ua

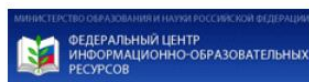
<http://agora.guru.ru/>

OSVITA 18...
www.osvitata.com

VIB "Business. Education. Law."

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
ФЕДЕРАЛЬНЫЙ ЦЕНТР
ИНФОРМАЦИОННО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ
РЕСУРСОВ

ЕДИНАЯ КОЛЛЕКЦИЯ
ЦИФРОВЫХ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ
РЕСУРСОВ

Российское Образование
ФЕДЕРАЛЬНЫЙ ПОРТАЛ
Лауреат Премии Правительства РФ
в области образования за 2008 год

Российское Образование
ФЕДЕРАЛЬНЫЙ ПОРТАЛ

Спасибо, всем кто принял активное участие в информировании!

Об электронном научно-техническом журнале "Междисциплинарные исследования в науке и образовании"

Электронный научно-технический журнал "МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В НАУКЕ И ОБРАЗОВАНИИ", публикующий статьи по проблемам междисциплинарным исследованиям в различных предметных областях, заявления о новых теоретических и практических результатах диссертационных исследований, которые позволят формировать у научных и научно-педагогических работников междисциплинарной научно-педагогической компетентности.

Электронный научный журнал "МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В НАУКЕ И ОБРАЗОВАНИИ" создан и зарегистрирован на издательской платформе RAE Editorial System Российской Академии Естествознания (РАЕ), которая первой после развала СССР приступила к формированию единого научно-информационного пространства без границ.

Адрес электронной почты: redaktor_mino@mail.ru

Сайт журнала в Интернете: <http://mino.esrae.ru/>

Редакция журнала приглашает к сотрудничеству учёных и разработчиков новых направлений, студентов, бакалавров, магистров, аспирантов, докторантов и всех, кому небезразлично формирование научной точки зрения междисциплинарной научно-педагогической компетентности ученых.

Заинтересованным представленной в журнале информацией, следует обращаться к главному редактору журнала Козубцову Игорю Николаевичу (kozubtsov@mail.ru). По этому же адресу обращаются желающие задать вопросы авторскому коллективу и принять участие в обсуждении публикуемых материалов.

Доступ к журналу бесплатный.

При цитировании ссылка на журнал <http://www.es.rae.ru/mino/> или <http://mino.esrae.ru/> обязательна. Перепечатка материалов журнала только по официальному согласованию с редакцией.

Условное обозначение!

sm – семинар;

k – конференция;

sp – симпозиум;

kg – конгресс;

г – рекламное издание.

Учредитель

Междисциплинарная Академия Наук (МАН), Научно-исследовательская лаборатория

"Междисциплинарных исследований"

Главный редактор

Козубцов Игорь Николаевич, кандидат технических наук, профессор Российской Академии Естествознания, заслуженный работник науки и образования Российской Академии Естествознания

Заместители главного редактора

Масесов Николай Александрович, кандидат технических наук.

Члены редакционной коллегии Междисциплинарная призма на составе членов экспертной редакционной коллегии:

***1. Архитектура * Беззубко Лариса Владимировна, доктор наук по государственному управлению, профессор, Донбасская национальная академия строительства и архитектуры, (Украина, г. Макеевка).

*** 11. Педагогические науки * Москалева Людмила Юрьевна, д.п.н., доцент, Заведующий кафедры социальной педагогики и дошкольного образования Мелитопольского государственного педагогического университета им. Богдана Хмельницкого, (Украина, г. Мелитополь). * Стеценко Ирина Александровна, д.п.н., доцент, Декан факультета информатики и управления ФГБОУ ВПО «ТГПИ имени А.П. Чехова» (Российская Федерация). * Гиенко Любовь Николаевна, к.п.н., доцент, Доцент кафедры социальной педагогики и педагогических технологий, ФГБОУ ВПО «Алтайская государственная педагогическая академия» институт психологии и педагогики, (Российская Федерация).

*** 13. Психологические науки * Чупров Леонид Федорович, к.псих.н, профессор РАЕ, Главный редактор Электронного научного журнала «Вестник по педагогике и психологии Южной Сибири», (Российская Федерация, Хакасия, г. Черногорск).

*** 16. Технические науки * Мараховский Леонид Федорович, д.т.н., профессор, Профессор кафедры Государственного экономико-технологического университета транспорта (Украина, г. Киев). * Стахов Алексей Петрович, д.т.н., профессор, академик Академии инженерных наук Украины, (Канада). Ерохин Виктор Федорович, д.т.н., с.н.с., профессор. Заведующий кафедрой Применения средств специальных телекоммуникационных систем Институт специальной связи и защиты информации Национального технического университета Украины «Киевский политехнический институт», (Украина, г. Киев).

*** 20. Философские науки * Ананьин Валерий Афанасьевич, д.ф.н., профессор, Профессор кафедры ВИТИ НТУУ «КПИ», (Украина, г. Киев). * Золотовская Людмила Алексеевна, к.ф.н., профессор. Профессор кафедры военно-социальной и воспитательной работы Военно-технического университета при Федеральном агентстве специального строительства (Российская Федерация).

*** 21. Химические науки * Кочетова Жанна Юрьевна, к.х.н., Старший преподаватель, Военный авиационный инженерный университет (Российская Федерация г. Воронеж).

Участников из Украины

«До опублікованих праць, які додатково відображають наукові результати дисертації, належать ... друковані тези, доповіді та інші матеріали наукових конференцій, конгресів, симпозіумів, семінарів, шкіл тощо.»

«Апробація матеріалів дисертації на наукових конференціях, конгресах, симпозіумах, семінарах, школах тощо обов'язкова.»

Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 07 березня 2007 р. №423.

Участников из РФ

«К опубликованным работам, отражающим основные научные результаты диссертации, приравниваются работы, опубликованные в материалах международных конференций»

Положение о порядке присуждения ученых степеней от 14.10.2002. Утверждено постановлением Правительства Российской Федерации от 30.01.2002 г. №74.

Научное издание

СБОРНИК НАУЧНЫХ ТРУДОВ

**Первой Международной научно-методической конференции
МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В НАУКЕ И ОБРАЗОВАНИИ**

**Секция:
Философские науки**

Подписано к печати 20.09.2012.

Формат 21х29.7.

Электронное издание.

Гарнитура Times New Roman.

Тираж 3 экз. Заказ 1.